

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

„Pražská kavárna“ jako lingvistické téma

„Pražská kavárna“ (“Prague Café”) as a Linguistic Topic

Ondřej Schmid

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-D

2020

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Pražská kavárna“ jako lingvistické téma potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. května 2020

Rád bych poděkoval vedoucí bakalářské práce docentce Martině Šmejkalové za pomoc, trpělivost a cenné rady. Dále bych rád poděkoval své přítelkyni a rodině za jejich podporu.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce zkoumá víceslovnou lexikální jednotku „pražská kavárna“ z hlediska lingvistiky a jejích disciplín relevantních pro analýzu tohoto přeneseného pojmenování, které se v posledních letech rozšířilo z úzce politického diskurzu do médií a posléze též do běžné každodenní komunikace. Hlavním cílem výzkumu je lingvistická charakteristika lexikální jednotky „pražská kavárna“ a analýza jejího fungování v systému komunikace. V teoretické části práce se nejprve zabýváme jazykovými procesy, které měly vliv na formu a význam lexému, dále se zabýváme jazykovými rovinami a lingvistickými disciplínami užitými k analýze lexému, přičemž důraz je kladen na lexikologii a lexikální sémantiku. Pozornost věnujeme také analýze diskurzu, specifičtěji pak kritické analýze diskurzu. Na závěr teoretické části zkoumáme problematiku jazykového obrazu nepřítele, a to jak obecně, tak konkrétně na příkladu Československa v období let 1948–1989. V praktické části provádíme nejprve slovtvorný rozbor a doslovnou definici lexému „pražská kavárna“, dále zkoumáme jeho historický vývoj od prvních výskytů až do současnosti. V dalším oddíle provádíme analýzu lexému „pražská kavárna“ v diskurzu sociálních sítí Facebook a Twitter. Dále předkládáme výsledky analýzy kolokací lexému „pražská kavárna“ na základě dat z citovaných textů, což nám umožňuje blíže specifikovat asociativní kolokační význam lexému. V závěrečném oddíle praktické části se věnujeme celkem osmi lexémům, které spolu s lexémem „pražská kavárna“ vytvářejí specifické lexikální paradigma. Tyto lexémy analyzujeme a srovnáváme po stránce formální i obsahové jak s lexémem „pražská kavárna“, tak mezi sebou navzájem. Na základě poznatků výzkumu je v závěru práce navržena slovníková definice lexému „pražská kavárna“.

KLÍČOVÁ SLOVA

pražská kavárna, lingvistika, lexikologie, diskurz, sociální sítě

ABSTRACT

This thesis examines the multi-word lexical unit “Prague café” from the perspective of linguistics and its disciplines relevant for the analysis of this figurative term that has, in recent years, moved from the narrow space of political discourse into the media sphere and subsequently also into day-to-day communication. The main aim of this research is to present a complex linguistic description of the lexical unit “Prague café” and an overall analysis of its behavior in communication. In the theoretical chapter of the thesis we focus on the linguistic processes, that contributed to the formation and meaning of the term, and on theoretical concepts from selected linguistic disciplines (especially lexicology and lexical semantics) which are vital for our research. The next sections of the chapter explore the discourse analysis (and specifically critical discourse analysis) and a language-based depicting of an enemy with examples from Czechoslovakia during years 1948–1989. In the first section of the practical chapter of the thesis we examine the word formation and the literal definition of the lexical unit “Prague café”. Then we present the evolution of this term from the first occurrences to mass usage. In the third section, an examination of the lexical unit “Prague café” in the context of discourse on social media, particularly Facebook and Twitter, is presented. The results of the analysis alongside with the statistics of the collocations are presented in the fourth section. Finally, the last section analyzes eight lexical units which are being used synonymously with the lexical unit “Prague café”. Based on the findings of our research, a dictionary definition of the lexical unit “Prague café” is proposed as part of the conclusion.

KEYWORDS

prague café, linguistics, lexicology, discourse, social media

Obsah

1. Úvod	7
1.1. Cíle výzkumu	8
1.1.1. Hlavní výzkumná otázka	8
1.1.2. Vedlejší výzkumné otázky.....	8
1.2. Metodologie	8
1.2.1. Strategie	8
1.2.2. Metody.....	9
2. Teoretická část.....	14
2.1. Jazykové procesy	14
2.1.1. Neosémantizační procesy	14
2.1.2. Přenesení významu	15
2.1.3. Semióza	17
2.1.4. Výpůjčka.....	18
2.2. Jazykové roviny a lingvistické disciplíny	19
2.2.1. Fonetika a fonologie	19
2.2.2. Morfologie	20
2.2.3. Lexikologie.....	20
2.2.4. Syntax	24
2.2.5. Stylistika	25
2.2.6. Kognitivní lingvistika	25
2.2.7. Pragmatika	26
2.3. Analýza diskurzu	27
2.3.1. Kritická analýza diskurzu	28
2.4. Jazykový obraz nepřítele	29
2.4.1. Československo 1948–1989	30

3.	Praktická část.....	33
3.1.	Slovotvorný rozbor a doslovná definice lexému „pražská kavárna“	33
3.2.	Historie lexému „pražská kavárna“	35
3.2.1.	První výskyty.....	36
3.2.2.	Výskyty do roku 2014	40
3.2.3.	Výskyty od roku 2014	44
3.3.	Lexém „pražská kavárna“ v diskurzu sociálních sítí	53
3.3.1.	Facebook.....	53
3.3.2.	Twitter	59
3.4.	Výsledky analýzy kolokací lexému „pražská kavárna“	64
3.4.1.	Statistika kolokací	64
3.5.	Synonyma lexému „pražská kavárna“ v rámci specifického lexikálního paradigmatu	67
3.5.1.	Lexémy starší.....	68
3.5.2.	Lexémy novější	74
4.	Závěr.....	85
4.1.	Závěry výzkumu	85
4.2.	Limity výzkumu.....	88
4.3.	Diskuse.....	89
5.	Seznam zdrojů	90
5.1.	Literatura.....	90
5.2.	Závěrečné práce	94
5.3.	Internetové zdroje	95

1. Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá víceslovnou lexikální jednotkou „pražská kavárna“ z hlediska lingvistiky a jejích disciplín relevantních pro jazykovou analýzu tohoto pojmenování, jež je v posledních letech užíváno zejména v médiích, ale také v běžné komunikaci. V rámci výkladu o této lexikální jednotce neboli lexému užíváme zkratku PK; v citovaných materiálech a v pasážích vyžadujících větší názornost užíváme nezkrácený výraz „pražská kavárna“. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, každá z těchto částí je dále členěna do oddílů a pododdílů.

V teoretické části se nejprve zabýváme jazykovými procesy, které jsou relevantní pro vznik a význam lexému PK; dále se zabýváme jazykovými rovinami a některými lingvistickými disciplínami, z jejichž hlediska v praktické části analyzujeme texty, v nichž se lexém PK vyskytuje. V dalším oddíle se zabýváme analýzou diskurzu, zejména kritickou analýzou diskurzu. V posledním oddíle teoretické části se věnujeme problematice jazykového obrazu nepřítele.

V prvním oddíle praktické části provádíme slovtvorný rozbor lexému PK a formulujeme jeho doslovnou definici. Ta je nutná pro druhý oddíl, neboť v něm sledujeme historii výskytů lexému PK a posun jeho sémantiky od významu doslovného k obraznému; dále v tomto oddíle sledujeme postupné rozšiřování lexému PK ve veřejných textech. Ve třetím oddíle sledujeme vybrané výskyty lexému PK na sociálních sítích Facebook a Twitter a tyto výskyty analyzujeme. Výsledky analýz textů citovaných ve druhém a třetím oddíle praktické části jsou představeny v oddíle čtvrtém, pozornost je věnována zejména kolokacím lexému PK, jež se v daných textech vyskytují. V závěrečném oddíle praktické části analyzujeme několik lexémů, které spolu s lexémem PK tvoří specifické lexikální paradigma. Na základě těchto analýz porovnáváme, v čem se tyto lexémy formálně i obsahově shodují a liší.

V závěrečné kapitole představujeme závěry výzkumu, snažíme se objektivně zhodnotit limity výzkumu a v diskusi navrhuje možnosti, jak by se dala „pražská kavárna“ z hlediska lingvistiky zkoumat dále.

1.1. Cíle výzkumu

1.1.1. Hlavní výzkumná otázka

Hlavním cílem výzkumu je lingvistická charakteristika lexému „pražská kavárna“ a analýza jeho fungování v systému komunikace. Na základě dílčích lingvistických analýz se též pokoušíme navrhnout vlastní definici lexému PK. Hlavní výzkumnou otázku tedy formulujeme takto:

Jaká jsou jazyková specifika lexému „pražská kavárna“ a jak funguje v systému komunikace?

1.1.2. Vedlejší výzkumné otázky

Jako dílčí cíle výzkumu jsme si vytyčili 1) zaznamenání historického vývoje lexému PK, 2) popis lexému PK v diskurzu sociálních sítí a 3) analýzu synonym lexému PK v rámci specifického lexikálního paradigmatu. Podle těchto cílů formulujeme následující vedlejší výzkumné otázky:

- 1) Kdy se lexém „pražská kavárna“ začal vyskytovat ve sféře veřejné komunikace a jak se dále vyvíjel?**
- 2) Jak funguje lexém „pražská kavárna“ v diskurzu sociálních sítí?**
- 3) Které lexémy vytvářejí spolu s lexémem „pražská kavárna“ specifické lexikální paradigma, co mají společného a v čem se liší?**

1.2. Metodologie

1.2.1. Strategie

Převažující strategií této práce je kvalitativní výzkum, neboť se (v duchu hlavní výzkumné otázky) snaží zkoumaný jev poznat a popsat spíše do hloubky na menším vzorku dat než pouze statisticky na relativně úplném datovém materiálu, jak to činí výzkum kvantitativní (Hendl 2016, s. 47n., 53). Základním přístupem pak je zkoumání dokumentů (textů) různé povahy (tamtéž, s.134n.).

1.2.2. Metody

1.2.2.1. Sběr dat

V rámci našeho kvalitativního výzkumu jsme se přiklonili k teoreticky zaměřenému (účelovému) výběru dat, který je vhodný pro dané téma (Čermák 1997, s. 39). Hlavní výhodou je, že výběrová struktura není předem absolutně dána, nýbrž je pružná a může se měnit a přizpůsobovat postupujícímu výzkumu i již získaným poznatkům. Umožňuje nám tak výběr rozšiřovat (případně zužovat) do momentu, kdy budeme schopni odpovědět na výzkumné otázky (Hendl 2016, s. 153n.). Při sběru dat často využíváme metodu tzv. sněhové koule, tedy vzájemného odkazování na další podobné texty (tamtéž, s. 154, 156).

Během celého výzkumu využíváme k vyhledávání a sběru dat týkajících se lexému PK a dalších lexémů především weby Databáze heslářů¹ a Databáze excerpčního materiálu Neomat,² vytvořené a spravované Oddělením současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR, a webovou aplikaci KonText³ sloužící k prohledávání korpusů v rámci Českého národního korpusu (ČNK).⁴ V ČNK jsme prohledávali korpus „TOTALITA“,⁵ který je založen na třech sondách (roky 1952, 1969 a 1977) do dobového tisku. Dále jsme prohledávali korpus „SYN v7“,⁶ který je největším a nejaktuálnějším korpusem českých psaných textů. A konečně jsme prohledávali korpus „Araneum

---

¹ Oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR, v. v. i. *Databáze heslářů* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare>.

² Oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR, v. v. i. *Databáze excerpčního materiálu Neomat* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/>.

³ Ústav Českého národního korpusu FF UK. *KonText* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://kontext.korpus.cz/>.

⁴ Ústav Českého národního korpusu FF UK. *Český národní korpus* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>.

⁵ Skoumalová, H. – Bartoň, T. – Cvrček, V. – Hnátková, M. – Koček, J.: *TOTALITA: korpus jazyka totality* [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

⁶ Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *Korpus SYN, verze 7 z 29. 11. 2018* [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2017. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

Bohemicum Maximum (Czech, 15.04) 3,20 G“,⁷ který obsahuje české webové texty. Tyto korpusy jsme zvolili, neboť dohromady obsahují největší a nejreprezentativnější soubor psaných textů relevantních pro výskyt lexému PK. Více o konkrétním využití těchto korpusů viz kap. 3.2.2.

Kromě toho data čerpáme z textů sféry mediální komunikace (zejména v kap. 3.2.2., 3.2.3. a 3.5.), a to z internetových médií (především se jedná o publicistické články, komentáře a příspěvky na blozích). Tyto texty jsme shromažďovali po celou dobu výzkumu, ať už jsme je vyhledávali záměrně pomocí webových vyhledávačů, narazili jsme na ně při četbě jiných textů, nebo jsme na ně byli upozorněni někým jiným.

Ke sběru dat využíváme české výkladové slovníky, konkrétně digitální verzi „Příručního slovníku jazyka českého“ (PSJČ) vydávaného v letech 1935–1957,⁸ digitální verzi „Slovníku spisovného jazyka českého“ (SSJČ) vydávaného v letech 1960–1971⁹ a čtvrté vydání „Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost“ (SSČ; Filipec – Daneš – Mejstřík 2005). Kromě těchto tradičních výkladových slovníků využíváme také disertační práci lingvistky a lexikografky Michaely Liškové (Lišková 2018), která obsahuje velmi aktuální protoslovník neologismů, a otevřený webový slovník neologismů (a slangismů) Čeština 2.0.¹⁰

V kap. 3.2.1., kde se snažíme dohledat první výskyty lexému PK, využíváme ke sběru dat články šéfredaktora týdeníku Respekt Erika Taberyho „Karel Čapek a pražská kavárna“,¹¹ na který jsme narazili na webu Respektu, a rozhlasový rozhovor s literárním historikem Pavlem Janouškem o literatuře v období protektorátu,¹² na který jsme byli

---

⁷ Benko, V.: *Araneum Bohemicum Maximum, verze 15.04* [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>.

⁸ Ústav pro jazyk český, v. v. i. *Příruční slovník a databáze lexikálního archivu* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/>.

⁹ Ústav pro jazyk český, v. v. i. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

¹⁰ *Čeština 2.0* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/>.

¹¹ TABERY, Erik. Karel Čapek a pražská kavárna. *Respekt* [online]. 6. 1. 2020. [Cit. 23. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/kultura/karel-capek-a-prazska-kavarna>.

¹² STÁRKOVÁ, Blanka. Pavel Janoušek: Velká literatura s příklonem k Říši u nás za protektorátu nevznikla. *Český rozhlas Vltava* [online audio]. 15. 3. 2019. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z:

upozornění vedoucí této práce. Dále používáme vlastní text dramatu Viléma Wenera „Noví lidé (život jde dál)“ z roku 1939 (Werner 1939), které je v onom rozhovoru zmiňováno v souvislosti s prvním výskytem výrazu „pražská kavárna“.

V kap. 3.3., kde analyzujeme lexém PK v diskurzu sociálních sítí, využíváme ke sběru dat integrované vyhledávací nástroje na sociálních sítích Facebook a Twitter. Platforma sociálních sítí umožňuje pohodlné vyhledávání konkrétních požadovaných částí dat, vzhledem k relativně neomezené velikosti těchto sítí je však nutné si vytyčit přesná kritéria pro výběr dat.

Facebook je poměrně složitě strukturovaný, proto se zaměřujeme pouze na formát skupin, do kterých většinou přispívají běžní uživatelé (tj. ne veřejně známé osobnosti). Při výběru dat vhodných pro analýzu příspěvků se zaměřujeme na skupiny, které o sobě tvrdí, že sdružují uživatele s podobnými politickými názory či preferencemi. Podle názvů a popisů skupin a převažujících projevů přízně či odporu v příspěvcích jsme k analýze vybrali vyvážený vzorek celkem čtyř různých skupin. Konkrétně se jedná o skupiny pojmenované „Lumpenkavárna“¹³, „Pražská kavárna“¹⁴ (tyto dvě skupiny v této práci označujeme jako PK+), „Miloš Zeman je náš prezident.“¹⁵ a „Proti pražské kavárně“¹⁶ (tyto dvě skupiny v této práci označujeme jako PK-). Proklamovaným cílem skupin PK+ je sdružovat uživatele, pro které je obsah lexému PK pozitivní, případně se sami považují za součást skupiny obyvatel označované lexémem PK. Naproti tomu proklamovaným cílem skupin PK- je sdružovat uživatele, pro které je obsah lexému PK negativní, případně tak označují skupinu obyvatel, vůči které se cítí být v opozici. Ve všech čtyřech skupinách jsme v integrovaném vyhledávací vyhledali lexém *kavárna* ve všech jeho

---

<https://vltava.rozhlas.cz/pavel-janousek-velka-literatura-s-priklonem-k-risi-u-nas-za-protectoratu-7786506>.

¹³ Lumpenkavárna, in: <https://www.facebook.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/667952596635885/>. Zde všechny citované příspěvky.

¹⁴ Pražská kavárna, in: <https://www.facebook.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/281364479063825/>. Zde všechny citované příspěvky.

¹⁵ Miloš Zeman je náš prezident., in: <https://www.facebook.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/1582454818668191/>. Zde všechny citované příspěvky.

¹⁶ Proti pražské kavárně, in: <https://www.facebook.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/3754157651276877/>. Zde všechny citované příspěvky.

tvarech (a taktéž ve variantách bez diakritiky), čímž jsme získali všechny příspěvky, v nichž se *kavárna* vyskytuje jako samostatný lexém či jako součást jiného lexému. Vyhledané příspěvky jsme následně analyzovali. Identita jednotlivých uživatelů je v souladu s etickými pravidly společenskovedních výzkumů anonymizována (Hendl 2016, s. 157n.).

Co se týče strukturovanosti, je Twitter ve srovnání s Facebookem mnohem jednodušší. S tím také souvisí jiný typ dat, která se zde vyskytují, a jiné možnosti jejich vyhledávání. Jako zdroj dat z Twitteru jsme vybrali účty třech veřejně známých osobností české politiky, které lexém PK (případně varianty lexému *kavárna*) ve svých tweetech používají. Jedná se o účty poslance TOP 09 Dominika Feriho¹⁷ (neboť bývá s lexémem PK spojován jakožto politický reprezentant takto označované skupiny obyvatel¹⁸), politického aktivisty Martina Konvičky¹⁹ (neboť bývá s lexémem PK spojován jakožto politický a názorový oponent takto označované skupiny obyvatel²⁰) a Jiřího Ovčáčka²¹ – prezidentova mluvčího a též ředitele Tiskového odboru Kanceláře prezidenta republiky (k jeho souvislosti s lexémem PK viz kap. 3.2.3.; k tématu Jiřího Ovčáčka a Twitteru podrobněji Křenková 2018). Sběr dat probíhal pomocí integrovaného vyhledávání přímo na webu Twitteru. Vyhledali jsme a analyzovali všechny tweety obsahující lexém

---

¹⁷ Dominik Feri, in: <https://twitter.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://twitter.com/DominikFeri>. Zde všechny citované tweety.

¹⁸ Sputnik Česká republika. Pražská kavárna v tom má jasno: Za útokem na poslance Feriho stojí Miloš Zeman a Rusko! *Sputnik Česká republika* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cz.sputniknews.com/ceskarepublika/201904239716410-prazska-kavarna-v-tom-ma-jasno-za-utokem-na-poslance-feriho-stoji-milos-zeman-a-rusko/>.

¹⁹ Martin Konvička, in: <https://twitter.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://twitter.com/konva333>. Zde všechny citované tweety.

²⁰ Jonáš Kříž. Poplach v pražské kavárně: Konvičkova slezina v Kavárně Liberál vyvolala odpor na Facebooku. My hosty nekádrujeme, brání se majitel. *Parlamentní listy* [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Poplach-v-prazske-kavarne-Konvickova-slezina-v-Kavarne-Liberal-vyvolala-odpor-na-Facebooku-My-hosty-nekadrujeme-brani-se-majitel-507442>.

²¹ Jiří Ovčáček, in: <https://twitter.com/> [online]. [Cit. 2. 12. 2019]. Dostupné z: <https://twitter.com/PREZIDENTmluvci>. Zde všechny citované tweety.

kavárna ve všech jeho tvarech (a taktéž ve variantách bez diakritiky) od třech výše zmíněných uživatelů.

1.2.2.2. Analýza dat

Základní obecnou metodou tohoto výzkumu je hypoteticko-deduktivní metoda, která zkoumaný jev rozkládá na menší části a v závěru vede k vytvoření teorie (Čermák 1997, s. 12, 17), v našem případě lingvistické charakteristiky včetně slovníkové definice lexému PK. K analýze lexému PK je v tomto výzkumu užívána metoda jazykové analýzy obecně (tamtéž, s. 40–49), specifitěji též sémantická analýza (tamtéž, s. 46n.). Sémantická analýza se v tomto výzkumu vzhledem k vágnosti užívání lexému PK zaměřuje především na jeho asociativní význam kolokační (viz kap. 2.2.3.2.). K výsledkům této analýzy, které prezentujeme v kap. 3.4., jsme dospěli statistikou kolokací lexému PK, které se spolu s ním vyskytují v textech citovaných v kap. 3.2. a 3.3. Tyto kolokace jsme rozdělili do několika tříd a v každé třídě jsme uvedli všechny její hodnoty, které se v textech vyskytly.

V této práci využíváme převážně synchronní metodu, tedy zkoumání jazykového jevu – v tomto případě lexému PK – v jeho současné podobě, v kap. 3.2. však využíváme diachronní metodu, neboť sledujeme proměny lexému PK v čase (Čermák 2011, s. 85n.). Stejných metod využíváme při analýzách synonym lexému PK v kap. 3.5.

Na úvod praktické části provádíme slovotvorný rozbor lexému PK, uplatňujeme tedy onomaziologický postup od významu k formě. Dále provádíme doslovnou definici lexému PK, přičemž uplatňujeme sémaziologický postup od formy k významu (Čermák 2010, s. 12). V následujících oddílech praktické části využíváme oba postupy komplementárně, neboť se snažíme dosáhnout charakteristiky lexému PK, tudíž nás zajímá jeho forma i význam a jejich vzájemné působení. Stejných metod využíváme při analýzách synonym lexému PK v kap. 3.5.

Jelikož v této práci analyzujeme texty, které se od sebe liší v různých aspektech (komunikační sféra, žánr, míra formálnosti, míra informativnosti, míra subjektivity) a které jsou často spojeny pouze výskytem lexému PK (či jeho synonym), využíváme v této práci metodu analýzy diskurzu, specifitěji kritickou analýzu diskurzu (CDA). Analýze diskurzu se věnujeme podrobněji v kap. 2.3.

2. Teoretická část

Tato kapitola shrnuje teoretické poznatky potřebné k lingvistické analýze lexému PK. Nejprve charakterizujeme jazykové procesy, které mohou ovlivnit vznik a význam lexému PK. Dále zmiňujeme konkrétní prostředky, normy a odchylky v rámci jednotlivých jazykových rovin a lingvistických disciplín, které budeme sledovat v analyzovaných textech a které nám pomohou utvořit celkovou lingvistickou charakteristiku lexému PK. Ve třetím oddíle se zabýváme analýzou diskurzu a kritickou analýzou diskurzu, neboť tyto metody nám pomáhají lépe pochopit kontext zkoumaného lexému i textů, v nichž se vyskytuje. V závěrečném oddíle kapitoly se stručně věnujeme problematice jazykového obrazu nepřítele, abychom mohli zhodnotit, zda je lexém PK užíván stejným způsobem a plní stejné funkce, jako prostředky užívané k vytváření jazykového obrazu nepřítele v minulosti.

2.1. Jazykové procesy

V tomto oddíle se zabýváme jazykovými procesy, které mohou ovlivnit vznik a význam lexému PK. Konkrétně se jedná o neosémantizační procesy, přenesení významu, semiózu a výpůjčku.

2.1.1. Neosémantizační procesy

Neosémantismus, jinak též sémantický neologismus, je druh neologismu, jehož rys novosti se vztahuje k novému významu lexikální jednotky již existující ve slovní zásobě. Může jít o pojmenování zcela nového obsahu či obsahu již dříve pojmenovaného jinak. Tvoření neosémantismů bývá označováno jako neosémantizace či sémantické tvoření a nedochází při něm k novému slovotvornému zformování. Neosémantismy mohou být jak jednoslovné, tak víceslovné (Martincová 1983, s. 84n.). Za neosémantismus považujeme takový výraz, který se v nových typických kontextových okruzích vyskytuje opakovaně a nejedná se o jeho pouhé nahodilé kontextové užití (Rangelova in: Martincová a kol. 2005, s. 160).

Albena Rangelova rozlišuje čtyři základní neosémantizační procesy, a to významové přenosy (metafora a metonymie), významové posuny (rozšiřování a

zužování), kombinaci významových přenosů a posunů a změnu či dodání konotačních složek významu (Rangelova in: Martincová a kol. 2005, s. 162–174). Tyto procesy jsou detailněji rozebrány v kap. 2.1.2. a 2.1.3.

V praktické části sledujeme, jaký význam nesla kolokace „pražská kavárna“ v době, kdy se začala vyskytovat ve veřejných textech, a zda s postupem času získala význam nový, který by z této kolokace vytvořil neosémantismus.

2.1.2. Přenesení významu

Výsledkem procesu přenesení významu obecně je tzv. pojmenování nepřímé (Čechová a kol. 2011, s. 64), jinak též pojmenování přenesené.²² Konkrétními druhy přeneseného pojmenování pak jsou ironie, metafora, metonymie, synekdocha, frazém a idiom (tamtéž, s. 64–67), přičemž různí autoři uznávají pouze některé z nich (Vaňková a kol. 2005, s. 93n.).²³ Ve vztahu k lexému PK nás zajímají především metafora, metonymie a synekdocha, která však bývá považována za druh metonymie (tamtéž, s. 94).

2.1.2.1. Metafora

Z vědeckých disciplín bývá s metaforou nejčastěji spojována literární teorie, jejím zkoumáním se však zabývá také kognitivní psychologie a lingvistika. Každá z těchto disciplín ji pojímá jinak. Literární teorie metaforou označuje místo v literárním textu, které různým způsobem kontrastuje s doslovným vyjadřováním a „zakládá obrazný význam na vnitřním pnutí,“ (Peterka 2007, s. 143, 152). V rámci kognitivní psychologie bývá metafora definována jako „kognitivní operace, ve které určitý předmět poznáváme tak, že na něj nahlížíme skrze jiný předmět,“ (Chrzą 1999, s. 41n.). V rámci lingvistiky lze metaforu vykládat hlediskem kognitivní lingvistiky – „jazykovou metaforou se obvykle rozumí pojmenování věci nebo jevu utvořené na základě podobnosti s věcí nebo jevem

---

²² Heslo *Přenesené pojmenování*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98ENESEN%C3%89%20POJMENOV%C3%81N%C3%8D>

²³ Heslo *Tropy a figury*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TROPY%20A%20FIGURY>.

jiným,“ (Vaňková a kol. 2005, s. 94) – nebo sémantiky – „Sémanticky jde u metafory o přenos významu slova na jiné (...), tedy přenesení z něčeho na něco jiného, a to na základě principu podobnosti,“ (Čermák 2010, s. 76).

Velmi významnou prací pro komplexní poznání metafor je kniha „Metafory, kterými žijeme“ (Lakoff – Johnson 2002), která kombinuje lingvistický a kognitivně psychologický přístup. Pro náš výzkum je též přínosná kniha „Metafory v politice“ (Chrz 1999), v níž sice lingvistické hledisko ustupuje do pozadí, ale předmětem jejího zkoumání je jazyk české politiky, což je blízké našemu tématu.

2.1.2.2. Metonymie a synekdocha

Vedle metafory bývá často užívaným přeneseným pojmenováním metonymie. Opět srovnáme její oborová pojetí. Podle literární teorie metonymie „označuje určitou skutečnost pojmenováním předmětu, který s ní věcně souvisí – kupř. jako účinek, příčina, forma, část, místo původu (...) na rozdíl od metafory uchovává výchozí představu, působí jednoznačněji,“ (Peterka 2007, s. 155). Lingvistika k ní opět přistupuje jak pohledem kognitivní lingvistiky, tak sémantiky. „Pro metonymii je charakteristické, že si uchovává primární význam pojmenování a přenáší ho na základě časových, prostorových funkčních a dalších souvislostí na pojmenování nové,“ (Vaňková a kol. 2005, s. 95). „Metonymie (...) je naproti tomu [metafoře] přenos významu na základě principu kontiguitivity (soumeznosti, návaznosti lokální, časové, funkční a jiné), často shrnované jako věcná souvislost,“ (Čermák 2010, s. 76).

Synekdochu jako nejčastější případ metonymie definují literární teorie a lingvistika velmi podobně. V literárním textu synekdocha implikuje „celek názvem jeho části (pars pro toto) nebo (řidčeji) naopak část názvem celku (totum pro parte),“ (Peterka 2007, s. 155). V lingvistickém přístupu pak synekdocha označuje „přenos významu na základě principu části za celek, popř. naopak,“ (Čermák 2010, s. 76).

V praktické části sledujeme, zda lexém PK nese přenesený význam; pokud ano, pokusíme se určit, o který typ přeneseného pojmenování se jedná.

2.1.3. Semióza

Semióza (též sémioze, podle Čermáka 2010, s. 100) je termín, který poprvé použil Charles Sanders Peirce, jenž zároveň uvedl její definici: „Semiózou rozumím akci, vzájemné působení, které je kooperací nebo obsahuje kooperaci tří subjektů, jakými jsou znak, jeho objekt a jeho interpretans, kde toto trívazebné působení nelze žádným způsobem rozložit na působení mezi dvojicemi,“ (Peirce 1931; cit. dle Eco 2009, s. 26). Jedná se o stěžejní termín sémiotiky, tedy nauky „o znacích a jejich systémech v přírodě a společnosti“ (Filipec – Čermák 1985, s. 243). Zjednodušeně a v užším vztahu k jazyku semiózu definoval Čermák: „sémioze je sémiotický proces, který lze spatřovat v každé činnosti, která sděluje nějak význam a buduje přitom obvykle i vztahy mezi znaky, které posluchač (popř. čtenář) interpretuje,“ (Čermák 2010, s. 100).

Základním pojmem sémiotiky (a tedy i semiózy) je znak. Podle Čermáka jsou všechny jazykové znaky součástí lexikonu (pokud do něj počítáme i morfémy), zároveň tedy platí, že každý lexém je znakem (Čermák 2010, s. 99n.). Sémiotických tezí o podstatě znaku existuje více, v současné lingvistice bývá za základní považován tzv. sémiotický (nebo též Ogden–Richardsův) trojúhelník, jehož vrcholy bývají obvykle označovány jako forma, význam a objekt, ale používají se také jiné názvy (tamtéž, s. 103).

Pro náš výzkum jsou v souvislosti s procesem semiózy důležité pojmy denotace, intenze, extenze a konotace.

Sémiotik Umberto Eco denotaci definuje takto: „denotace je kulturní jednotka nebo sémantická vlastnost daného sémému, jež je současně kulturně uznávanou vlastností jejích možných referentů,“ (Eco 2009, s. 109). Proti této poměrně těžko uchopitelné definici nabízí Čermák jednodušší, více vztahenou k jazyku: „[denotace je] bilaterální vztah znaku ke třídě objektů (i abstraktních), denotátu, který má typicky slovníkovou povahu; např. je to vztah slova, formy znaku *pes* ke třídě všech psů (žijících, minulých i budoucích),“ (Čermák 2010, s. 104). Denotace je tedy jednoznačný vztah formy a významu vyjádřitelný například slovníkovou definicí lexému. S denotací úzce souvisí intenze, což je „množina/třída určená základními vlastnostmi/rysy, o nichž, resp. o jejichž prvcích lze výraz/formu užít.“ Intenzionální definice se tedy vztahuje k množině všech možných věcí, které by daný výraz mohl označit (tamtéž, s. 106n.). Naproti tomu extenze je „množina/třída (všech) objektů/věcí, k nimž se výraz/forma svými vlastnostmi

vztahuje.“ Extenzionální definice se tedy vztahuje ke všem skutečně existujícím reprezentacím znaku (např. extenzionální definicí znaku *pes* by tedy byli všichni právě teď žijící psi na světě). Takovýto druh definice se v lexikologii, resp. v lexikografii, prakticky použít nedá (Čermák 2010, s. 106).

Konotace je v Ecově definici „kulturní jednotka nebo sémantická vlastnost daného sémému přenášená její denotací a odpovídá, nikoliv však nezbytně, kulturně uznávané vlastnosti možného referentu,“ (Eco 2009, s. 109). Pro srovnání uveďme definici konotace od Filipce a Čermáka: „1. pragmatické (nepojmové) rysy významu (expresivita, postojoově, citově hodnotící, estetické, intenzifikační, evokační a ideologické příznaky); 2. řidč. jazykový význam s důrazem na jeho extenzi (*x denotace*),“ (Filipec – Čermák 1985, s. 239). Konotace je tedy založená na denotaci a její obsah obohacuje. Pro konotace je zásadní, že jsou individuální a jsou založeny na subjektivních pocitech a představách, které lexém vyvolává v mysli produktora či recipienta textu.²⁴ Z tohoto důvodu není v našem výzkumu možné zkoumat, jaké konotace lexém PK nese u jednotlivých účastníků komunikace. Z kontextu a kolokací lexému PK, jež budeme v analyzovaných textech sledovat, si však recipient může utvořit přibližnou představu, jaké konotace lexém PK nese u produktora konkrétního textu.

Jelikož každý lexém je znakem, jak bylo citováno výše, považujeme za znak také lexém PK. V praktické části sledujeme vztah mezi formou, významem a objektem tohoto lexému a také se snažíme vytvořit jeho definici podle pravidel lexikografie (viz kap. 2.2.3.1.).

2.1.4. Výpůjčka

Jazyková výpůjčka je výsledkem kontaktu dvou nebo více jazyků, při kterém dochází k replikám jazykového materiálu (výpůjčky fonetické, fonologické, grafematické, morfematické a lexikální) nebo jazykových vzorů (vzory slovotvorné, morfosyntaktické, syntaktické a pragmatické) modelového jazyka v jazyce replikujícím,

---

²⁴ Heslo *Konotace*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONOTACE>.

do jehož systému je materiál nebo vzor integrován. Historicky má čeština mnoho výpůjček z němčiny, v současnosti jich přibývá nejvíce z angličtiny.²⁵

Pro náš výzkum jsou nejdůležitější výpůjčky lexikální a s nimi související výpůjčky sémantické či frazeologické. Ty se užívají především v případech, kdy se „kulturní, sociální nebo technologická novinka přebírá spolu se svým označením v modelovém jazyce.“²⁶

V praktické části zjišťujeme, zda lexém PK funguje jako výpůjčka z cizího jazyka; pokud ano, pokusíme se určit, co lexému PK odpovídá v modelovém jazyce a o jaký typ výpůjčky se jedná.

2.2. Jazykové roviny a lingvistické disciplíny

V tomto oddíle se zabýváme jazykovými rovinami a lingvistickými disciplínami, jejichž pomocí v praktické části analyzujeme lexém PK. Konkrétně se jedná o fonetiku a fonologii, morfologii, lexikologii (a s ní související lexikografii a lexikální sémantiku), syntax, stylistiku, kognitivní lingvistiku a pragmatiku. Jelikož se celá tato práce zabývá v první řadě konkrétním lexémem, věnujeme zde největší pozornost lexikologii. V pododdílech definujeme pojmy důležité pro náš výzkum a uvádíme aspekty, které sledujeme v analyzovaných textech v praktické části.

2.2.1. Fonetika a fonologie

V textech citovaných v praktické části se sice vyskytují nespisovné hláskové varianty slov, ale jelikož středem našeho výzkumu je lexém „pražská kavárna“, analyzujeme pouze ty hláskové varianty, které tento lexém přímo ovlivňují, přičemž lze předpokládat, že jich je velmi málo (pokud vůbec nějaké).

---

²⁵ Heslo *Výpůjčka*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DP%C5%AEJ%C4%8CKA>.

²⁶ Viz pozn. 25.

Na rovině hláskové si však v analyzovaných textech můžeme všimnout grafické podoby textu, a to zejména v kap. 3.3.1.

2.2.2. Morfologie

Z hlediska morfologie sledujeme v této práci především slovtvorbu (která je na pomezí morfologie a lexikologie), neboť zjišťujeme, z čeho a jakými prostředky zkoumané lexémy vznikly. Také u těchto lexémů sledujeme morfologické kategorie, přičemž nejdůležitější je pro nás jmenná kategorie čísla.

2.2.3. Lexikologie

Vzhledem ke skutečnosti, že středem našeho výzkumu je konkrétní lexikální jednotka, věnujeme největší pozornost právě lexikální jazykové rovině, a to jak v teorii, tak v praxi.

Jak uvádí Filipec a Čermák, „lexikologie a lexikografie jsou, pokud jde o jejich předmět a zpracovávaný materiál, nejrozsáhlejší úseky lingvistické,“ (Filipec – Čermák 1985, s. 14). Lexikologie má mnoho dílčích předmětů studia a s nimi spojených úkolů. Každý z těchto úkolů vyžaduje specifický přístup či jejich kombinaci. Diachronní přístup zkoumá historický vývoj jazyka (lexika), naproti tomu synchronní přístup zkoumá jazyk (lexikon) ve své aktuální podobě. Sémaziologický přístup postupuje od formy k obsahu a zabývá se významy lexémů a významovými vztahy, naopak onomaziologický přístup postupuje od obsahu k formě a zabývá se tedy procesem pojmenování a vznikem lexémů, čímž je úzce propojen s morfologií (viz kap. 1.2.2.2.).²⁷

Důležitými lexikologickými pojmy jsou lexikální paradigmata a lexikální syntagmatika.

Lexikální paradigmata se zabývá významovými vztahy uvnitř lexikálních paradigmat (tříd), přičemž úhrn všech těchto paradigmat tvoří lexikální systém (Čermák 2010, s. 250). Lexikální paradigmata se člení na horizontální a vertikální.

---

²⁷ Heslo *Lexikologie*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKOLOGIE>.

Horizontální jsou paradigmata homonym, synonym a opozit. Homonymie vzniká, když se dva různé lexémy, které spolu nemají žádný společný sémantický základ, formálně realizují stejným tvarem (Čermák 2010, s. 261). Synonymie je vztah sémantické podobnosti mezi lexémy různé formy (tamtéž, s. 263). Opozitnost je termín širší než často užívaná antonymie, která představuje pouze jeden z typů opozitnosti. „Opozice je (...) pojem do jisté míry otevřený a v lexikonu znamená jakýkoliv protikladný vztah dvou nebo více lexémů, opozit, který se dá jasně vymezit a zobecnit (a nejenom tedy prostý vztah plus a minus),“ (tamtéž, s. 268).

Vertikální paradigmata taktéž představují sémantické vztahy mezi lexémy, ovšem na jiných úrovních. Základním vztahem vertikálních paradigmát je hyponymie, tedy vztah podřazenosti. Tentýž vztah nahlížen v opačném směru (nadřazenost) se nazývá hyperonymie. Hyponymie je jediný vztah, který aspoň teoreticky zahrnuje všechny lexémy v lexikonu, zároveň je to vztah platný pro libovolný jazyk. Hyponymie zařazuje lexémy do tříd v hierarchii lexikonu (Čermák 2010, s. 272). Vztah mezi hyponymy jedné třídy jednoho hyperonyma se nazývá kohyponymie.²⁸

Lexikální syntagmatika se taktéž zabývá významovými vztahy lexémů, ale z hlediska jejich schopnosti tvořit smysluplné kombinace na základě vzájemné kompatibility, kolokability a valence, čímž tvoří styčný bod mezi jazykovou rovinou lexikální a syntaktickou (Čermák 2010, s. 279).

Kompatibilita je sémantická slučitelnost vycházející z významu či funkce každého lexému, jejíž podstatou je přítomnost téhož sémantického rysu (viz kap. 2.2.3.2.) v obou komponentech lexikální kombinace (Čermák 2010, s. 282).

Kolokabilita je kompatibilitou podmíněná úhrnná spojitelnost lexému, která je pro každý lexém jiná. Kromě sémantické má tedy také formální povahu. Konkrétní smysluplná realizace kolokability se nazývá kolokací, členové kolokace se nazývají kolokáty (Čermák 2010, s. 283). Kolokabilita lexému PK je pro náš výzkum velmi

---

²⁸ Heslo *Hyponymně-hyperonymní vztah*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019].
Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/HYPONYMN%C4%9A-HYPERONYMN%C3%8D%20VZTAH>.

důležitá, neboť analýza a statistika konkrétních kolokací lexému PK nám pomůže vytvořit jeho lingvistickou charakteristiku.

Valence je kategoriální a gramatikalizovaná spojitelnost lexémů, vyjádřena bývá formálně obvykle buď morfologicky (flektivním tvarem), konkrétním synsémantikem (zvláště prepozicí) nebo slovosledem. Jedná se o ústřední pojem valenční syntaxe (Čermák 2010, s. 283).

Lexikon neboli slovní zásobu lze dělit podle několika kritérií, přičemž každé kritérium obsahuje jednotky neutrální a příznakové (které v sobě nesou nějaký rozlišující rys). Jedná se o kritéria spisovnosti (spisovné X nespisovné), expresivity (neutrální X expresivní) a časové platnosti (neutrální X archaismy / neologismy / okazionalismy).²⁹

V praktické části této práce tak sledujeme ve vztahu k lexému PK hned několik aspektů lexikální jazykové roviny. Na základě analýz jednotlivých textů určujeme pozici lexému PK v jeho horizontálním a vertikálním paradigmatu, zkoumáme jeho kolokabilitu a konkrétní kolokace a také jej zařazujeme do vrstev slovní zásoby podle kritérií spisovnosti, expresivity a časové platnosti.

2.2.3.1. Lexikografie

Lexikografie je „disciplína zabývající se teorií a praxí tvorby slovníků.“³⁰ Podle typologie slovníků se vyčleňují různá odvětví lexikografie, přičemž pro náš výzkum je nejdůležitější neografie, která se zabývá tvorbou slovníků neologismů.³¹

Přestože v této práci nevytváříme slovník, jedním z cílů našeho výzkumu je podat možnou definici – lexikografickou terminologií výklad – lexému PK, a proto je vhodné zde uvést požadavky, které musí výklad lexému splňovat (Čermák – Blatná 1995, s. 31):

- 1) Ekvivalence definienda a výkladu (definientu).

---

²⁹ Heslo *Lexikon*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKON>.

³⁰ Heslo *Lexikografie*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKOGRAFIE>.

³¹ Heslo *Neografie*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NEOGRAFIE>.

- 2) Slovnědruhová a funkční souměrnost.
- 3) Převod méně známé informace na známou. Výklad má obsahovat slova základní povahy
- 4) Explicitnost a kondenzace. Výklad má obsahovat všechny relevantní sémantické rysy a formulovat je ekonomicky, nemá být neúplný ani redundantní.
- 5) Výklad má obsahovat nejbližší nadřazený generický rys.
- 6) Formulační jednotnost sémémů příbuzné povahy.

2.2.3.2. Lexikální sémantika

Sémantika je disciplína, která studuje význam v jazyce obecně, tedy ve všech jeho částech (Čermák 2011, s. 223). Význam je pojem používaný pro jazykový systém (langue). V jazykové praxi (parole) textů a promluv je každý význam působením kontextu aktualizován, obohacován či konkretizován, a pak užíváme pojem smysl. Právě kontext nám pomáhá při sémaziologickém postupu dojít od formy k významu lexému (tamtéž, s. 224).

Pro náš výzkum je důležitá především lexikální sémantika, která se zabývá lexikálním významem. V současnosti je obecně přijímána myšlenka, že význam se dělí na dva základní typy – konceptuální a asociativní, který má šest podtypů. Konceptuální význam „pokrývá věcný obsah a je dán mj. vztahem k denotátu, má podle něj u lexému logickou, kognitivní povahu a lze ho ověřovat objektivními metodami,“ (Čermák 2010, s. 51). Naproti tomu asociativní významy – konotační, kolokační, sociální, afektivní, reflektovaný a tématický – takto jednoznačné nejsou, značně se od sebe liší a mají fakultativní povahu (tamtéž).

Pro náš výzkum je nejdůležitější asociativní význam kolokační. Ten je „implikován lexémy, které se s ním objevují nápadně často v téže kolokaci, lexikální kombinaci a tedy i stejném kontextu,“ (Čermák 2010, s. 52).

Význam lexému je vyjádřitelný pomocí sémů (neboli sémantických rysů), přičemž sém je „minimální významový distinktivní rys, popř. prvek schopný odlišit jeden

lexém od druhého.“³² Úhrn sémů konkrétního lexému se nazývá sémém.³³ Sém má povahu relační (vyděluje se na základě opozic lexému k jiným) a distinktivní (úhrn rysů je pro každý lexém jedinečný) (Čermák 2011, s. 225). Komponentová analýza je metoda, která na základě významových opozic rozkládá významy lexémů do jednotlivých sémů. Tuto metodu však lze použít pouze pro základní třídy lexémů s kognitivním významem (Čermák 2010, s. 56–58), můžeme tedy předpokládat, že na lexém PK uplatnit nelze.

Jestliže je k jednomu lexému vázáno více významů, pak se jedná o polysémii. Úhrn jednotlivých významů polysémního lexému je určitými souvislostmi navzájem propojený a tvoří celek. Pokud mezi nimi nelze najít žádnou souvislost, nejedná se o polysémii, ale o homonymii (viz kap. 2.2.3.), a tudíž o lexémy dva, které se liší svými etymologiemi (Čermák 2010, s. 60). V praktické části zjišťujeme, zda je lexém PK polysémní.

Jedním z cílů našeho výzkumu je výklad významu lexému PK. V praktické části za tímto cílem analyzujeme texty, ve kterých nám kontext ukazuje různé rysy lexému PK. Jsme si však vědomi, že analyzované texty jsou ovlivněny různými neobjektivními faktory (především subjektem svého produktora a jeho postoji) a často si tak protirečí; také proto nemůžeme význam lexému PK jednoduše rozložit do jednotlivých sémů. Z tohoto důvodu v praktické části provádíme statistiku kolokací (viz kap. 3.4.1.), pomocí kterých se produktoři textů snaží lexém PK charakterizovat. Touto metodou tak můžeme pro lexém PK, byť nedokonale, nahradit komponentovou analýzu, čímž získáme alespoň asociativní význam kolokační.

2.2.4. Syntax

Vzhledem k různé úrovni a povaze textů analyzovaných v praktické části se sice z hlediska syntaxe vyskytují různé odchylky, nás však zajímají pouze ty jevy, které se

---

³² Heslo *Sém*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/S%C3%89M>.

³³ Heslo *Sémém*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/S%C3%89M%C3%89M>.

týkají přímo lexému PK. Příliš nás tedy nezajímají větné celky, ale spíše syntagmatické vztahy mezi konkrétními lexémy. Lexikální syntagmatice se věnujeme v kap. 2.2.3.

2.2.5. Stylistika

Základním pojmem stylistiky je styl, který je obecně projevem „možnosti variace v komunikaci a opírá se o možnost volby z alternativ (...) v daném jazyce,“ (Čermák 2011, s. 49). Tyto množiny alternativ, z nichž produktor vybírá, jsou přítomny ve všech jazykových rovinách od fonetiky po syntax, přičemž umění stylu spočívá ve vhodné volbě prostředků přiměřených situaci, cíli a účastníkům komunikace (tamtéž). Pojetí stylu se v minulosti velmi proměňovalo. Hoffmannová a kol. ve své monografii pracují s pojmem komunikační sféra (Hoffmannová a kol. 2016, s. 15–17), a sedm těchto sfér detailně zkoumají (ale vymezují jich více): 1) sféra běžné každodenní komunikace, 2) s. institucionální k., 3) s. odborné k., 4) s. školní k., 5) s. mediální k., 6) s. reklamní k. a 7) s. literární k. Každá z těchto sfér má své uzualizované jazykové prostředky, které zůstávají více či méně neměnné bez ohledu na předmět komunikace.

V našem výzkumu tedy z hlediska stylistiky zkoumáme především to, v jaké komunikační sféře se lexém PK vyskytuje nejčastěji.

2.2.6. Kognitivní lingvistika

Základními pojmy kognitivní lingvistiky, se kterými zde pracujeme, jsou kognice a jazykový obraz světa. Kognice je pojem primárně psychologický, v lingvistice je chápána jako „soustava vzorců v mysli jedince, funkční celek, v němž jsou uloženy mj. též poznatky získané opakovanou komunikační zkušeností. Zahrnuje (...) komunikační prostředky (mentální slovník, gramatiku, neverbální prostředky) i znalosti o tom, jak komunikační prostředky užívat (komunikační normy).“³⁴ Pojem jazykový obraz světa začali užívat polští lingvisté zhruba v polovině 80. let 20. století; dodnes se jedná o stěžejní termín (a zároveň výzkumný přístup) polské kognitivně lingvistické školy, která navazuje zejména na práce Američanů Lakoffa a Johnsona (Vaňková a kol. 2005, s. 46n.).

---

³⁴ Heslo *Kognice*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KOGNICE>.

Jazykový obraz světa má mnoho různých definic, přičemž každá zohledňuje trochu jiné přístupy a metody (Vaňková a kol. 2005, s. 51n.). Zde citujeme definici, kterou uvádí Nový encyklopedický slovník češtiny: „Interpretace světa fixovaná v jazyce, resp. specifické pojetí reality v myšlení daného společenství, které lze vyčíst z jeho jazyka a textů vzniklých (a vznikajících) na jeho základě.“³⁵

Kognitivní lingvistiku tedy ve vztahu k našemu výzkumu zajímá jednak to, co užívání konkrétního lexému vypovídá o produktorovi textu a o jeho vidění světa (např. proč užívá raději vágní obrazné pojmenování místo toho, aby použil slovo jednoduše srozumitelné; viz Janovec in: Ivanová – Ološtiak 2009, s. 309), a jednak to, jak recipient textu tento lexém vnímá a interpretuje, případně jak daný lexém utváří recipientův jazykový obraz světa (např. zda dokáže popsat rozdíl mezi obecně přijímanou denotací lexému a svými vlastními konotacemi tohoto lexému). Vzhledem k recipientovi lze také analyzovat tzv. kognitivní efekt (tedy co v něm lexém generuje) a mechanismus působení (tedy jak k tomu dochází) (Chrząszczyńska 1999, s. 67).

2.2.7. Pragmatika

Lingvistická pragmatika je disciplína, která se vzájemně doplňuje s gramatikou a sémantikou, neboť každá z těchto disciplín zkoumá význam v jazyce (byť z jiného hlediska), a stejně jako ony tvoří samostatnou jazykovou rovinu (Hirschová 2013, s. 13). Lingvistická pragmatika nemá jednoznačnou definici, často bývá charakterizována výčtem témat, kterými se zabývá. Ze sedmi témat, která uvádí Saicová Římalová, jsou pro náš výzkum relevantní především následující dvě: „principy komunikace, otázky kooperace a konfliktu v komunikaci; principy, které umožňují, že si komunikanti porozumí,“ a „komunikační strategie; problematika přesvědčování, argumentace, manipulace,“ (Saicová Římalová 2014, s. 9).

Kooperační princip je založen na čtyřech konverzačních maximách formulovaných filosofem H. P. Grice: 1) maxima kvality (příspěvek k rozhovoru má být pravdivý), 2) m. kvantity (příspěvek má být dostatečně informativní, zároveň ne

---

³⁵ Heslo *Jazykový obraz světa*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%9D%20OBRAZ%20SV%C4%9ATA>.

nadbytečně mnohomluvný), 3) m. relevance (příspěvek má být k věci) a 4) m. způsobu (příspěvek má být jasně srozumitelný a uspořádaný) (Hirschová 2013, s. 192n.). Typickým příkladem porušení těchto maxim (zejména maximy kvality) je ironie (tamtéž, s. 262). V našem výzkumu tedy sledujeme, zda užití lexému PK v daném kontextu neporušuje některou z výše uvedených maxim.

Přesvědčování neboli persvaze je působení jednoho účastníka komunikace na druhého způsobem neskrytým, tedy aby si uvědomoval, že je o něčem přesvědčován a mohl aktivně a dobrovolně změnit své stanovisko (Saicová Římalová 2014, s. 46n.). Persvazivní funkce je dominantní funkcí některých žánrů v rámci sféry mediální komunikace a často bývá realizována aktualizací jazykových prostředků (Hoffmannová a kol. 2016, s. 259, 269). Manipulace je také působení jednoho účastníka komunikace na druhého s cílem, aby změnil své stanovisko, činí tak však skrytě a nedává najevo svůj záměr (Saicová Římalová 2014, s. 48n.). Vzhledem k této problematice v našem výzkumu sledujeme, za bývá lexém PK užíván jako prostředek persvaze či manipulace.

2.3. Analýza diskurzu

Pro pojetí diskurzu v této práci je pro nás zásadní kniha „Analýza diskurzu a mediální text“ od Soni Schneiderové (Schneiderová 2015). Diskurz je pojem, se kterým pracuje mnoho vědních oborů a jehož vymezení bývá často nejasné. V této práci nás zajímá diskurz z hlediska lingvistiky. Schneiderová jej definuje „ve smyslu pojmu nadřazeného pojmu text. Jeho vlastnosti vyplývají ze srovnání či sloučení mnoha textů, jež vznikají v určitém společenských podmínkách omezeném prostředí, což také vede k užití společným zájmem regulovaných výrazových prostředků nebo obdobného komunikačního jednání,“ (Schneiderová 2015, s. 21). Rozdíl mezi textem a diskurzem je v tom, že diskurzy odkazují především k sociálním procesům. Kontext diskurzu tudíž kromě jazykových prostředků představují také aspekty sociálního světa (tamtéž, s. 22).

Z výše uvedeného pojetí diskurzu též nepřímo vyplývá, čím a jak se zabývá analýza diskurzu. Obecně vzato jde o styčný bod mezi lingvistikou orientovanou na celky vyšší než věty a společenskými vědami, které se více začaly zajímat o přínos jazykové

analýzy pro chápání společenských procesů.³⁶ Cílem analýzy diskurzu pak je analyzovat množinu textů, „které sdílejí vztah k určitému stejnému tématu nebo sociálnímu prostředí,“ (Schneiderová 2015, s. 23).

V rámci širšího pojetí se vymezuje šest výzkumných tradic analýzy diskurzu. Lingvisté obvykle pracují pouze se dvěma z nich, a to s konverzační analýzou diskurzu a s kritickou analýzou diskurzu. Konverzační analýza se zaměřuje na metody a prostředky užívané k produkci a interpretaci v přirozených rozhovorech,³⁷ tudíž není relevantní pro náš výzkum.

2.3.1. Kritická analýza diskurzu

„Kritická analýza diskurzu (CDA) se orientuje na mapování vztahů mezi jazykem (texty) a společenskými strukturami (...) Zkoumá, jak jsou texty produkovány a přijímány a jak jsou společensky distribuovány,“ (Schneiderová 2015, s. 36). Centrem našeho zkoumání je jeden lexém, ten však bývá užíván v textech velmi různých, které obvykle vypovídají (často jen implicitně) o aktuální společenské či politické situaci. „Vztah mezi užíváním jazyka (diskurzem) a sociální realitou je v [CDA] chápán jako obousměrný: užívání jazyka a jiných znakových systémů sociální realitu ovlivňuje a současně je jí ovlivňováno.“³⁸ Kromě čistě jazykových aspektů proto CDA sleduje také širší společenský kontext a situace, v nichž texty vznikají.

Přestože je náš výzkum lingvistický, v souladu s přístupem CDA doplňujeme texty citované v praktické části o společenský či politický kontext nezbytně nutný k analýze lexému PK a k lepšímu pochopení jeho fungování v systému komunikace. Žádné události ani jejich aktéry však nijak nehodnotíme.

---

³⁶ Heslo *Analýza diskurzu*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ANAL%C3%9DZA%20DISKURZU>.

³⁷ Heslo *Konverzační analýza*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONVERZA%C4%8CN%C3%8D%20ANAL%C3%9DZA>.

³⁸ Heslo *Kritická analýza diskurzu*, in: <https://www.czechency.org/> [online]. [cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KRITICK%C3%81%20ANAL%C3%9DZA%20DISKURZU>.

2.4. Jazykový obraz nepřítele

Obraz nepřítele je rétorická konstrukce skutečnosti, vědomě vytvářený soubor falešných negativních představ o věci, osobě či skupině osob. Tato konstrukce bývá obvykle užívána za účelem stmelení skupiny (princip *my* versus *oni*) a usměrnění agrese (Beck 2007, s. 185). Problematice obrazu nepřítele se věnují především politologie, sociologie a psychologie, ale také další vědecké disciplíny (např. etika) či umělecká literatura (např. Orwellovy romány *Farma zvířat* a *Devatenáct set osmdesát čtyři*) (Gazda 2016, s. 2). Vytváření nepřítele jako odvěkou lidskou potřebu popsal ve svém eseji Umberto Eco. Mít nepřítele umožňuje vymezit vlastní identitu; nepřítel navíc slouží jako překážka, na níž lze poměřovat vlastní systém hodnot (Eco 2013, s. 10). Základními vlastnostmi nepřítele (na něž se nabalují detailnější charakteristiky) jsou jinakost, cizost a tělesná i morální ošklivost (tamtéž, s. 10–18).

Jelikož obraz nepřítele bývá často utvářen jazykovými prostředky, začala tuto problematiku více zkoumat též lingvistika, zatím však bez jednotné koncepce a metodologie (Gazda 2016, s. 2). Nejdůležitější lingvistickou disciplínou pro zkoumání jazykového obrazu nepřítele je pragmatika a její koncept jazykové agrese. Jazyková agrese může být pojata jako „vyjádření negativního emocionálně hodnotícího vztahu k někomu nebo něčemu za hranicí etické normy, (...) přesycenost textu jazykově vyjádřenými negativními informacemi,“ či „způsob záměrného řečového působení na přímého nebo nepřímého adresáta, jehož cílem je dehonestace nebo diskreditace někoho nebo něčeho, a který je realizován prostřednictvím invektiv, stylisticky snížených negativně hodnotících výrazů, nálepkováním a dalšími pejorativními jazykovými prostředky,“ (tamtéž). Gazda ve svém článku dále uvádí čtyři typy jazykové agrese. Prvním z nich je přímé hanobení (ostouzení), jež bývá jazykově realizováno hrubými až vulgárními výrazy (tamtéž, s. 3). Druhý typ je označován jako demonizace či nálepkování, což představuje krajní determinologizaci politického lexika. Dochází tak „k záměně přesně definovaných pojmů za propagandisticky hodnotící ideologémy, ztrácející svůj původní význam a plnící roli jazykových fantomů,“ (tamtéž, s. 4). Třetím typem je dehonestace užíváním hovorových výrazů, prvků argotu, negativně hodnotícího spisovného lexika a expresivních metafor (tamtéž, s. 5). Posledním uvedeným typem jazykové agrese je ironie, která (pokud není jednoduše rozpoznatelná) patří mezi

prostředky manipulace (Gazda 2016, s. 5) a navíc porušuje maximu kvality (Saicová Římalová 2014, s. 19; viz kap. 2.2.7.).

V praktické části této práce v analyzovaných textech sledujeme, zda je lexém PK užíván k vytváření obrazu nepřítele, a pokud ano, jakými prostředky je toho dosahováno.

2.4.1. Československo 1948–1989

V tomto pododdíle se stručně věnujeme tomu, jak byl obraz nepřítele vytvářen v Československu v letech 1948–1989, tedy v době, kdy byla u moci Komunistická strana Československa. Jelikož se jedná o velmi rozsáhlé téma, jehož se dotkla již řada odborných textů, je náš přehled nutně selektivní. Přesto nám několik příkladů může posloužit jako model, s nímž můžeme srovnávat užívání lexému PK v současnosti. Na základě tohoto srovnání pak budeme schopni lépe určit, zda lexém PK funguje jako prostředek vytváření obrazu nepřítele.

Petr Fidelius v eseji „O zacházení se slovy“ konstatuje, že na jazyk je odkázán veškerý politický život, což často vede k dosahování politických cílů bezmyšlenkovitým nadužíváním až zneužíváním slov. Tento proces nazývá sémantickou inflací a poukazuje na jeho nebezpečnost, neboť jazyk nezávislý na skutečnosti odvádí recipientovu pozornost od ní (Fidelius 1983, s. 8). Dále upozorňuje, že jazyk je nejúčinnějším nástrojem represe, často však nástrojem podceňovaným (tamtéž, s. 9n.). V eseji „O totalitním myšlení“ pak pojednává o faktu, že pro totalitní systémy je forma propagandy důležitější než její obsah, což dokládá srovnáním propagandy protektorátní a komunistické (tamtéž, s. 162). Byť následující Fideliov výklad není přímo lingvistický, poukazuje na důležitou myšlenku totalitarismu – jednoznačné rozdělení světa na dobré a špatné, jež jsou v absolutním protikladu a vzájemně se vylučují. Pro zesílení této dichotomie se často užívá dvojice spojek *bud'* – *anebo* a důraz na neexistenci třetí možnosti (tamtéž, s. 165n.). Naopak uvnitř těchto polovin často dochází k rozostření hranic mezi věcmi různými – komunistická propaganda tak např. pod nálepku fašismu dávala vše od konzervatismu přes buržoazní demokracii až po sociální demokracii. Tím dochází ke sjednocení zla a k jeho zjednodušení (tamtéž, s. 167).

V nejširším pojetí bylo výše zmíněné dělení společnosti podle principu *my* versus *oni* (kde *my* je dobré; *oni* je špatné) v komunistickém Československu představováno

opozicí socialismus versus kapitalismus, přičemž vše socialistické bylo hodnoceno pozitivně a vše kapitalistické negativně; nejhorším nepřítelem tak vždy byl samotný kapitalismus (Pilík 2010, s. 10, 25; Švejda 2014, s. 83). Fidelius ve svém eseji „Lid, demokracie, socialismus“ analyzuje též takové texty Rudého práva, které však mluví o nepříteli přímo uvnitř socialistického Československa. Jsou to jedinci, kteří se vyčlenili z „pracujícího lidu“ (Fidelius 2016, s. 22n., 52n.), často bývají označováni jako „deklasované živly“ (tamtéž, s. 52n.) či jako „žalostné figurky“ (tamtéž, s. 54n.). Opakovanou formulí, jež vyjadřuje nejhorší trest pro tyto nepřátele, je vykázání na „smetiště dějin“ (tamtéž, s. 52).

Pravděpodobně nejznámějším textem Rudého práva, který buduje obraz nepřítele pomocí mnoha různých hodnotících výrazů, je článek „Ztroskotanci a samozvanci“ z 12. ledna 1977, který kritizuje Chartu 77 a její iniciátory.³⁹ V tomto textu se vyskytují jak konkrétní označení nepřátel, tak jejich charakteristika. Na místech, kde chce být produktor textu explicitní, užívá k označení nepřátel zejména lexémy „buržoazie“, „imperialismus“, „kapitalismus“ a „reakce“. Tato označení však často užívá zaměnitelně, a tak je explicitnost vyjádření pouze zdánlivá. Na několika místech textu naproti tomu autor uvádí přímo jména některých aktérů (V. Havel, P. Kohout, L. Vaculík atd.), čímž obraz nepřítele získává konkrétnější podobu. Tito nepřátelé (ať už kolektivní či individuální) jsou často charakterizováni celým výčtem kolokací či hodnotících přívlastků (Pilík 2010, s. 34, 36n.). Opakovaně zdůrazňovanými vlastnostmi nepřítele jsou především útočnost a agresivita („antikomunistická ofenzíva“, „útoky proti ČSSR“, „buržoazie nenávidí socialismus“, „brutální formy antikomunismu“, „likvidace socialismu“ atd.) a dále „ješitnost“, „slavomamství“, „renegátství“, „bezcharakternost“ a „amorálnost“. Nepřítel je vykreslován jako neúspěšný („ztroskotanci“, „zkrachovalá československá reakční buržoazie“, „zkrachovalí organizátoři kontrarevoluce“), bezvýznamný („samozvanci“, „loutka“, „nastrčená figurka“) a zrádný („zrádci“, „odpadlíci a dezertéři“, „odrodilci“). Přímou o Chartě 77 se nejčastěji píše jako o „pamfletu“, také je označena za „protistátní, protisocialistický, protilidový a demagogický hanopis“. Dalšími užitými prostředky vytváření obrazu nepřítele jsou

---

³⁹ Rudé právo. Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*. 12. 1. 1977. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/12/2.png> [cit. 1. 4. 2020].

ironie, která je v textu vyjádřena užitím grafických značek („>>vznamenává<< se“, „>>dojemná<< spolupráce“ atd.), a zesměšňující výrazy („politické panoptikum“, „škrabálci“).

V tomto stručném přehledu jsme si ukázali, že dvěma základními východisky pro tvoření obrazu nepřítele v Československu v letech 1948–1989 byla sémantická inflace společensko-politického lexika a zjednodušené dichotomické pojetí světa (*dobro X zlo; my X oni; socialismus X kapitalismus*). Nejpoužívanějším jazykovým prostředkem pak byl výčet negativně hodnotících kolokací, kterými byl nepřítel charakterizován, přičemž se jednotlivé lexémy často používaly zaměnitelně. V praktické části tedy sledujeme, zda v analyzovaných textech také dochází k sémantické inflaci a zjednodušenému dělení na *my* a *oni* a jak často se v kontextu lexému PK vyskytují negativně hodnotící výrazy.

3. Praktická část

Tato kapitola představuje lingvistickou analýzu lexému PK provedenou během našeho výzkumu na základě výše popsaných metod a teoretických poznatků. V prvním oddíle provádíme slovotvorný rozbor a doslovnou definici lexému PK. Dále sledujeme historii a vývoj lexému PK od prvních výskytů až do současnosti. Třetí oddíl je věnován analýze lexému PK v diskurzu sociálních sítí Facebook a Twitter. Ve čtvrtém oddíle přehledně představujeme výsledky analýzy výskytů lexému PK v textech citovaných v kap. 3.2. a 3.3. včetně statistiky jeho kolokací. V závěrečném oddíle analyzujeme několik lexémů, které spolu s lexémem PK tvoří specifické lexikální paradigma, a porovnáváme, v čem se tyto lexémy formálně i obsahově shodují či liší.

3.1. Slovotvorný rozbor a doslovná definice lexému „pražská kavárna“

Slovní spojení „pražská kavárna“ se skládá ze dvou textových slov: *pražská* a *kavárna*. Z hlediska slovotvorby se jedná o neterminologickou ustálenou kolokaci lexémů *pražský* a *kavárna*.

Předpokladem tohoto výzkumu je, že lexém PK nese obrazný význam (jehož definici na základě výsledků výzkumu nabízíme v kap. 4.1.), aby však byla naše jazyková analýza sémanticky úplná, musíme věnovat pozornost též doslovnému významu „pražské kavárny“. Doslovnou definici tohoto slovního spojení získáme tak, že si dvouslovný lexém „pražská kavárna“ rozložíme na dva jednoslovné lexémy *pražský* (a jeho motivant *Praha*) a *kavárna*, jejich výklad vyhledáme ve výše zmíněných výkladových slovnících (viz kap. 1.2.2.1.) a následně je zkombinujeme.⁴⁰

---

⁴⁰ Podobně, byť s nadsázkou a ne přímo lexikograficky, postupoval též publicista Jindřich Šídlo ve svém článku. ŠÍDLO, Jindřich. Barvy moci Jindřicha Šídla: Poslední text o pražské kavárně. *Hospodářské noviny* [online]. 6. 11. 2015. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-64829520-barvy-moci-jindricha-sidla-posledni-text-o-prazske-kavarne>.

Lexém *pražský*

PSJČ: **pražský** adj. *Praze n. Pražanům vlastní, zvl. pocházející z Prahy, týkající se Prahy;*⁴¹ **Praha**, -y f. *jm. hlavního města v Čechách*⁴²

SSJČ: **pražský** příd. *k Praha;*⁴³ **Praha**, -y ž. *hlavní město Československé socialistické republiky; hlavní město Čech*⁴⁴

SSČ: **pražský** příd. *k Praha;*⁴⁵ **Praha**, -y ž *hl. m. ČR*⁴⁶

Zatímco PSJČ podává definici lexému *pražský* přímo, SSJČ a SSČ se pouze odkazují na lexém *Praha*, přičemž v současnosti je platný pouze jeho výklad v SSČ, tedy „hlavní město České republiky“. Pro náš výzkum stojí za povšimnutí, že PSJČ přivlastňuje adjektivem *pražský* nejenom Praze, ale také Pražanům, tedy skupině obyvatel.

Lexém *kavárna*

PSJČ: **kavárna**, -y f. *hostinská živnost zřízená k prodávání kávy, čaje a j. nápojů*⁴⁷

---

⁴¹ Heslo *pražský*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pra%C5%B5esk%C3%BD&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=pra%C5%B5esk%C3%BD&ps_startfrom=0&ps_numcards=371&numchange=no&not_initial=1.

⁴² Heslo *Praha*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=Praha&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=Praha&ps_startfrom=0&ps_numcards=253&numchange=no&not_initial=1.

⁴³ Heslo *pražský*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pra%C5%B5esk%C3%BD&sti=65088&where=hesla&hsubstr=no>

⁴⁴ Heslo *Praha*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=Praha&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁴⁵ Heslo *pražský*, in: Filipec – Daneš – Mejstřík 2005, s. 306.

⁴⁶ Heslo *Praha*, in: Filipec – Daneš – Mejstřík 2005, s. 635.

⁴⁷ Heslo *kavárna*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=kav%C3%A1rna&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=kav%C3%A1rna&ps_startfrom=0&ps_numcards=110&numchange=no&not_initial=1.

SSJČ: **kavárna**, -y ž. (2. mn. -ren) *hostinský podnik, kde se podává hlavně káva, čaj ap. a kde lze déle posedět, číst noviny a časopisy ap.*⁴⁸

SSČ: **kavárna**, -y ž *hostinský podnik, kde se podává hlavně káva*⁴⁹

Jak můžeme vidět, uvedené definice lexému *kavárna* se od sebe vzájemně liší pouze částečně, přičemž pro náš výzkum je dále nejrelevantnější SSJČ, neboť jeho výklad obsahuje kromě hlavního významu „hostinský podnik, kde se podává hlavně káva, čaj ap.“ též doplňující význam „hostinský podnik, kde lze déle posedět, číst noviny a časopisy ap.“ Tento doplňující význam je pro nás dále důležitý.

Pokud provedeme syntézu výše zmíněných výkladů jednotlivých komponentů lexému PK, mohla by jeho doslovná definice znít takto: „hostinský podnik nacházející se v Praze (respektive Pražanům vlastní), kde se podává hlavně káva, čaj ap. a kde lze déle posedět, číst noviny a časopisy ap.“

3.2. Historie lexému „pražská kavárna“

V tomto oddíle sledujeme historii výskytů a vývoj lexému PK. Pomyslnou časovou osu jsme rozdělili na tři úseky – první výskyty, následné výskyty do roku 2014 a následné výskyty od roku 2014. Rok 2014 byl zvolen za milník, neboť na jeho konci došlo k masovému rozšíření výskytů lexému PK v médiích, podrobněji viz kap. 3.2.3.

Zároveň se již v tomto oddíle objevují texty, které průběžně analyzujeme a na základě kterých vytváříme statistiku kolokací lexému PK v kap. 3.4.1. Kvůli zaměření této práce a rozsahu některých citovaných textů jsou konkrétní prostředky jazykových rovin rozebírány pouze tehdy, pokud souvisejí s lexémem PK a pokud jsou důležité pro jeho lingvistickou charakteristiku.

---

⁴⁸ Heslo *kavárna*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=kav%C3%A1rna&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁴⁹ Heslo *kavárna*, in Filipec – Daneš – Mejstřík 2005, s. 130.

3.2.1. První výskyty

V kap 3.1. jsme s pomocí výkladových slovníků definovali doslovný význam lexému PK. Předpokladem tohoto výzkumu však je, že lexém PK má také svůj význam obrazný. Kvůli tomu je obtížné přesně dohledat první užití lexému PK v námi zkoumaném významu obrazném, neboť se oba významy částečně prolínají a přechod mezi nimi není úplně ostrý.

Při vyhledávání nejstarších výskytů lexému PK (podle metod sběru dat uvedených v kap. 1.2.2.1.) jsme se v databázích prakticky nedostali před rok 1990 (viz kap. 3.2.2.), a proto jsme se zabývali též publicistickými texty, které se přímo či nepřímo věnují tématu „pražské kavárny“. Z nich jsme vybrali (a níže citujeme) dva, které kladou počátek obrazného významu lexému PK již do 30. let 20. století.

Dne 6. ledna 2020 zveřejnil šéfredaktor týdeníku Respekt Erik Tabery článek „Karel Čapek a pražská kavárna“.⁵⁰ Zde autor cituje z několika článků otištěných ve 30. a 40. letech 20. století v periodikách Lidové listy (noviny Československé strany lidové), Venkov (noviny Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu) a Rudé právo (noviny Komunistické strany Československa), na které narazil při přípravě jiného článku o Karlu Čapkovi. Právě v reakci na jeden Čapkův novinový sloupek Lidové listy napsaly: „Před pepictvím pražského náplavu kavárenského není a nebude chráněno nic.“ Nejstarší v článku citovaný výskyt je z agrárního Venkova z roku 1933: „Začalo to s kulturním gaminstvím, které vyrůstalo z pražských kaváren a jehož modlou byla městská ulice a periferie.“ V lednu 1938 Venkov kritizuje „socialistický tisk, jehož rozumy jsou doplňovány názory několika stolů několika pražských kaváren, zednářských loží a jednoho společenského klubu.“ V říjnu 1938 Venkov v souvislosti se stavem republiky po Mnichovské dohodě cituje bývalého vojáka: „Rád bych tu viděl desetitisíce lidí a mezi nimi i tu zlatou mládež z některých pražských kaváren.“ Dále v listu vychází článek nazvaný „Lze trpět politické útoky z kaváren?“ z prosince téhož roku. Za protektorátu byla tato protikavárenská rétorika Venkova rozšířena o prvek protižidovský: „Židomilství přináší přímo židovskou nákazu do každého, kdo se se Židy stýká a jejich manýrám podléhá. ‚Deutsche Post‘ ukazuje zvláště na vliv určitých pražských

---

⁵⁰ Viz pozn. 11.

židovských kaváren.“ A konečně Tabery cituje Rudé právo, které v září 1948 napsalo: „Pak jsou ovšem v závodech notoričtí fluktuanti, které stavíme na roveň živilům z kaváren a musíme proti nim postupovat ostře.“⁵¹

V těchto sedmi krátkých citátech se jednou vyskytuje spojení „pražský náplav kavárenský“ a jednou spojení „pražské židovské kavárny“, dvakrát se pak vyskytuje plurál „kavárny“ bez přívlastku (což může znamenat platnost tohoto označení též mimo Prahu) a třikrát přímo plurál „pražské kavárny“. Lexém PK se zde tedy sice vyskytuje pouze v plurálu (který může sloužit k označení konkrétních kaváren), přesto již alespoň částečně plní stejnou funkci jako generalizující singulár „pražská kavárna“. Nejvýrazněji tuto tendenci vidíme v obratu „názory několika stolů několika pražských kaváren“, kde je obraznost celého vyjádření zesílena personifikací stolů. Jednoznačně generalizující a obrazný je také okazionalismus „pražský náplav kavárenský“, který neoznačuje kavárny, ale lidi.

V bezprostředním kontextu daných výrazů v uvedených citátech si můžeme všimnout několika hodnotících výrazů, které jsou důležité pro zkoumání kolokačního významu lexému PK. Významově blízké jsou si lexémy *pepictví*, *gaminství* a *zlatá mládež*. Poněkud zastaralý lexém *pepictví* se vyskytuje v SSJČ, kde je definován jako „souhrn vlastností pepíka,“⁵² přičemž *pepík* je zde definován jako „příslušník velkoměstské spodiny, zvl. pražské, nápadný svým chováním, řečí ap.“⁵³ Ještě archaičtější lexém *gaminství* jsme sice nenalezli v žádném výkladovém slovníku, na základě článku o studentském slangu v Naší řeči z roku 1924 však lze odvodit, že bývá užíván jako synonymum k lexémům *nevázanost* či *výstřednost*.⁵⁴ Spojení *zlatá mládež* je uvedeno v SSJČ pod heslem *mládež* a je definováno takto: „(za kapitalismu) mladí lidé ze zámožných rodin projevující výrazně záporné vlastnosti a rysy buržoazního světa, zvl.

---

⁵¹ Všechny citáty podle pozn. 11.

⁵² Heslo *pepictví*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pep&sti=55737&where=hesla>.

⁵³ Heslo *pepík*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pep&sti=55742&where=hesla>.

⁵⁴ Naše řeč. Z našich časopisů. *Naše řeč*. 1924, 2, s. 58–61. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1071>. [Cit. 1. 4. 2020].

mravní.“⁵⁵ Tyto tři výrazy utvářejí obraz nevázané a výstřední spodiny, často mladých z velkých měst, někdy z bohatých rodin, vždy s důrazem na záporné vlastnosti označované skupiny. Další důležitou kolokací jsou „politické útoky z kaváren“, což danou skupinu charakterizuje jako útočnou. Přívlastek *židovský* v sobě v historickém kontextu Třetí říše nesl silně negativní význam sám o sobě (viz Klemperer 2003), proto autor citovaného článku již nepotřeboval tuto charakteristiku dále specifikovat. V jiném historickém kontextu byl k negativní charakteristice užíván polysémnní lexém *živl* (viz kap. 2.4.1.), přičemž jeden z jeho významů SSJČ vykládá takto: „jednotlivci n. jednotlivci ve společnosti, kteří působí na své prostředí (často škodlivě),“ a jako typické příklady uvádí „vykořisťovatelské živly; neodpovědný, podvrtný, rozkladný, zpátečnický ž.“⁵⁶ Autor citovaného článku tuto negativní charakteristiku ještě zdůraznil tím, že je potřeba „proti nim [živlům z kaváren] postupovat ostře.“

Literární historik Pavel Janoušek v rozhovoru pro Český rozhlas Vltava dne 15. března 2019 prohlásil: „Je třeba doložitelné, že první výraz ‚pražská kavárna‘ je v českém dramatu po Mnichovu. (...) Dramatik Werner napsal hru ‚Noví lidé‘, v níž řešil, jakým způsobem by měl vypadat teda nový český člověk, (...) On si vyrovnával účty s avantgardou; a je tam postava muže, který se nikoli náhodou jmenuje Závora, protože chce něco uzavřít, je to realistický malíř, který miluje venkov a myslí si, že lidé v městech zabloudili. Miluje Prahu, teda jakožto krásnou Prahu, říká, že svítání nad Prahou, červánky nad Pražským hradem a nad Hradčanama, že to je úžasné, ale nesnáší Pražáky, protože furt sedí v těch kavárnách a opičí se po Západu a zavedli českou kulturu na nějaké rozcestí, z kterého honem musíme pryč.“⁵⁷

Drama „Noví lidé“ napsal Vilém Werner na přelomu listopadu a prosince 1938 (knižně vydáno v roce 1939) v reakci na Mnichovskou dohodu a v očekávání blížícího se konfliktu. V knize se kolokace „pražská kavárna“ sice nevyskytuje doslova, ale její implicitní význam, na který Pavel Janoušek odkazoval, můžeme nalézt na několika

---

⁵⁵ Heslo *mládež*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=ml%C3%A1de%C5%BE&sti=37965&where=full_text&hsubstr=no.

⁵⁶ Heslo *živl*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 1. 4. 2020]. Dostupné z: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=%C5%BEivel&sti=123547&where=full_text&hsubstr=no.

⁵⁷ Viz pozn. 12; citát v čase 11:25–12:45.

místech třetího výstupu druhého dějství, které se odehrává 21. května 1938 (Werner 1939, s. 5).

„ZÁVORA: To Pražáci jsou tihle importéři. Z každé země něco – (...) ZÁVORA: Každý tu šilhá někam jinam, každý je zamilován do nějakého cizího národa a vzdychá, jak je to někde za hranicemi krásné. Srdcem jste všichni v cizině. Máte tady hotový Babylon. V kumštu sem taháte cizí směry se všech stran. A každý ten směr má charakter jiného národa. (...) ZÁVORA: Nový program chcete? Prosím: Být srdcem doma, v republice. Největší kumštýři světa se stali velkými proto, že nešilhali nikam do cizího. (...) ZÁVORA: (...) Není to tak dlouho, kdy bylo hanba mluvit v Praze česky. Vy Pražáci jste tuze často drželi s nepřitelem. (...) ZÁVORA: Slušný člověk neutíká jinam, když se mu to neb ono doma nelíbí. To je zrada. Slušný člověk napne všechny síly, aby doma závady odstranil. (...) ZÁVORA: Protože nestačí klábosit, jako to dělají Pražáci v kavárnách. Musíme také něco dělat, že ano? (...)“ (Werner 1939, s. 41–43, 45n.).

Jak bylo zmíněno výše, text doslova neobsahuje lexém PK, proto nelze dělat přesnou statistiku jeho kolokací. Přesto si již zde můžeme všimnout některých hodnotících výrazů, které Závora užívá v souvislosti s obyvateli Prahy. Jedná se především o výrazy *importéři*, *držet s nepřitelem*, *zrada* a *klábosit*. Do protikladu Závora staví *slušného člověka*. Pokud bychom se měli pokusit o charakteristiku obyvatel Prahy podle Závory, je pro ně typické světoběžnictví, nedostatek vlastenectví a pasivita spojená s „klábosením“ v kavárnách.

V dalších pododdílech sledujeme, jak produktoři jednotlivých textů charakterizují obyvatele označované lexémem PK, a na základě srovnání se pokoušíme určit, zda s tím korespondují texty výše citovaných stranických novin a charakteristika obyvatel Prahy, kterou dramatik Werner vložil do replik Vojty Závory. Pokud tomu tak je, pak budeme moci souhlasit, že kořeny lexému PK sahají již do 30. let 20. století.

3.2.2. Výskyty do roku 2014

Při vyhledávání v ČNK jsme podle očekávání narazili na výraznou disproporci v časovém rozložení výskytů lexému PK. Na základě našeho vyhledávacího dotazu (Typ dotazu: lemma, Dotaz: kavárna, Slovní druh: podstatné jméno; Velikost kontextu: vlevo 1 token, Lemma: pražský, Slovní druh: přídavné jméno) bylo nalezeno celkem 3947 výskytů, z toho pouhé dva výskyty v korpusu „TOTALITA“.⁵⁸ V korpusu „SYN v7“⁵⁹ bylo nalezeno pouze 6 výskytů v období do roku 1989 (zde nejsou zahrnuta periodika – která jsou pouze částečně v korpusu „TOTALITA“ – lze však předpokládat, že lexém PK užívala v doslovném významu, zatímco pro označení skupin obyvatel užívala jiné výrazy, viz kap. 2.4.1.), 388 výskytů v letech 1990–1999 a 1885 výskytů v letech 2000–2013.

Zatímco v období do roku 1989 mělo všech šest dohledaných výskytů doslovný význam „kavárna v Praze“, v dalším období 1990–1999 se již začínají objevovat náznaky směřující k přenesenému významu lexému PK. Uvedme několik příkladů:⁶⁰

Právo 24. 3. 1995: „Přitažlivou součástí zvýrazněné české expozice na letošním Lipském knižním veletrhu je tzv. Pražská kavárna jako místo pro autorské čtení, panelové diskuse a rozhovory.“ – Je vhodné zmínit, že název „Pražská kavárna“ je zde metonymií, neboť označuje expozici, nikoliv skutečnou kavárnu, zároveň se na lexikologické rovině jedná o proces onymizace. S tím na úrovni grafického záznamu souvisí psaní počátečního velkého písmene.

Mladá fronta Dnes 19. 11. 1996: „Tigríd před prvním kolem voleb chodil voliče přesvědčovat hlavně do pražských kaváren, ale nyní změnil taktiku (...) a agituje v ulicích.“

Mladá fronta Dnes 2. 1. 1997: „Většina z tradičních pražských kaváren měla své stálé hosty, kteří si přicházeli nejen vychutnat lahodný mok, ale také si přečíst noviny, popovídat si či diskutovat nad politickou situací. (...) Vrchním tam byl jistý Patera, který měl zvláštní zálibu přinášet do kavárny mnoho různých

---

⁵⁸ Viz pozn. 5.

⁵⁹ Viz pozn. 6.

⁶⁰ Uvedené příklady cit. dle pozn. 6.

časopisů. Velice dbal na to, aby hosté četli, a sám je také chodil kontrolovat, ‘ řekl Pytlík.“

Lidové noviny č. 102/1998: „Na stranický program sice žádný z nich ani nesáhl, ale oba vlivní mužové zahájili rozsáhlou agitaci v pražských kavárnách a salonech.“

Můžeme si všimnout, že v těchto textech jsou doslovné pražské kavárny spojovány se čtením literatury, novin a časopisů, se zájmem o politiku a též s politickou agitací.

Ještě výraznější posun významu lze nalézt v následujících dvou příkladech:

Mladá fronta Dnes 18. 9. 1998: „Sociální demokrat měl by za svou pravdou stát bez ohledu na to, že panstvo v pražských kavárnách na něj pohlíží skrz prsty. Měl by rozkopnout dveře kavárny a neochvějně vzkřiknout: Zavádím milionářskou daň a svobodku stěhuju do Mongolska! Vždyť je jeho vyznáním mír chatrčím, válku kavárnám!“⁶¹ – Na rovině morfologické si všimněme rozdílného užití singuláru a plurálu lexému *kavárna*. Zatímco obě užití plurálu v tomto textu jsou konkrétnější a představují extenzi lexému, užitý singulár směřuje více k abstrakci a tím pádem k intenzi lexému. Z textu lze usuzovat, že autor spojuje kavárny (resp. pražské kavárny) s povýšenou bohatší elitou (*panstvo, pohlížet skrz prsty, milionářská daň*) a klade je do opozice k sociální demokracii.

Hospodářské noviny 15. 11. 1999: „Když slyším některého libomudruna a krasoducha ze spojených pražských kaváren rozumovat nad tím, zda může mít česká společnost nějaký jiný národní zájem než neprodlenou integraci do Evropy, slyším novodobou ozvěnu odvěkého sváru dvou principů.“⁶² – Také zde se lexém PK vyskytuje v plurálu, což naznačuje jeho extenzi, za pozornost však stojí aktualizace *spojené pražské kavárny*, která už je méně konkrétní a mohla být užitá záměrně jako narážka v souvislosti se zmínkou o evropské integraci. Z textu lze

---

⁶¹ STEIGERWALD, Karel. Mír chatrčím, válku kavárnám! *Mladá fronta Dnes*. 18. 9. 1998. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://medium.com/karel-steigerwald-1999-2014/m%C3%ADr-chatr%C4%8D%C3%ADm-v%C3%A1lku-kav%C3%A1rn%C3%A1m-bc48a073d7b5>.

⁶² Cit. dle pozn. 6.

usuzovat, že autor spojuje pražské kavárny s humanitně vzdělanými intelektuály (*libomudrun* je pravděpodobně zkomoleninou lexému *libomudrc*, což je zastaralý výraz pro filosofa;⁶³ *krasoduch* je knižní výraz pro estéta⁶⁴) a s proevropsky zaměřenými občany.

V letech 2000–2013 došlo jak k výraznému navýšení frekvence výskytu lexému PK, tak k dalšímu posunu jeho významu. Pro snazší vyhledání výskytů s tímto významem jsme použili Databázi excerpčního materiálu Neomat.⁶⁵ Již v roce 2002 můžeme nalézt doklad posunu lexému PK k větší abstraktnosti a obraznosti (především díky užití singuláru), když spolupracovník Václava Klause staršího Ladislav Jakl prohlásil:

„Plakáty ODS jsem neviděl nikde. Ta údajná přexponovanost kampaně ODS vychází jenom z kritiky pražské kavárny. Voliči ODS na vesnicích nenašli nic ve schránce, nikdo je neoslovil.“⁶⁶ – Z textu lze usuzovat, že mluvčí klade občany, které označuje lexémem PK, do protikladu k lidem žijícím na vesnici.

Také další příklady potvrzují trend postupující abstrakce lexému PK. V březnu 2003 Václav Klaus starší pronesl výrok:

„Je českým zvykem hodnotit každou historickou událost očima dnešní pražské kavárny.“⁶⁷

Spisovatel a novinář Pavel Švanda ve svém článku z února 2005 píše:

„Také tato historie povrchního operování s pseudoproblémy, vyplývajícími hlavně z nezvládnutých osobních vztahů uvnitř pražské kavárny, je dodnes

---

⁶³ Heslo *libomudrc*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=libomudrc&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁶⁴ Heslo *krasoduch*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=krasoduch&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁶⁵ Viz pozn. 2.

⁶⁶ KALENSKÁ, Renata. Zvažuju kandidaturu na místopředsedu ODS. *Lidové noviny*. 29. 6. 2002, s. 11.; cit. dle pozn. 2. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/heslo/kavarna/211551>.

⁶⁷ KORECKÝ, Miroslav. *Týden*. 3. 3. 2003, s. 18.; cit. dle pozn. 2. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/heslo/kavarna/204603>.

poučná. Zdá se, jako by české pravici, respektive pravému středu, někdy chyběl prostý smysl pro realitu.“⁶⁸ – Z textu lze usuzovat, že autor spojuje lexém PK s politickou pravicí, respektive středopravicí.

V těchto třech příkladech vidíme, že po roce 2000 se již ustálil tvar singuláru „pražská kavárna“ a zároveň každý z uvedených textů nějakým způsobem „pražskou kavárnu“ personifikuje („vycházet z kritiky pražské kavárny“, „oči dnešní pražské kavárny“, „osobní vztahy uvnitř pražské kavárny“). Můžeme tedy říci, že od této doby již lexém PK označuje skupinu obyvatel, byť zatím nepříliš specifikovanou.

Následujícím vývojem PK se retrospektivně zabýval publicista Jindřich Šídlo v článku „Poslední text o pražské kavárně“ z listopadu 2015, ve kterém píše:

„Nevím to samozřejmě už úplně přesně, ale vsadil bych se, že v pražské kavárně se termín ‚pražská kavárna‘ poprvé objevil zhruba přesně před deseti lety, na podzim roku 2005. Jen to tenkrát mělo trochu jiné souvislosti. O ‚pražské kavárně‘ mluvili stratégové ODS, (...).“⁶⁹

Šídlo dále v článku připomíná vlastní rozhovor s Petrem Nečasem pro *Hospodářské noviny* z března 2006:

„HN: Chtěl jste také, aby ODS oslovila 5 až 8 procent městských liberálních voličů, ve stranickém slangu ‚pražskou kavárnu‘. I to se daří? (...) [Petr Nečas:] Ale pochopil jsem, že pražská kavárna má znovu svou ikonu (...) V liberálních velkoměstských kruzích se už patnáct let nenosí volit ODS.“⁷⁰

Zhruba od roku 2006 se tak lexém PK vyskytoval s již poměrně ustáleným přeneseným významem a můžeme jej tak označit za polysémní (viz kap. 2.2.3.2.). Zatím se ale užíval spíše výjimečně a jen v určitých společenských kruzích.

---

⁶⁸ ŠVANDA, Pavel. Liberalismus a zdravý rozum. *Revue politika* [online]. 20. 2. 2005. [cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/522/liberalismus-a-zdravy-rozum>

⁶⁹ Viz pozn. 40.

⁷⁰ *Hospodářské noviny*. Petr Nečas: Nulová daň u potravin je už nereálná. *Hospodářské noviny* [online]. 10. 3. 2006. [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-18000760-petr-necas-nulova-dan-u-potravin-je-uz-nerealna>

Jelikož lexém PK původně fungoval pouze jako obecné označení pro jakoukoliv kavárnu v Praze, zatímco od přelomu tisíciletí funguje též jako obrazné pojmenování skupiny osob, můžeme jej považovat za neosémantismus (viz kap. 2.1.1.).

Na základě výše uvedených výskytů a postupného vývoje lexému PK jsme mohli vidět, že přenesený význam PK je založen především na tom, kdo se v kavárnách schází, a na tom, co tam tito lidé dělají. Zdokumentovali jsme posun od konkretizujícího plurálu „pražské kavárny“ ke generalizujícímu singuláru „pražská kavárna“, což je projev významového posunu rozšiřování (viz kap. 2.1.1.). Dále nemůžeme říci, že kavárna a lidé chodící do kavárny jsou si podobní. A konečně podle zásad kognitivní psychologie nemůžeme říci, že PK funguje jako generativní metafora sloužící ke snazšímu pochopení jiné skutečnosti (Chrz 1999, s. 48n.), vzhledem ke své vágnosti může naopak komplikovat pochopení, koho nebo co označuje (Janovec in: Ivanová – Ološtiak 2009, s. 309), což je porušení maximy způsobu (viz kap. 2.2.7.). Z hlediska procesu přenesení významu jsme dospěli k závěru, že lexém PK je polysémní, není metaforou, ale je metonymií a zároveň synekdochou typu část („pražská kavárna“) za celek („pražské kavárny“) (Lakoff – Johnson 2002, s. 50n.).

3.2.3. Výskyty od roku 2014

V lednu 2013 proběhla první přímá volba prezidenta ČR, ve které zvítězil Miloš Zeman. V březnu téhož roku do funkce nastoupil a od června pak byl zhruba jednou za čtvrt roku vysílán v přímém přenosu rozhlasový pořad „Hovory z Lán“, kterým Český rozhlas Radiožurnál navázal na tradici rozhovorů s prezidentem zavedenou Václavem Havlem v roce 1990.⁷¹ A právě díl tohoto pořadu odvysíláný v neděli 2. listopadu 2014 představoval zlomový okamžik pro další rozšíření i význam lexému PK.

Miloš Zeman v tomto rozhovoru celkem čtyřikrát použil označení „pražská kavárna“ a jednou tvar „pražská lumpenkavárna“. Tyto pasáže zde citujeme:

---

⁷¹ JIŘIČKA, Jan. Havlovská tradice se vrací, Zeman obnoví Hovory z Lán. *iDnes* [online]. 22. 6. 2013. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zeman-obnovi-hovory-z-lan.A130621_172251_domaci_jj.

„Důvody jsem Vám uvedl a jsou lidské. Jsou lidské, protože v mých sedmdesáti letech, abych nedostal infarkt, což by možná mnozí uvítali, zejména bésníci pražská lumpenkavárna, tak z těchto důvodů jsem si odpočinul a na plac 28. října jsem právě díky tomuto přesunu nastoupil naprosto svěží. (...) A tam sedělo asi pět lidí, byli tam blogeři, jejichž blogy čte několik desítek milionů lidí, byli tam politologové a tam jsme se právě bavili o těch otázkách, k jejichž diskutování mě vybízí zběsilá pražská kavárna, aniž by si uvědomila, že k této diskusi opravdu došlo. (...) Ona nesmyslná představa, že jsem dal medaile Za zásluhy Renčovi za třímínutový spot, nebo dokonce Sedláčkovi za půl hodiny filmu, který si mimochodem objednal on sám, nikoli já, je zase jenom výplod té zběsilé pražské kavárny. (...) Jsem inspirován panem Schwarzenbergem, který v každé druhé větě říká hovno. A vzhledem k tomu, že pražská kavárna má ráda pana Schwarzenberga, tak jsem se chtěl vlísat do přízně pražské kavárny.“⁷²

Z jazykového hlediska je zajímavý tvar *lumpenkavárna*, který se v diskursu neuchytil tak výrazně jako lexém PK. Pro užití prefixoidu *lumpen-* připadají v úvahu dvě teorie.

První, méně pravděpodobnou, možností je, že tento prefixoid je odvozen od substantiva *lump*, které SSJČ definuje takto: „člověk vyřazující se nějak (zprav. špatnými povahovými vlastnostmi) ze společnosti slušných lidí; dareba, darebák, ničema, lotr, nepořádník, zchátralec, lumpák.“⁷³ Tato možnost by byla vhodná jako vysvětlení vzhledem k užitému přívlastku *bésníci*, jehož význam by tím byl intenzifikován.

Na možnost druhé teorie nás přivedl hudební a filmový kritik Jan Rejžek ve své odpovědi na anketu webu Česká pozice (v anketě měly známé české osobnosti definovat pojem „pražská kavárna“, viz níže):

„Kdyby znali význam cizích slov a prezident měl kolem sebe někoho chytřejšího, než je Vratislav Mynář nebo Jiří Ovčáček, což je skoro každý druhý středoškolák,

---

⁷² Český rozhlas Radiožurnál. Hovory z Lán. *Český rozhlas Radiožurnál* [online audio]. 2. 11. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://prehravac.rozhlas.cz/audio/3241849>; přepis rozhovoru dostupný z: <http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/hovory-z-lan-884693.htm>. [Cit. 3. 12. 2019].

⁷³ Heslo *lump*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=lump&sti=34720&where=hesla>.

poradil by mu, že ‚lumpen‘ znamená německy ‚hadr‘ a Karel Marx ho použil k definici zbídačelého proletariátu. V souvislosti s kavárnou je to tedy klasický oxymóron čili protimluv.⁷⁴

Definici *lumpenproletariátu* můžeme nalézt v SSJČ: „(v třídní, zvl. kapitalistické společnosti) vrstva deklasovaných živlů,⁷⁵ (viz kap. 2.4.1.). Vzhledem ke slovtvorné produktivitě prefixoidu *lumpen-* (Databáze heslářů eviduje celkem 25 lexémů, které ho obsahují⁷⁶) se tedy zdá pravděpodobnější motivace právě lexémem *lumpenproletariát*. Toto vysvětlení by také mohlo naznačovat, že občané, které prezident označil jako „běsníci pražskou lumpenkavárnu“ se k elitě pouze hlásí (viz kap. 3.5.2., lexém *lepšočlověk*).

Od odvysílání tohoto dílu „Hovorů z Lán“ je již prakticky nemožné vystopovat všechny veřejné výskyty lexému PK, neboť prezidentova slova citovalo mnoho médií a jeho vystoupení komentovali různí publicisté a bloggeři. Na základě zkoumaného materiálu se domníváme, že tímto rozhovorem Miloš Zeman přenesl lexém PK z periferie přímo do centra společensko-politického diskurzu v České republice. Nebudeme se proto již snažit zachytit všechny výskyty, ale níže citujeme několik textů pocházejících přímo od prezidenta a jiných známých osobností, ve kterých obsah lexému PK nějakým způsobem charakterizují. Tyto texty nám pomohou upřesnit kolokační význam lexému PK.

Již několik dní po onom rozhlasovém rozhovoru použil lexém PK jakožto označení skupiny obyvatel předseda strany SPO (jejímž čestným předsedou je Miloš Zeman a jehož příjmení bylo dříve užito v názvu strany) Jan Veleba. Ten spustil

---

⁷⁴ JOCH, Roman. Pražská kavárna: symbol, nebo nadávka? *Česká pozice* [online]. 31. 12. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/prazska-kavarna-symbol-nebo-nadavka-db2-tema.aspx?c=A141228_161158_pozice-tema_houd.

⁷⁵ Heslo *lumpenproletariát*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=lumpenproletari%C3%A1t&sti=EMPTY&where=hesla>.

⁷⁶ Viz pozn. 1. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php?word=lumpen&full=0&encode=utf8_general_ci&psjc=1&ssjc=1&ssc=1&ssc_jmena=1&sn1=1&sn2=1&neomat=1&spr=1&svaz=1.

„podpisovou akci na obranu prezidenta ČR Miloše Zemana“ v jejímž doprovodném textu píše:

„Nejrůznější povaleči z pražských kaváren tyto frontální útoky režírují, domnívaje se, že jim stále patří republika. (...) Skutečná síla, kořeny a mravní zdraví českého státu jsou mezi obyčejnými lidmi na venkově, v malých a středních městech a také tady vždy byly. Za posledních 25 let si tuto roli přisvojila právě pražská kavárenská rádoby intelektuálská smetánka. (...) ‚Pražská kavárna‘ proto křičí, vzteká se a kope kolem sebe. (...) Lidé s obyčejným selským rozumem navíc pražskou kavárnu prohlédli, a to je dobře!“⁷⁷ – Tento text je plný příznakových prostředků v rovině lexikální, které mají silný intenzifikační charakter a velký potenciál pro zjišťování kolokačního významu lexému PK. Jedná se především o výrazy *povaleč* (viz kap. 3.5.1., lexém *kavárenský povaleč*), *frontální útoky*, *rádoby intelektuálská smetánka*, *křičí*, *vzteká se a kope*. Do protikladu jsou dáni *obyčejní lidé na venkově, v malých a středních městech a obyčejný selský rozum*. Publicista Jan Wirtitzer ve své glose poukázal na podobnost Velebových obrátů s jazykem komunistické propagandy (viz kap. 2.4.1.).⁷⁸

Sám prezident Miloš Zeman byl několikrát dotázán na definici lexému PK. Jeho odpovědi jsou různě detailní, ale jejich obsahové jádro zůstává konzistentní. Zde citujeme nejobsáhlejší charakteristiku, kterou prezident předložil v červnu 2016 v prvním díle talk show Petra Žantovského symbolicky nazvané „Pražská kavárna“:

„Můj mluvčí Jirka Ovčáček mě upozornil na to, že takzvaná Pražská kavárna, kterou si budeme za chvíli definovat, se chová podobně, jako se chovala takzvaná elita za druhé republiky. (...) Je to skupina lidí, kteří jsou zklamáni osudem. To znamená lidí, kteří někdy něco byli, zastávali nějaké funkce, pak je ten osud vyplivl, takže dá se jim říkat bývalí, nikoli budoucí. A tito lidé teskní po své

---

⁷⁷ VELEBA, Jan. Strana Práv Občanů spustila podpisovou akci na obranu prezidenta ČR Miloše Zemana. *Strana práv občanů* [online]. 8. 11. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.stranaprav.cz/news/strana-prav-obcanu-spustila-podpisovou-akci-na-obranu-prezidenta-cr-milose-zemana.htm>.

⁷⁸ WIRNITZER, Jan. Veleba oživil přízrak anticharty. Tím ale společnost nestmelí. *iDnes* [online]. 6. 11. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/glosa-k-iniciative-jana-veleby.A141106_162412_domaci_jw.

dřívější slávě, pokud vůbec kdy nějakou měli, sepisují nějaké petice jednu za druhou, a ty zanikají jako jepice, a když se někdy pokusili o volební boj, tak téměř vždycky prohráli. Jsou to lidé, kteří byli uskupeni v těch politických stranách, které zanikly díky neschopnosti jejich vedoucích představitelů. (...) Rehabilitovat Pražskou kavárnu znamená vrátit se z druhé republiky zpátky do první republiky a pak tam můžeme chodit oba dva a samozřejmě vstup není zakázán nikomu. Ale tehdy, za první republiky, ta Pražská kavárna byla opravdu intelektuální elitou. Dnes je to pseudoelita, (...) Takže toto vše jsou konstitutivní rysy Pražské kavárny, a já se proti tomu bouřím a říkám, tady je společenství aktivních, sebevědomých, přemýšlejících občanů, kteří mají to, čemu se říká ‚common sense‘, zdravý rozum.“⁷⁹ – Také tento citát obohacuje konotační význam lexému PK. Charakterizujícími výrazy jsou např. „takzvaná elita“ a „pseudoelita“, „druhá republika“, „zklamání osudem“, „dřívější sláva“; do protikladu jsou dáni „aktivní, sebevědomí, přemýšlející občané“ a „zdravý rozum“.

Jak přiznal sám prezident, na podstatu této charakteristiky jej přivedl jeho mluvčí Jiří Ovčáček. I on byl několikrát tázán, co lexém PK znamená. Jeho odpovědi se liší jen v drobnostech, jádro zůstává vždy stejné. Zde citujeme z rozhovoru pro DVTV z listopadu 2015:

„Ona [pražská kavárna] je fundamentální, neuznává jiné názory, bývá dost často také agresivní. (...) Je to spíš pojmenování lidí, kteří neuznávají názory druhých a nejsou ochotni diskutovat.“⁸⁰ – Hned dvakrát se zde vyskytuje jako charakteristické „neuznávání jiných názorů“, s čímž souvisí též „neochota k diskusi“. Pro kolokační význam lexému PK je důležité také adjektivum *agresivní*.

---

⁷⁹ Praha TV. Pražská kavárna. *Praha TV* [online video]. 20. 6. 2016. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://prahatv.eu/porady/prazska-kavarna/prazska-kavarna-20-06-2016-20-33>; přepis textu dostupný z: <http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/rozhovor-prezidenta-republiky-pro-praha-tv-523878.htm>.

⁸⁰ DVTV. Ovčáček: Kdo je pražská kavárna? Neřeknu, udělalo by jim to radost, fascinace Zemanem přesahuje míru. *Aktuálně* [online video]. 2. 11. 2015. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/ovcacek-prezident-zeman-se-s-uprchliky-nesejde-dulezitejsi-j/r~e4c1a1207eff11e5974b0025900fea04/>; citát v čase 0:37-1:04.

Dále k Jiřímu Ovčáčkovi a lexému PK viz kap. 3.3.2.

Během našeho výzkumu jsme vyhledali a zanalyzovali přibližně dvacet textů, v nichž se autoři snaží „pražskou kavárnu“ charakterizovat či definovat. Texty lze rozdělit na ty, které obsah lexému PK vnímají pozitivně (byť jsou si autoři těchto textů vědomi faktu, že v diskurzu bývá užíván více jako negativní označení), a na ty, které obsah lexému vnímají negativně (příčemž jejich autoři tak toto označení přímo užívají). Uvnitř těchto skupin jsou si texty obsahem často podobné, níže tedy citujeme a analyzujeme pouze několik textů, které reprezentují nejčastěji se vyskytující charakteristiky:

Publicista Pavel Šafr, listopad 2014: „Pražská (stejně jako brněnská, plzeňská, pardubická či ostravská) kavárna představuje ve zkratce všechny občany České republiky, kteří vykazují snahu po kritickém myšlení, čímž silně narušují stabilitu společnosti podle čínského vzoru.“⁸¹ – Zde si můžeme všimnout aktualizace lexému PK, kdy je kolokát *pražská* nahrazen adjektivy odvozenými od některých krajských měst České republiky. To je dále zintenzivněno spojením „všichni občané České republiky“. Tato autorova charakteristika je důležitá pro kolokační význam lexému PK, neboť ukazuje, že lexémem PK mohou účastníci komunikace označovat či chápat také mimopražské reálie.

Europoslanec Jan Zahradil (v reakci na Pavla Šafra), listopad 2014: „(...) je to terminus technicus pro poměrně úzkou vrstvu zejména pražských umělců a intelektuálů, kteří jsou nekritickými obdivovateli Václava Havla a Karla Schwarzenberga (...)“⁸² – Typická je charakteristika pomocí „umělců“ a „intelektuálů“. Václav Havel i Karel Schwarzenberg se v kontextu lexému PK v analyzovaných textech vyskytují vícekrát. Obdiv k Václavu Havlovi je charakteristický rys, který se vyskytuje též u dalších lexémů specifického lexikálního paradigmatu, které zkoumáme v kap. 3.5.

---

⁸¹ Pavel Šafr na Facebooku; cit. dle MACEK, Miroslav. Středeční glosy 5. 11. 2014. *Viditelný Macek* [online]. 5. 11. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <http://viditelny-macek.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=137602>.

⁸² Bez uvedení zdroje; cit. dle MACEK, Miroslav. Středeční glosy 5. 11. 2014. *Viditelný Macek* [online]. 5. 11. 2014. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <http://viditelny-macek.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=137602>.

Sociolog Ondřej Císař, 17. 7. 2016: „Ztělesňuje [Tomáš Halík] ‚pražskou kavárnu‘ v popisném slova smyslu, kulturní elitu, která tím, co říká, přehlíží zbytek.“⁸³ – Autor zde lexém PK charakterizuje pomocí výrazu *elita* v negativním smyslu, tedy jako povýšenou menšinu, která přehlíží ostatní. Právě rys povýšenosti se v analyzovaných textech několikrát opakoval.

Neurolog a filosof Jan Payne, 18. 11. 2017: „Jsou to lékaři našeho zdravotnictví, na které se všichni rádi obracíme. Zařadit sem lze jistě učitele od základních až po vysoké školy poskytující vzdělání našim dětem na úrovni v řadě směrů převyšující jiné země. Do této skupiny spadají i různí badatelé úspěšní v mezinárodním měřítku. Jsou to inženýři rozvrhující naše domy či mosty tak, aby fungovaly k naší spokojenosti. Ovšem nelze zapomenout ani na režiséry či herce z našich oblíbených filmů či hudebníci z hojně navštěvovaných koncertů a diskoték. Literáti populární i ocenění či malíři ctění v zahraničí. Zmínění a spousta jejich přátel vytvářejí české kulturní zázemí a navazují tak na generace předchozí.“⁸⁴ – Tento text charakterizuje obyvatele označované lexémem PK jednoznačně pozitivně. Pomocí výčtu různých profesí, tak autor členy „pražské kavárny“ zařazuje mezi vzdělanou a kulturní elitu v pozitivním smyslu.

Zajímavým zdrojem pro mapování snah o definici lexému PK je anketa webu Česká pozice, jejíž výsledky byly zveřejněny dne 31. prosince 2014 spolu s článkem „Pražská kavárna: symbol, nebo nadávka?“ publicisty Romana Jocha. Česká pozice oslovila některé významné osobnosti veřejného života a požádala je, aby „pražskou kavárnu“ definovali. Z celkových 18 odpovědí citujeme pouze některé pasáže, které lze považovat za stěžejní:⁸⁵

Politik Karel Schwarzenberg: „To, co těmito výroky lidé zamýšlejí sdělit, je vlastně prosté: chtějí dehonestovat svého oponenta. Proto Miloš Zeman použije pojmu pražská kavárna, nikoli třeba slov opozice nebo pražské kulturní prostředí.“

---

⁸³ HOUDA, Přemysl. Zeman není monstrem. *Česká pozice* [online]. 17. 7. 2016. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: http://ceskapozice.lidovky.cz/zeman-neni-monstrem-0q1-/tema.aspx?c=A160714_161243_pozice-tema_houd.

⁸⁴ PAYNE, Jan. Pražská kavárna - co to vlastně je? *Aktuálně* [online]. 18. 11. 2017. [cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/jan-payne.php?itemid=30401>.

⁸⁵ Viz pozn 74. Zde všechny uvedené citáty.

– Autor zde lexém PK přímo označuje jako dehonestující, zároveň jej dává do souvislosti s kulturou, sám jej však nijak necharakterizuje.

Politický filosof Milan Znoj: „Prezident Zeman učinil z pražské kavárny politický symbol, který mu pomáhá v boji o moc. Může tak identifikovat nepřátele a najít přátele.“ – Autor zde přímo poukazuje na to, že lexém PK funguje jako symbol sloužící k identifikaci nepřátel. Podle tohoto pojetí lexém nemusí nést přesně denotovaný význam, ale má především funkci pragmatickou (viz kap. 2.4.).

Publicista a ředitel Institutu svatého Josefa Michal Semín: „(...) V tomto smyslu se tedy jedná o synonymum častěji užívaných termínů *havlismus* či *pravdoláska*. (...) Jde o hmotně dobře situované rodiny či s nimi spřátelené jedince, jejichž vzdělanostní a profesní statut je staví do role dříve připisované nižší šlechtě. Vyznačují se pocitem sociální výlučnosti, je pro ně typické stádní chování a navzdory svému stavovskému zájmu uchovat si svůj sociální status a vyšší hmotné zajištění vykazují příklon ke kulturní a intelektuální levici. Vzhledem k napojení na kosmopolitně smýšlející kruhy a provázanost prostřednictvím řady svých významných členů s tajnými společnostmi se pražská kavárna vyznačuje protinárodním afektem, vždy jí byly bližší cizí vzory než české. Prostě takoví světácci.“ – Tento text je na různé charakteristiky lexému PK bohatý, pouze část z nich se však vyskytla též v jiných textech. Za pozornost určitě stojí lexémy *havlismus* a *pravdoláska*, které jsou příbuzné lexémům *havloid* a *pravdoláskař*, jež zkoumáme v kap. 3.5.1. Můžeme si též povšimnout charakteristik pomocí výrazů *protinárodní afekt*, *cizí vzory* a *světácci*. Ty se v jiných definicích sice příliš neprojeví, korespondují však s výše citovanými replikami Vojty Závory z dramatu „Noví lidé“, můžeme tudíž s Pavlem Janouškem souhlasit alespoň částečně, tedy že lexém PK má jak formální, tak sémantické kořeny již v dramatu „Noví lidé“, byť se tam explicitně nevyskytuje (viz kap. 3.2.1.).

Pro náš výzkum je dále důležité vyjádření sociologa Daniela Prokopa, který v únoru 2016 v rozhovoru pro web Euro řekl:

„Pražská kavárna není nic nového. Je blízká pojmu *latte liberals*, kterým se v Americe označují velkoměstští liberálové údajně odtržení od problémů zbytku země. (...) ‚Latte liberál‘ není sympatizant trhu bez přívlastků, ale spíše je

kulturně liberální a v Americe velmi často levicový, jak říkáte. V Česku a postkomunistickém světě ale ten kulturní liberalismus souvisel minimálně ještě do nedávných let často se středopravou politickou orientací, naopak levicový volič byl spíše konzervativní.“⁸⁶

Pokusme se na základě tohoto výroku ověřit, zda lexém PK funguje jako výpůjčka z cizího jazyka (viz kap. 2.1.4.).

Latte znamená v italštině mléko, ve světě se však vžilo jako označení pro druh přípravy kávového nápoje s mlékem. Anglické spojení *latte liberal* tedy odkazuje na kávový nápoj, respektive na člověka majícího tento nápoj v oblibě, a nikoli na kavárnu jako místo, tím se od lexému PK liší. Ani rys liberála, jakožto stoupence ekonomického liberalismu, se v lexému PK explicitně nenachází, v lexému PK je tento kolokát nahrazen přívlastkem *pražský*, který v sobě nese rys velkoměsta.

Na základě těchto poznatků můžeme říci, že z jazykového hlediska lexém PK není výpůjčkou motivovanou anglickým výrazem *latte liberals*, přestože význam obou výrazů může být v daném kontextu do jisté míry podobný.

Pro úplnost mapování pokusů o definici lexému PK citujeme také webový slovník Čeština 2.0:

„intelektuálové z velkých měst, kteří se aktivně zajímají o politiku“⁸⁷

Lingvisticky a lexikograficky nejpreciznější definici lexému PK předložila Michaela Lišková ve své disertační práci:

kavárna ž. □ **pražská kavárna** (hypotetická) skupina zejména pražských intelektuálů, kteří nesouhlasí s politickým vystupováním prezidenta Miloše Zemana; syn. lumpenkavárna⁸⁸

---

⁸⁶ Euro. Daniel Prokop: Společnost není tak rozdělená, jak chce Zeman či Konvička. *Euro* [online]. 17. 2. 2016. [3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/byznys/daniel-prokop-spolecnost-neni-tak-rozdelena-jak-chce-zeman-ci-konvicka-1271243>.

⁸⁷ Heslo *pražská kavárna*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/prazska-kavarna/>.

⁸⁸ Lišková 2018, s. 235.

3.3. Lexém „pražská kavárna“ v diskurzu sociálních sítí

V tomto oddíle se zabýváme analýzou textů, jež jsme podle výše uvedených metod (viz kap. 1.2.2.1.) vyhledali na sociálních sítích Facebook a Twitter. Tyto texty doplní naši analýzu lexému PK o jeho fungování v rámci specifického diskurzu sociálních sítí. Všechny texty citujeme doslova v původní podobě včetně pravopisných a gramatických chyb.

3.3.1. Facebook

Jak jsme uvedli v metodách sběru dat (kap. 1.2.2.1.), citujeme zde texty ze čtyř facebookových skupin, konkrétně se jedná o skupiny „Lumpenkavárna“, „Pražská kavárna“ (které označujeme jako PK+), „Miloš Zeman je náš prezident.“ a „Proti pražské kavárně“ (které označujeme jako PK-).

3.3.1.1. PK+

„Lumpenkavárna“⁸⁹

S více než 37000 členy se jedná zřejmě o největší facebookovou skupinu sdružující uživatele, kteří obsah lexému PK vnímají pozitivně. V popise skupiny je kromě jejích pravidel uvedeno: „Běsnící pražská lumpenkavárna neustále přijímá veškerou patologickou sedlinu, kraválisty, havlisty, pravdoláskáře, kavárenské povaleče a vůbec veškerou českou, moravskou a slezskou intelektuální lůzu.“ Jak název, tak citovaný popis skupiny využívající různých synonym lexému PK spolu s pejorativními přívlastky jsou příkladem sebeironie (Hirschová 2013, s. 262). Za povšimnutí také stojí užití přívlastků *český*, *moravský* a *slezský*, což naznačuje snahu o sjednocení členů skupiny z celé republiky.

---

⁸⁹ Viz pozn. 13.

V příspěvcích se opakovaně vyskytují výzvy k celostátní jednotě *kavárny* spojené s odmítnutím přívlastku *pražská*, což naznačuje již název skupiny, ve kterém žádný místní přívlastek není.

28. 1. 2018: „Vážení přátelé... nenechme si prosím vnutit pojem PRAŽSKÁ KAVÁRNA! Je nás tu spousta z celé republiky“

29. 1. 2018: „Neměli bychom být Českomoravská kavárna? Pražská už zdaleka nejsme a Morava, hlavně Brno, významně zabodovaly.“

29. 1. 2018: „Někoho napadlo - Kavárna Republika. Všichni jsme všude. Jedem v tom spolu!“

Můžeme ale narazit též na příspěvky které naopak přívlastek *pražská* vztahují na obyvatele z celé republiky.

28. 1. 2018: „Moji milí, vy všichni jste Pražská kavárna a je jedno kde bydlíte. Je to jen název, ale slučuje lidi se zdravým rozumem, inteligencí a zdravým pohledem na svět. Praha je i vaše, je to "matka měst" a všichni, kdo zastáváte hodnoty pana prezidenta Havla přeci do ní patříte. (...) Jsem hrdá na to, že mě zemanovci nacpali do pojmu Pražská kavárna a i kdybych žila na vesnici v Brdech, budu se k ní hlásit. Vždyť jak zemanovec nadskočí, když mu řeknete např. Jsem z Ostravy a jsem hrdý člen Pražské kavárny (...)“ – V tomto příspěvku si můžeme všimnout lexému *zemanovec*. Tento apelativizovaný výraz byl sice dříve součástí názvu strany SPO, zdá se však, že zde je užit spíše jako obecné označení občana, pro kterého je obsah lexému PK negativní.

Sami členové „Lumpenkavárny“ se někdy zabývají původem a významem lexému PK, případně jeho vztahy s podobnými výrazy.

26. 5. 2017: „Lumpenkavarna = Prazska kavarna = Slunickari??? :)“

28. 1. 2018: „Ráda bych se zeptala na pojem „Pražská kavárna“. Nikde jsem nenašla specifikaci. Samozřejmě, že vím, co to znamená ale to je opravdu každý, kdo nesouhlasí se Zemanem kavárník? A co jsou ti, co s ním souhlasí? Dolní hospoda? Čím se vyznačuje kavárník? Ten, kdo chce demokracii?“ – Zajímavou navrhanou opozicí lexému PK je v tomto příspěvku kolokace *dolní hospoda*. Zatímco kavárna je považována za místo, kde se schází elita (jak jsme již viděli

v různých textech citovaných výše), hospoda naproti tomu bývá spojována s lidmi z nižších společenských vrstev.

26. 5. 2019: „Pojmenování Pražská kavárna nevymyslela Jeho Jasnost Bonmot I., ale čeští fašisté, kteří takto útočili na přátele Karla Čapka.“ – V tomto příspěvku je pozoruhodné označení *Jeho Jasnost Bonmot I.*, které má pravděpodobně označovat prezidenta Zemana, protože je známý svými častými bonmoty. Na souvislost lexému PK s českými fašisty a Karlem Čapkem poukázal ve svém článku též Erik Tabery (viz kap. 3.2.1.).

11. 1. 2019: „Dodnes jsem byl jen havlista, pražská kavárna a sluníčkář, od teď jsem ještě navíc čučkař...!!!“ – Na tomto příspěvku je zajímavá sebeidentifikace jeho autora s označením *čučkař*. Miloš Zeman jej sice skutečně použil (v plurálu), nepojmenoval jím však skupinu obyvatel, kterou jindy označuje lexémem PK, nýbrž jím označil zpravodajce z Bezpečnostní informační služby (BIS).⁹⁰ Pokud autor příspěvku náhodou není zpravodajcem z BIS (což se zdá nepravděpodobné), jedná se o neporozumění kontextu prezidentova sdělení, případně o zvláštní dezinterpretaci, kdy se autor ztotožňuje se všemi, které Miloš Zeman označuje pejorativně.

„Pražská kavárna“⁹¹

Ve srovnání s „Lumpenkavárnou“ je skupina „Pražská kavárna“ mnohem menší, má pouze necelých 2900 členů, čemuž odpovídá výrazně menší počet příspěvků. Přesto zde můžeme najít několik příspěvků zajímavých pro náš výzkum.

17. 3. 2018: „Dotaz: Scházíte se v Pražské kavárně? Protože, když jsem tam byl naposledy, seděl jsem tam sám. Ale měli výborný větrníky i kafe.“ – Na první pohled trochu zmatený dotaz, ze kterého se zdá, že autor není obeznámen

---

⁹⁰ GURYČOVÁ, Kristýna. Kdo jsou ‚čučkaři‘? ‚Jde o nespisovný výraz původem z Moravy,‘ říká jazykovědec Oliva. *iRozhlas* [online]. 7. 12. 2018. [cit. 11. 7. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milos-zeman-cuckari-karel-oliva-bis-vyrocní-zprava-vyznam_1812071659_kno.

⁹¹ Viz pozn. 14.

s přeneseným významem lexému PK. Po vysvětlující odpovědi administrátora však autor „odhalil“ další možný asociativní význam lexému PK: „Virtuální, ale v Holešovicích je reálná. Náhodou jsem ji objevil, ale Karel tam neseděl.“ Velké písmeno tedy nebylo v příspěvku užito chybou, ale autor odkazoval na existující kavárnu v Praze – Holešovicích, která se doopravdy jmenuje Pražská kavárna.

2. 10. 2018: „Pražská kavárna nebude volit do senátu žádné kandidáty z ANO, ČSSD, KSČM a SPD.“ – Tento příspěvek naznačuje, jaké volební preference členové PK+ nemají.

26. 6. 2019: „Tohle je článek od presstituta Parlamentních listů, hromadně adorovaný příznivci kobliháře - k mému úžasu ne zrovna nevzdělanými. To mě děsí...“ – Zde vidíme hned dvojí pejorativní označení názorových oponentů členů PK+. *Presstitut* je neologismus, který znamená „prodejný novinář“⁹² a který podle kontextu příspěvku označuje režiséra Davida Martínka; *koblihář* odkazuje na voliče ANO.⁹³

3.3.1.2. PK-

„Miloš Zeman je náš prezident.“⁹⁴

Tato skupina na podporu Miloše Zemana má necelých 27000 členů, jedná se tak pravděpodobně o jednu z největších skupin, která na Facebooku sdružuje uživatele, pro něž je význam lexému PK negativní.

V pravidlech skupiny jsou výzvy ke slušnosti, což vede některé uživatele k jazykové autocenzuře:

28. 10. 2018: „Kavárna je v ... . Štve je ze je Prezident nevyznamenal“

---

⁹² Heslo *presstitut*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/presstitut-presstitutka/>.

⁹³ Heslo *koblihář*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [Cit. 3. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/koblihar/>.

⁹⁴ Viz pozn. 15.

Podpora prezidenta, naznačená již v názvu, je často se opakujícím motivem zdejších příspěvků. Uvedme několik příkladů:

18. 8. 2016: „Proti kavárně se Zemanem.“

18. 1. 2018: „Přátelé, myšlení sluníček z kavárny nezměníme, co ale můžeme změnit je, že půjdeme v hojném počtu 26-27. ledna 2018 k volbám a dáme hlas panu Ing. Miloši ZEMANOVI. Heslo dnešních dnů!“

Výzvy k tomu, aby šli ostatní členové skupiny k volbám, se opakovaly též v květnu 2019 před volbami do Evropského parlamentu. Volby zde byly pojímány jako možnost „zasadit úder“ názorovým oponentům.

22. 5. 2019: „Zacpeme pražské kavárny držky a pojďme volit. Praha není Česká republika.“

24. 5. 2019: „Kdo nejde volit, vzdává se rozhodování ve prospěch kavárny !!! Minule měla TOPka 15% díky vysoké neúčasti !!!!“ – Tento příspěvek naznačuje, jaké volební preference mohou mít občané označovaní lexémem PK.

V některých příspěvcích se objevují zajímavé jazykové i obsahové aktualizace lexému *kavárna* a dalších výrazů.

- 8. 7. 2018: „Nastává hlasování v PS.o důvěře vládyTO ZASE BUDE OPOZIČNÍ KAVÁRNA ŘÁDIT.“ – Zde se lexém *kavárna* v kolokaci s lexémem *opoziční* vztahuje k politikům, kteří jsou považováni za politické reprezentanty občanů označovaných lexémem PK.
- 15. 3. 2019: „Nestihl jsem zprávy, nevíte, jestli dnes kavárna a pražští Sorošovci demonstrovali před německou ambasádou ?“ – Zde stojí za pozornost okazionalismus *sorošovci*, který naznačuje blíže nespecifikovanou souvislost občanů označovaných lexémem PK s americkým finančníkem Georgem Sorosem.

„Proti pražské kavárně“⁹⁵

Tato skupina s necelými 1000 členy nemá žádný vlastní popis ani psaná pravidla, její zaměření je jasné již z názvu, který implikuje opozici či dokonce konflikt. Na první pohled je také znát absence psaných pravidel a méně časté zásahy administrátorů, neboť verbální agrese je zde vyšší než u výše zmíněných skupin.

20. 12. 2018: „Kavárna a pakárna, stejného jsou významu, každý ten, kdo do ní vstoupí, měl by dostat přes tlamu.“ – V této krátké říkance si můžeme všimnout využití libozvučnosti lexému *kavárna*, neboť je užit k rýmu s lexémem *pakárna*.

21. 6. 2019: „Kavárna bude v Neděli k dosažení „Letná je můžeme mít pěkně pohromadě co jim dát po drážkách!“

Vedle urážek a útoků se zde oproti předchozím skupinám objevuje také více ironie či výsměchu vůči druhé straně.

13. 5. 2019: „Obrovskou demonstraci dnes svolala kavárna za odvolání Benešové. Dle podhodnocených zdrojů se jenom v Praze sešlo 25 milionů lidí, v dalších městech to bylo jenom v řádech statisíců. Juncker jim žehnal z Bruselu s flaškou chlastu v ruce“

30. 5. 2019: „Prazska kavarna uz par tydnu ,demonstruje a tvari se jak zna svet a pritom nacestovala min nez maso z polska...“

Prezident Miloš Zeman není v této skupině zmiňován tak často jako v předchozích, ale i zde se občas objeví příspěvek na jeho podporu.

16. 12. 2018: „Kavárna a její šílenci proti Miloši Zemanovi „, nejsou mu ke kotníkům jen neumí unést ten fakt že je Legálně zvolený prezident.“

Podobně jako ve skupině „Lumpenkavárna“ se občas některý z členů zamyslí nad samotným lexémem PK.

19. 2. 2019: „Není pražská kavárna už dávno out? Neměla by se skupina přejmenovat na "proti lepšolidem"?"“

---

⁹⁵ Viz pozn. 16.

Pro náš výzkum lexému PK však největší přínos této skupiny představují poměrně krátké a jednoduché, zato však úderné a jednoznačné příspěvky, které nějakým způsobem charakterizují lexém PK a činnost takto označovaných občanů.

26. 2. 2019: „Právě Kavárna s Piráty přišla na to že jsme soběstačná zem, ...vyvážíme stejné zboží jako dovážíme, protože EU.“

21. 3. 2019: „Kavárna ovládá ČT proto lzou a zahraniční politiku dávají lži.“

9. 7. 2019: „Lumpe kavárna a milion chlívěk chtějí aby demokracie zvítězila nedemokratickými prostředky a 150 000 hlupáků jim to žere!“

Domníváme se, že formální jazykové nedostatky nesnižují výpovědní hodnotu těchto charakteristik, a tudíž kolokace vyskytující se v citovaných textech započítáváme do statistiky v kap. 3.4.1.

3.3.2. Twitter

Jak jsme uvedli v metodách sběru dat (kap. 1.2.2.1.), citujeme zde tweety Dominika Feriho, Martina Konvičky a Jiřího Ovčáčka.

Tweety Dominika Feriho⁹⁶

Na Twitteru Dominika Feriho jsme našli pouze 6 tweetů obsahujících lexém *kavárna*, přičemž v jednom tweetu tento lexém označoval konkrétní kavárnu jménem Zetko. Zbylých 5 tweetů zde citujeme.

Lze se domnívat, že v obou prvních tweetech je význam lexému PK doslovný, zároveň však může jít o záměrnou narážku na význam přenesený:

6. 1. 2016: „Regionální politici z Ústeckého kraje řeší regionální záležitosti Ústeckého kraje v pražské kavárně. Exodus dokonán, Sudety můžete oplotit“

17. 2. 2016: „Z pražský kavárny do amsterdamskýho coffee shopu“

---

⁹⁶ Viz pozn. 17.

V následujících třech tweetech je lexém *kavárna* dán do přímé opozice vůči Jiřímu Ovčáčkovi, Miloši Zemanovi a „Hradu“ obecně:

14. 10. 2016: „Kdyby Jirka Ovčáček řekl, že za Zemanovo zpoždění může pražská kavárna a fašizující se novináři, tak by byl klid.“

5. 12. 2016: „V kauzách pražský kavárny je Respekt, Kobza a kavárna. V kauzách Hradu koks a masturbace. Přátelé, máme co dohánět.“

27. 3. 2017: „Pan prezident odrazil mohutný kybernetický útok vedený exilovou kavárnou z Alabamy. Tak, že vypnul počítač.“ – V tomto tweetu se vyskytuje aktualizace lexému PK, kdy je kolokát *pražská* nahrazen přívlastkem shodným *exilová* a přívlastkem neshodným *z Alabamy*.

Tweety Martina Konvičky⁹⁷

Na Twitteru Martina Konvičky jsme našli celkem 15 tweetů obsahujících lexém *kavárna* a také dalších 21 tweetů-odpovědí. Zde však citujeme pouze jeho původní tweety, které jsou pro nás zajímavé z lingvistického hlediska, případně které nám pomohou charakterizovat lexém PK vzhledem ke kolokačnímu významu.

2. 2. 2018: „Jen aby bylo jasno - na tomhle tweetu mě nezaujal ani tak poslanec V.K., jako ti dobroturové, kteří mu to tam šli komentovat. Ta xxxx FAKT vykřikují, že modelky na závodech jsou špatně a že za to nějakým způsobem mohou Zeman, Babiš a Putin. Je mi z "kavárny" zle.“ – V tomto tweetu si jednak můžeme všimnout zvláštního tvaru *dobroturové*, který nápadně připomíná lexém *dobrotrus*, případně *dobroser* (viz kap. 3.5.2.), a dále autocenzury v podobě xxxx.

7. 2. 2018: „Tak "staří Češi" volí Zemana, a "mladí Češi" jsou rasisti. Tohle kavárna s EU nerozdýchají, jediná možnost je ty Čechy vyhubit. Měly by se na to vypsát nějaké granty.“ – Zde je k charakteristice *kavárny* poukázáno na spojitost s Evropskou unií, zároveň je uváděna v opozici vůči Miloši Zemanovi (stejně jako v předchozím tweetu).

---

⁹⁷ Viz pozn. 19.

5. 3. 2018: „Ke Slovensku. Bratislavská "kavárna", degenerovanější než její pražská či brněnská obdoba, zahrnala Fica - Fica, který bruselu tolikrát vyhověl - do kouta. Každý živý tvor zahrnaný do kouta bojuje. Je fajn sledovat, jak udělali z Fica bojovníka. Teď udělají bojovníka z Babiše.“ – Další aktualizace lexému PK, kdy je kolokát *pražská* nahrazen přívlastkem *bratislavská*.

15. 11. 2018: „Bureš je v tuhle chvíli volebně neporazitelný. Nabízí totiž "střením vrstvám" (neplést s "třídami") přesně to, co chtějí - že bude vše při starém a někdo to pohlídá. Za tenhle deal mu Lid odpustí cokoli. Výhodou - pro zemi, lid - je, že ho "kavárna" tlačí do patriotických pozic.“ – Zde je nepřímě naznačeno, že obyvatelé označení lexémem *kavárna* jsou v opozici také vůči Andreji Babišovi (který bývá označován jako Bureš).

16. 6. 2019: „!!! Čekám vyhlášení Spojených kaváren, že vlastně nikdy nechtěly dekriminalizovat konopí. Ostatně, "motýle" už jim vadí...“ – V tomto tweetu je užit aktualizovaný výraz *Spojené kavárny*, který jsme v podobné formě (*spojené pražské kavárny*) zaznamenali již v článku Hospodářských novin z listopadu 1999 (viz kap. 3.2.2.). Zároveň je zde opět naznačena opozice vůči Andreji Babišovi.

Tweety Jiřího Ovčáčka⁹⁸

Na Twitteru Jiřího Ovčáčka jsme našli celkem 139 tweetů (ovšem včetně citovaných titulků sdílených článků), které obsahovaly lexém *kavárna*. Z těchto tweetů jsme vybrali ty nejrelevantnější pro výzkum lexému PK – převážně ty, které jej obohacují o nové kolokační významy – a níže je citujeme od nejstarších po nejnovější.

1. 6. 2015: „Je šokující, kam až může "kavárna" klesnout: [odkaz na článek]“

20. 9. 2015: „Pražská kavárna se fašizuje. Už se neštítí zneuctění státních symbolů a Hradu českých králů, československých a českých prezidentů.“

22. 9. 2015: „Frýdek-Místek. Na 3000 občanů přišlo na debatu s panem prezidentem. Facka Pražské kavárně.“

---

⁹⁸ Viz pozn. 21.

28. 10. 2015: „Pan prezident uctil památku T. G. M. Uřvanci z Pražské kavárny ostudně povykovali i při státní hymně.“ – Zde je intenzifikace negativní charakteristiky lexému PK pomocí lexémů *uřvanci* a *ostudně*.

První tweet Jiřího Ovčáčka (z 1. června 2015), v němž se vyskytuje lexém *kavárna*, sám o sobě příliš vypovídající není, ale v odkazovaném článku je citován Ovčáčkův výrok, jímž odsoudil chování demonstrantů při prezidentově návštěvě Českých Budějovic: „Považuji to za ukázkou mimořádné ubohosti těchto lidí, kteří se hlásí k jihočeské kavárně. Je šokující, kam až mohou tito lidé klesnout. Kde chybí argumenty, nastupují urážky.“⁹⁹ Je tedy trochu paradoxní, že první *kavárna* na Twitteru Jiřího Ovčáčka nebyla *pražská*, ale *jihočeská*. Následující dva zářijové tweety jsou patrně nejznámější a odstartovaly Ovčáčkovu twitterovou popularitu. Přirovnávání „pražské kavárny“ k totalitním režimům (časté užití lexému *fašizace*) od té doby patří k opakovaně užívaným taktikám Jiřího Ovčáčka (viz Křenková 2018). Ve všech čtyřech citovaných tweetech je implikován konflikt, přičemž třikrát je za viníka označena „pražská kavárna“.

Lexém *kavárna* je v tweetech Jiřího Ovčáčka často předmětem (nebo zdrojem) jazykové tvořivosti, a to podle různých událostí, které mluví komentuje:

19. 4. 2016: „Do Berouna míří zájezd CK Pražská kavárna. Těšíme se na dotazy. Setkání na berounském náměstí živě přes aplikaci Periscope“ – Aktualizace *CK Pražská kavárna* zde funguje jako prostředek zesměšnění názorového oponenta.

14. 10. 2016: „Dnes dopoledne letíme pracovně do Polska. Dám vědět, až půjdeme do letadla. Ať můžou novináři a Pražská kavárna zapnout stopky. #9minutafera“

14. 10. 2016: „#9minutafera dál dráždí Pražskou kavárnu i některé novináře. Nenávistný, lživý a sprostý antizemanismus tryská na povrch jako gejzír.“ – Od tohoto tweetu se lexém *antizemanismus* vyskytuje poměrně často, můžeme jej tak považovat za významný pro kolokační význam lexému PK.

---

⁹⁹ Parlamentní listy. „Dyt' tam ani nevylezeš!“ křičeli na Zemana demonstranti. Tady je mimořádně ostrá reakce Hradu. *Parlamentní listy* [online]. 1. 6. 2015. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/-Dyt-tam-ani-nevylezes-kriceli-na-Zemana-demonstranti-Tady-je-mimoradne-ostra-reakce-Hradu-377698>.

26. 10. 2016: „Překladový slovník Pražské kavárny. Občanská společnost = tzv. elita. Demokracie = vláda tzv. elity.“ – Kromě aktualizace *Překladový slovník Pražské kavárny* zde vidíme další charakteristiku lexému PK v souvislosti s *elitou*.

31. 12. 2016: „Motto 2016: Pražské kavárně vždy vadila východní půlka. Po vítězství D. Trumpa jí vadí i ta západní. A tak zůstala osamocena mezi půlkami“ – Zde je za účelem pobavení recipienta textu využit reflektovaný význam (viz kap. 2.2.3.2.) polysémního lexému *půlka*.

Níže citujeme některé tweety, jež ke kolokačním významům lexému PK přidávají další kolokace (obvykle intenzifikační povahy), přičemž některé z nich se jinde než na Twitteru Jiřího Ovčáčka nevyskytují:

21. 10. 2016: „Typická česká fraška: Kolem dalajlamy-marxisty radostně tancují Pražská kavárna, lidovci a topkaři, známí to bojovníci s komunismem.“

21. 10. 2016: „Chudák Pražská kavárna. TOP 09 krach, ČSSD zradila prohlášením k ČLR. A tak jí zůstali jen divocí lidovci oprášující prapor antizemanismu.“

22. 10. 2016: „Manifestace Pražské kavárny. Halík, Herman, Horáček, Pithart, neziskovky. Budou pánové promlouvat ze stejného balkonu jako Kléma?“

14. 11. 2016: „V zákulisí se šušká, že pokud bude pan prezident v roce 2018 znovu kandidovat, Pražská kavárna už má v záloze vyzyvatele: Českou televizi.“

24. 1. 2017: „Bohuslav Sobotka dnes opět potvrdil, že je premiérem Pražské kavárny.“

31. 8. 2018: „Je roztomilé pozorovat, jak nenávistní “liberálové” z Pražské kavárny na sociálních sítích, zmítání vzteklým antizemanismem, horečně rehabilitují dr. Gustáva Husáka. Mají nový idol!“

21. 10. 2018: „Gazdík se jen trapně vymlouvá. Realita je taková, že Pražská kavárna, nenávistní tzv. levicovní liberálové a mainstreamová média zahájili tažení proti ODS.“

Na základě analýzy tweetů Jiřího Ovčáčka obsahujících lexémy *kavárna* či PK můžeme říci, že v jeho případě mají silnou persvazivní funkci (viz kap. 2.2.7.). Prezidentův mluvčí v nich pomocí kupení negativních kolokací všeho druhu sděluje stále

stejnou informací, totiž že lidé označovaní lexémy *kavárna* či PK jsou špatní (viz kap. 2.4.).

3.4. Výsledky analýzy kolokací lexému „pražská kavárna“

V tomto oddíle prezentujeme výsledky analýzy kolokací lexému PK, kterou jsme prováděli na textech citovaných v kap. 3.2. a 3.3. podle metody uvedené v kap. 1.2.2.2.

Zaznamenané kolokace jsme rozdělili do následujících sedmi tříd:

KULTURA

INTELEKTUÁLSTVÍ

ELITA

POLITIKA

VLASTNOST

OBYVATELSTVO

HISTORIE

Kromě třídy KULTURA se v dalších třídách objevily ještě různé podtřídy kolokací. Číslo uvedené za každou třídou a podtřídou v následující statistice znamená, kolikrát jsme danou kolokaci zaznamenali v analyzovaných textech.

V následující statistice uvádíme nejprve kolokace, které v analyzovaných textech měly platnost přímo pro lexém PK, poté uvádíme kolokace, které v analyzovaných textech byly naopak k lexému PK dány do opozice. Ve statistice neuvádíme kolokace s Milošem Zemanem (s výjimkou lexému *antizemanismus*) a s Prahou, neboť jich bylo příliš mnoho a často nebyly vyjádřeny explicitně.

3.4.1. Statistika kolokací

Kolokace platné pro lexém PK:

KULTURA: 3

INTELEKTUÁLSTVÍ: 5

intelektuálství: 4; pseudointelektuálství: 1

ELITA: 5

elita: 2; pseudoelita: 3

POLITIKA: 39

agitace: 2; diskuse: 1; proevropský postoj: 4; pravice: 1; levice: 2; ODS: 3; Karel Schwarzenberg: 3; neúspěch: 1; Václav Havel: 3; TOP 09: 3; George Soros: 1; Pirátská strana: 1; Česká televize: 2; Milion chviliek pro demokracii: 4; KDU-ČSL: 2; ČSSD: 1; neziskové organizace: 1; antizemanismus: 3; Bohuslav Sobotka: 1

VLASTNOST: 30

běsnící: 2; zběsilá: 2; fundamentální: 1; agresivní: 1; povýšenost: 2; bohatství: 3; vzdělanost: 1; uřvanost: 1; protinárodní: 2; liberální: 4; nenávislní: 1; povalečství: 2; útočnost: 3; neuznávání jiných názorů: 2; neochota k diskusi: 2; kritické myšlení: 1

OBYVATELSTVO: 14

město: 4; Židé: 1; krajská města / kraje: 2; celá Česká republika: 6; Bratislava: 1

HISTORIE: 6

druhá republika: 2; fašismus: 2; Klement Gottwald: 1; Gustáv Husák: 1

Kolokace v opozici k lexému PK:**KULTURA: 0****INTELEKTUÁLSTVÍ: 1**

intelektuálství: 1

ELITA: 1

elita: 1

POLITIKA: 13

sociální demokracie: 1; ANO: 2; ČSSD: 1; KSČM: 2; SPD: 1; Andrej Babiš: 3; Vladimir Putin: 1; Donald Trump: 1; ODS: 1

VLASTNOST: 5

selský rozum: 1; zdravý rozum: 1; aktivní: 1; sebevědomí: 1; přemýšlejší: 1

OBYVATELSTVO: 3

vesnice: 2; malá a střední města: 1

HISTORIE: 1

první republika: 1

Na základě těchto dat můžeme určit, které kolokace lexému PK se vyskytovaly nejčastěji a které tak jsou nejdůležitější pro určení jeho kolokačního významu. Tato data nám také pomohou při tvoření slovníkového hesla lexému PK.

Ze statistiky vidíme, že nejčastěji se vyskytovaly kolokace patřící do třídy POLITKA, můžeme tedy říci, že většina textů charakterizovala lexém PK pomocí pojmů a osobností souvisejících s politikou. Druhou nejpočetnější byla třída VLASTNOST. Ve velké části textů jsme totiž viděli snahu charakterizovat lexém PK přímo pomocí výčtu vlastností, které jsou pro takto označované občany platné, nebo tyto vlastnosti naopak postrádají. Většina těchto charakteristik byla negativní (např. zběsilost, agrese, povýšenost, povalečství, útočnost), méně bylo pozitivních (vzdělanost, kritické myšlení) a neutrálních (bohatství, liberalismus). Z toho můžeme odvodit, že většina produktorů analyzovaných textů užívá lexém PK jako součást utváření negativního jazykového obrazu skupiny obyvatel (viz kap. 2.4.).

Je však velmi důležité, že konkrétní kolokace byly často různými produktory textů užívány protikladně. Lidé označováni lexémem PK tak byli některými autory považováni za elitu a intelektuály, zatímco jinými za pseudoelitu a pseudointelektuály. Podobně byl někdy lexém PK s některými politickými stranami (ODS a ČSSD) spojován, zatímco jindy byl užít v opozici k nim. A jak jsme viděli v kap. 3.2.1., v minulosti *kavárnu* užívali k utváření negativního obrazu jak agráři, tak komunisté, tedy strany z opačných pólů politického spektra. Ze všech těchto poznatků můžeme vyvodit, že lexém PK nemůže označovat jednu konkrétní a stále stejnou skupinu obyvatel. Skupina označovaná lexémem PK je tak pouze hypotetická, neboť každý produktor textu ji vymezuje jinak, často neslučitelně s jinými charakteristikami.

Podle statistiky kolokací však můžeme říci, že prakticky všechny texty se shodly, že lexémem PK jsou označováni obyvatelé měst, převážně větších (krajských) a samozřejmě Prahy. Přestože v některých textech byla tendence lexém PK vztáhnout na

obyvatele celé České republiky (hlavně ve facebookových skupinách PK+), nikdy tak nebyli explicitně označeni lidé z vesnic. Ti byli naopak k lidem označovaným lexémem PK dávání do opozice. Další shoda napříč texty panovala vzhledem k Miloši Zemanovi, neboť ve všech analyzovaných textech, ve kterých se o něm psalo, byla jednoznačná opozice mezi ním a obyvateli označovanými lexémem PK. Tuto opozici potvrzují též texty, jejichž produktozem byl sám Miloš Zeman či naopak členové facebookových skupin PK+.

3.5. Synonyma lexému „pražská kavárna“ v rámci specifického lexikálního paradigmatu

V tomto oddíle analyzujeme lexémy, které bývají v diskurzu užívány jako synonyma lexému PK, čímž společně vytvářejí specifické lexikální paradigma. Lexémy tohoto lexikálního paradigmatu bývají různými produkty textů užívány k označování určité skupiny obyvatel, a to především v politicko-společenském diskurzu.

Lexémy v tomto oddíle jsme rozdělili do dvou pododdílů, a to podle období rozšíření daného lexému ve veřejných textech, na lexémy starší a novější. Staršími lexémy rozumíme ty, jež se v diskurzu rozšířily ještě před rozšířením lexému PK v listopadu 2014 (viz kap. 3.2.3.), novějšími pak ty, jež se rozšířily až poté. Konkrétně se jedná o starší lexémy *kavárenský povaleč*, *pravdoláskař*, *havloid* a *sluníčkář* a o novější lexémy *dobroser*, *vítač*, *lepšočlověk* a *libdemák*.

Lexémy *pravdoláskař*, *havloid/havlista*, *sluníčkář* a *lepšolidi* (a také *pražská kavárna*) a jejich výskyty v médiích a na sociálních sítích se zabýval výzkum agentury Newton Media.¹⁰⁰ Přestože se nejedná o analýzu lingvistickou, ale mediální, shoduje se většina prezentovaných výsledků s níže uvedenými výsledky našeho výzkumu.

---

¹⁰⁰ Newton Media. Havloidi, sluníčkáři, lepšolidi. Většina Čechů nepotřebuje vznešené apely, nejlépe to chápe Babiš. *Hlídací pes* [online]. 25. 12. 2019. [Cit. 23. 3. 2020]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/havloidi-slunickari-lepsolidi-vetsina-cechu-nepotrebuje-vznesene-apely-nejlepe-to-chape-babis/>.

3.5.1. Lexémy starší

Kavárenský povaleč

Lexém *povaleč* se vyskytuje již v PSJČ a je definován takto:

povaleč, -e m. *člověk, který nic nedělá a jen se povaluje, povalovač, zahaleč, lenoch*¹⁰¹

V příloženém excerpčním lístku z Kartotéky novočeského lexikálního archivu (NLA) můžeme nalézt též pravděpodobně první výskyt spojení *kavárenský povaleč*, a to v článku „O čapkovské generaci“ od Františka Slabihoudka, otištěného v Přítomnosti v roce 1932: „Všichni ti lidé, od kavárenských povalečů až po politické intrikány, jsou skvělým měřítkem pro sociální a kulturní vyspělost společenského organismu.“¹⁰²

Z dalších excerpčních lístků lze zjistit, že lexém *povaleč* se později vyskytoval též v jazyce komunistické propagandy (viz kap. 2.4.1.), vedle povalečů „kavárenských“ („Ty /posměšné epigramy na brigády/ je možno recitovat ... mladým i stárnoucím krasavicím, které dnes vybíjejí svou pracovní energii v předních pražských tanečních sálech, a kavárenským povalečům.“)¹⁰³ se objevili také „barovní“ („A jací to jsou lidé, kteří dnes z emigrace otravují náš vzduch, všichni ti prolhaní političtí zkrachovanci jako Zenkl, Vilím či Laušman, barovní povaleči jako Peroutka, Ripka, celá ta zločinecká sebranka lidí, kteří rabulistickou rutinou, jalovými duchaplnostmi ospravedlňují znovuvyzbrojování esesmanů...“).¹⁰⁴

Společným motivantem lexémů PK a *kavárenský povaleč* je lexém *kavárna*, naznačující typické místo, kde se takto označovaní občané mohou obvykle vyskytovat.

---

¹⁰¹ Heslo *povaleč*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=povale%C4%8D&where=hesla&zobraz_ps=ps&zobraz_cards=cards&pocet_karet=100&ps_heslo=povale%C4%8D&ps_startfrom=0&ps_numcards=70&numchange=yes&not_initial=1.

¹⁰² SLABIHOUEK, František. O čapkovské generaci. *Přítomnost*. Praha: Fr. Borový, 13. 4. 1932, 15 (232), s. 12. Dostupné z: http://pritomnost.cz/archiv/digi/1932/DIGITALNI_1932.docx [Cit. 4. 12. 2019].

¹⁰³ ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Po staru se žít nedá*. 1947. s. 60.; cit. dle *Kartotéka NLA* [online]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/img.php/img/1530/535760629_148623_28925_690 [cit. 4. 12. 2019].

¹⁰⁴ ŠTOLL, Ladislav. in: *Tvorba*. 1951, 20.; cit. dle *Kartotéka NLA* [online]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/img.php/img/1530/537998423_163029_31278_731 [cit. 4. 12. 2019].

Drobný sémantický rozdíl však můžeme pozorovat, pokud srovnáme uvedenou slovníkovou definici lexému *povaleč*, která konotuje spíše negativní vlastnosti člověka z okraje společnosti, s výše uvedenými rysy, kterými bývají charakterizováni obyvatelé označováni lexémem PK (především *elita* a *intelektuálové*), které sice mohou kromě konotací primárně pozitivních vyvolávat také konotace negativní, lze je však spojovat spíše s jednotlivci společensky lépe situovanými.

Pravdoláskař

Lexém *pravdoláskař* je motivován výrokiem Václava Havla, který pronesl na závěr svého projevu k demonstrantům během sametové revoluce dne 10. prosince 1989: „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávisť!“¹⁰⁵

Na základě slovotvorného rozboru můžeme uvést slovotvornou definici: „pravdoláskař je ten, kdo vyznává pravdu a lásku.“ Tento lexém je tedy motivován lexémy *pravda* a *láska*, ty jsou spojeny konektémem *-o-* a jako onomaziologická báze zde funguje sufix *-ař* (který je variantou sufixu *-ář*), který označuje osobu hlásící se k hnutí, směru nebo ideji (Bozděchová 1994, s. 42; Čermák 2010, s. 189). Pro svou morfologickou strukturu má lexém vysoký potenciál pro derivaci nových pojmenování – v Databázi heslářů je evidováno celkem 18 derivovaných lexémů, byť se často jedná o okazionalismy pouze s jedním nebo dvěma zaznamenanými výskyty (např. substantivum *pravdoláskařství*, adjektivum *protipravdoláskařský* nebo adverbium *pravdoláskařsky*).¹⁰⁶

V českých médiích se lexém *pravdoláskař* objevuje pravděpodobně od roku 2008. Jedním z prvních textů, kde se vyskytl, byl článek Ondřeje Horáka „Pravda a láska přinesla krizi“ v Lidových novinách ze dne 4. října 2008, ve kterém píše: „Když u nás jedni politici chtějí ukázat, že ti z druhého tábora jsou nepraktičtí snílkové, říkají o nich,

---

¹⁰⁵ HAVEL, Václav. Projev k demonstrantům na Václavském náměstí 10. 12. 1989. *Knihovna Václava Havla* [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://archive.vaclavhavel-library.org/File/Show/157111>.

¹⁰⁶ Viz pozn. 1. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php?word=pravdol%C3%A1sk&full=0&encode=utf8_general_ci&psjc=1&ssjc=1&ssc=1&ssc_jmena=1&sn1=1&sn2=1&neomat=1&spr=1&svaz=1.

že jsou ‚pravdoláskaři‘.¹⁰⁷ Přestože toto označení bývá často užíváno pejorativně, některé známé osobnosti se k němu hlásí. Například hudebník a politický aktivista Michael Kocáb v rozhovoru pro časopis Reflex prohlásil: „To je zajímavá věc, jak se někdo snaží ‚pravdu a lásku‘ zařadit do pejorativního ranku. Jestli bych v životě opravdu něčím chtěl být, tak ‚pravdoláskařem‘.“¹⁰⁸

Čeština 2.0 lexém *pravdoláskař* definuje takto:

„člověk hlásící se k odkazu prvního českého prezidenta Václava Havla (podle jeho slavného výroku: Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí), s liberálním pohledem na svět, občas vystupující jako patetický obránce demokracie“¹⁰⁹

Lexém PK a lexém *pravdoláskař* tedy bývají různými produktory textů spojovány s osobou Václava Havla (u lexému *pravdoláskař* je však spojitost vyjádřena zřetelněji) a mají společné to, že obsah obou lexémů lze vnímat jak pozitivně, tak negativně. Rozdíl mezi oběma pojmenováními je především v tom, že zatímco lexémy *pražský* a *kavárna* jsou samy o sobě neutrální, lexémy *pravda* a *láska* vyjadřují pozitivní hodnoty a emoce, což může souviset s rysem vyšších ideálů (s čímž zase souvisí zmíněné snilkovství).

Havloid

Lexém *havloid* (někdy též synonymum *havlista*) je přímo motivován příjmením bývalého prezidenta Václava Havla. Jako onomaziologická báze zde funguje sufix *-oid*, který se užívá v terminologii různých oborů a vyjadřuje podobnost, přičemž někdy může být použit příznakově.¹¹⁰ Analogii lexému *havloid* můžeme nalézt u lexému *android*,

---

¹⁰⁷ HORÁK, Ondřej. Pravda a láska přinesla krizi. *Lidové noviny* [online]. 4. 10. 2008. [cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/pravda-a-laska-prinesla-krizi.A081004_000065_in_noviny_sko.

¹⁰⁸ Reflex. Chci být ‚pravdoláskař‘! *Reflex* [online]. 3. 9. 2008. [cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/archiv/31500/chci-byt-pravdolaskar.html>.

¹⁰⁹ Heslo *pravdoláskař*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/pravdolaskar/>.

¹¹⁰ Naše řeč. Z dopisů jazykové poradně. *Naše řeč*. 2004, 1, s. 56. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8129>. [Cit. 4. 12. 2019].

který byl definován již v PSJČ jako „loutka mající podobu člověka,“¹¹¹ což může naznačovat, že *havloid* je někdo, kdo se snaží Václava Havla pouze napodobit.

Mediální analytik a publicista Milan Šmíd pátral po prvním výskytu lexému *havloid* a došel¹¹² ke komentáři Jany Dědečkové ze dne 2. prosince 2007, ve kterém napsala: „(...) a to ještě v případě, že by [Ivo Mathé] byl ředitelem a chystal se mesiášsky zachraňovat společnost před mafiemi, a to podporou vzniku nějaké té havloidní stráničky, typu US.“¹¹³ O dva měsíce později, 4. února 2008, v dalším komentáři napsala: „(...) tahle skupina ‚havloidů‘ nenávidících ODS (...)“ a „Stokrát může Jan Švejnar hovořit o své nadstranickosti. On prostě patří do strany, kterou ‚havloidi‘ nikdy nezaložili, ale kterou vždy tvořili až za tím, kterým účelem.“¹¹⁴ Tento výraz se tak do médií dostal nejprve jako adjektivum *havloidní* a až později jako substantivum *havloid*.

Nejvýraznějším uživatelem lexému *havloid* je publicista Radek Velička, který dokonce vydal knihu „Havloidi“ s podtitulem „Těžký život v zemi ovládané sektou“.¹¹⁵ Jeho definice tohoto pojmenování je velice negativní: „Havloid je duševním mrzákem, vesměs živen z veřejných peněz a s odporem k demokratickým a svobodným principům uspořádání společnosti. Každý havloid, žije v představě, že pouze jeho pravda je ta pravá, že může ovlivňovat veřejné mínění a společenské i politické dění, to vše bez demokraticky získaného mandátu ve volbách. Ke svým cílům se nestydí použít jakoukoliv lež, nenávist a intriku. Neuznává opačný názor oponenta, ať je jakýkoliv, proto

---

¹¹¹ Heslo *android*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=android&where=hesla&zobraz_ps=ps&ps_heslo=android&ps_artfrom=0&ps_numcards=5&numchange=no&not_initial=1.

¹¹² ŠMÍD, Milan. Havlismus a havloidi v českých médiích. *Manipulátoři* [online]. 8. 10. 2015. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/havlismus-a-havloidi-v-ceskych-mediich/>.

¹¹³ DĚDEČKOVÁ, Jana. „Ideový tvůrce reformem“ se začíná odkopávat. *Virtually* [online]. 2. 12. 2007. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://virtually.cz/archiv.php?art=15554>.

¹¹⁴ DĚDEČKOVÁ, Jana. Prokorupční koalice. *Virtually* [online]. 4. 2. 2008. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://virtually.cz/archiv.php?art=15882>.

¹¹⁵ VELIČKA, Radek. *Havloidi. Těžký život v zemi ovládané sektou*. Ostrava: Česká expedice, 2016. Samizdat, sv. 1. ISBN 978-80-906487-0-8.

je havloid velmi nebezpečným tvorem. Působení havloidů ve společnosti lze přirovnat k morové ráně.“¹¹⁶

Čeština 2.0 lexém *havloid* definuje takto:

„příznivec prvního prezidenta České republiky Václava Havla; pejorativně“¹¹⁷

Lexém *havloid* bývá užíván synonymně s lexémem *pravdoláskař*, na rozdíl od něj je však pejorativnější. Při srovnání s lexémem PK můžeme dojít k závěru, že produktoři textů spojují obsah obou lexémů s osobou Václava Havla, též s touhou po vlivu bez politického mandátu a s neochotou naslouchat jiným názorům. Jinak se od sebe lexémy liší tím, že *havloid* bývá užíván výhradně pejorativně.

Sluníčkář

Velmi frekventovaným lexémem posledních let je *sluníčkář*. Jeho motivantem je deminutivum *sluníčko*, onomaziologickou bázi tvoří sufix *-ář* a podobně jako lexém *pravdoláskař* má taktéž vysoký potenciál pro tvorbu derivátů, Databáze heslářů jich eviduje celkem 11 (např. adjektivum *sluníčkářský* nebo adverbium *sluníčkářsky*).¹¹⁸

Pro svou vágnost může mít tento lexém mnoho významů. Jeho bohatou minulost mapuje Robert Malecký v článku „Sluníčkáři v médiích: Kde se vzalo slovo, které trápí islamofoby i islamofily?“ ze září 2015. Prvopočátky lexému *sluníčkář* sahají až do normalizační televizní soutěže pro děti, dále bylo toto označení použito pro děti z MŠ Sluníčko, táborníky z osady Slunce, astronoma specializujícího se na pozorování Slunce, lidi z vývojářské firmy Sun, dredaté návštěvníky festivalu Mighty Sounds, somračky

---

¹¹⁶ VELIČKA, Radek. Havloid je duševní mrzák živený z veřejných peněz s odporem ke svobodě. Nestydí se použít jakoukoliv lež, nenávisť a intriku. *EUportal* [online]. 26. 2. 2013. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.euportal.cz/Articles/10257-havloid-je-dusevni-mrzak-ziveny-z-verejnych-penez-s-odporem-ke-svobode-nestydi-se-pouzit-jakoukoliv-lez-nenavist-a-intriku.aspx>.

¹¹⁷ Heslo *havloid*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/havloid/>.

¹¹⁸ Viz pozn. 1. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php?word=slun%C3%AD%C4%8Dk%C3%A1%C5%99&full=0&encode=utf8_general_ci&psjc=1&ssjc=1&ssc=1&ssc_jmena=1&sn1=1&sn2=1&neomat=1&spr=1&svaz=1.

v románu „Oněgin byl Rusák“ od Ireny Douskové, motorkáře jezdící pouze za slunného počasí a také pro zaměstnance ministerstva dopravy v době ministrování Víta Bárty.¹¹⁹ V současném běžně chápaném významu jej podle Jana Jandourka začal v roce 2013 používat Jiří X. Doležal z časopisu Reflex v souvislosti s únosem dvou českých dívek.¹²⁰

Lingvistka Lišková ve své disertační práci definuje lexém *sluníčkář* následovně:

sluníčkář -ře (3., 6. j. -řovi, -ři, 1. mn. -ři) m. živ. expr., často hanl. člověk zprav. levicového a multikulturního zaměření, ochotný pomáhat, někdy považovaný za naivního; syn. sluníčko¹²¹

Pravděpodobně nejčastěji se vyskytující charakteristikou lexému *sluníčkář* je právě multikulturní zaměření, a proto toto označení hojně používá předseda SPD Tomio Okamura, především v souvislosti s politiky vstřícnými vůči migrantům. Například v týdnu od 1. do 7. července 2019 použil na svém facebookovém profilu lexém *sluníčkář* a jeho deriváty celkem 13krát, vždy v pejorativním smyslu.¹²²

Mezi charakteristikami lexémů PK a *sluníčkář* tak můžeme vidět poměrně značný rozdíl. Kromě primárně negativního významu lze sice oba lexémy vnímat též částečně pozitivně, lexém *sluníčkář* však v sobě nese více ironický až výsměšný podtext. Zatímco lexém PK někdy bývá charakterizován intelektuálstvím a elitářstvím, lexém *sluníčkář* naproti tomu bývá téměř vždy charakterizován naivitou a ochotou pomáhat. Produktoři textů obvykle lexém *sluníčkář* dávají do kontextu s levicovou politickou orientací.

---

¹¹⁹ MALECKÝ, Robert. Sluníčkáři v médiích: Kde se vzalo slovo, které trápí islamofoby i islamofily? *Hlidací pes* [online]. 13. 9. 2015. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/slunickari-v-mediich-kde-se-vzalo-slovo-ktere-trapi-islamofoby-i-islamofily/>.

¹²⁰ JANDOUREK, Jan. Nočnícci a sluníčka se perou a blbost kvete. A slovo sluníčkář vynalezl Jiří X. Doležal! *Reflex* [online]. 8. 11. 2015. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/67322/nocnicci-a-slunicka-se-perou-a-blbost-kvete-a-slovo-slunickar-vynalezl-jiri-x-dolezal.html>.

¹²¹ Lišková 2018, s. 259.

¹²² Tomio Okamura – SPD. *Facebook* [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/tomio.cz/>.

3.5.2. Lexémy novější

Dobroser

Lexém *dobroser* se sice podle dat korpusu „Araneum Bohemicum Maximum (Czech, 15.04) 3,20 G“¹²³ poprvé v médiích vyskytl již v lednu 2013, ale jelikož k jeho většímu rozšíření došlo až v listopadu 2015, umístíme jej až do tohoto pododdílu.

Slovotvorným rozborem lexému *dobroser* získáme slovotvornou definici „ten, kdo sere dobro.“ Neologismus tedy vznikl kompozicí substantiva *dobro* a verba *srát*, můžeme jej označit za expresivní až vulgární.

Zmiňované první dohledané užití lexému se objevilo v článku „Roztodivné odcházení Václava Klause“ od bloggera Karla Kříže, ve kterém píše: „Pokud by se totiž naplnily všechny cíle jeho odpůrců, máme zde znovu dávno zpátky onen ‚echtsocialismus‘ s tváří odkopnutých bolševiků z roku 1968 po stránce ekonomické a ultratopické politické společenství ‚dobroserů‘ s presidentkou Táňou, kteří by nám ty lepší zítřky dali dobrosrdečným laskavým příkazem.“¹²⁴

Další výskyty se začaly hojněji objevovat v průběhu roku 2015. V kontextu diskusí o zákonech týkajících se zákazu kouření a prodeje sladkostí ve školních bufetech tento výraz zpopularizoval dnes již zesnulý senátor Jaroslav Kubera. Zároveň s lexémem *dobroser* však, vědom si expresivity tohoto lexému, zavedl též synonymní neologismus *dobrotrus*, který může být motivován jak substantivem *trus*, tak verbem *trousit*. Podle deníku *Právo* prohlásil: „Nebudu používat toho výstižného výrazu dobroseři a dobroserky, ale mého nového názvu dobrotrusi a dobrotrusky, kteří se nám přemnožují jako králíci a stále konají dobro.“¹²⁵

Kromě Jaroslava Kubery použil lexém *dobroser* též prezident Miloš Zeman, a to dne 1. listopadu 2018 v pořadu „Týden s prezidentem“ na TV Barrandov. Nejprve tak v souvislosti s možným přijetím syrských sirotek nepřímo označil europoslankyni

---

¹²³ Viz pozn. 7.

¹²⁴ KŘÍŽ, Karel. Roztodivné odcházení Václava Klause. *iDnes* [online]. 9. 1. 2013. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://kriz.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=315110>.

¹²⁵ (jim, val, ČTK). Prošla integrace dětí i učňovská zkouška. *Právo*. 20. 3. 2015.; cit. dle pozn. 2. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/heslo/dobroser/299590> [Cit. 4. 12. 2019].

Michaelu Šojdrovou a poté se zamýšlel nad výrazem samotným a jeho případnou vulgaritou. „No a vstoupil do mě ďábel, bože, už jsem myslel, že mě to přejde, ale dobře, citovali jsme pana senátora Kuberu a ten místo termínu pachatel dobra, používá termín dobroser. Já si myslím, že zase nějaká Eulálie Čubíková teď bude pohoršena tímto výrazem, ale uvedl jsem jeho autora. (...) Jsem zvědav, který cenzor dojde k názoru, že slovo dobroser je sprostý vulgarismus. Nicméně uvedl jsem jeho autora (...).“¹²⁶

Lexém *dobroser* lze nalézt v disertační práci Michaely Liškové:

dobroser -era (3., 6. j. -erovi, 1. mn. -erové, -eři) m. živ. vulg. kdo přehnaně koná činnost, o níž se domnívá, že je prospěšná; syn. dobrotrus¹²⁷

Lexém *dobroser* bývá kvůli své expresivitě užíván výhradně pejorativně. Produktoři textů dávají lexém *dobroser* do souvislosti s domněle prospěšnou činností. Tím je charakteristika lexému bližší lexému *sluníčkář* spíše než lexému PK, ale zatímco lexémem *sluníčkář* produktoři textů často označují obyčejné občany, případně občanské aktivisty bez většího vlivu, lexémem *dobroser* označují člověka disponujícího jistými pravomocemi, kterými může ovlivnit životy druhých (např. zavedením plošného zákazu kouření nebo přijetím syrských sirotků). Tím se liší též od charakteristik lexému PK, kterým sice produktoři textů někdy označují elitu, ale obvykle takto označovaným nepřisuzují výše uvedené pravomoce.

Vítač

Podobně jako lexém *dobroser*, i lexém *vítač* se poprvé vyskytl před rokem 2014, dokonce se vyskytuje již v PSJČ, kde je definován následovně:

***vítač**, -e m. *ten, kdo byl určen, zvolen k vítání někoho*¹²⁸

---

¹²⁶ TV Barrandov. Týden s prezidentem. *TV Barrandov* [online video]. 1. 11. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.barrandov.tv/video/138956-tyden-s-prezidentem-1-11-2018>; citáty v časech 44:48–45:20 a 51:29–51:49.

¹²⁷ Lišková 2018, s. 217.

¹²⁸ Heslo *vítač*, in: <https://psjc.ujc.cas.cz> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=v%C3%ADta%C4%8D&where=hesla&zobraz_ps=ps&zobraz_c

V příložených excerpčních lístcích z Kartotéky NLA je nejstarší výskyt lexému *vítač* uveden dokonce už v Holečkově knize „Prvé třiletí Československé republiky“ z roku 1922.¹²⁹ Jelikož se však jedná o lexém sémanticky vágní, který lze užít v různých kontextech (nejčastěji se psy nebo s ceremoniemi)¹³⁰, nelze přesně vystopovat všechny jeho výskyty.

Obtížné je též zjistit, kdy přesně se objevilo první užití lexému *vítač* v současném rozšířeném významu. Náhlý rozmach v jeho užívání mezi diskutujícími na internetu přinesl rok 2015, kdy byla evropská migrační krize nejintenzivnější, a na přelomu let 2015 a 2016 se již lexém *vítač* začal běžně vyskytovat ve veřejném prostoru a v médiích. Svého pomyslného vrcholu dosáhl v lednu 2018 během kampaně před českými prezidentskými volbami. Například kandidát Mirek Topolánek ho použil přímo ve svém sloganu na billboardech: „Ani Vítač. Ani Kývač.“ V tomto sloganu překvapivě užil velké počáteční písmeno.¹³¹

Lexém *vítač* se často vyskytuje společně s dalšími námi zkoumanými lexémy (nebo též s jinými – např. výše uvedený lexém *kývač*), čímž může zintenzivňovat nebo potvrzovat jejich význam. Například když v roce 2016 tehdejší hejtman Jihomoravského kraje Michal Hašek vyslovil souhlas se slovenským premiérem Ficem a s jeho politikou ve věci nepřijímání migrantů, okomentoval to slovy: „Vyjadřuji své názory na uprchlickou krizi jednoznačně a s vědomím, co na mou adresu budou říkat vítáči po pražských nebo brněnských kavárnách.“¹³² Publicista Jan Reichstätter zase v článku „Fobie psychiatra Höschla“ napsal: „Obava z radikálních muslimů je stejně realistická

[ards=cards&pocet_karet=100&ps_heslo=v%C3%ADta%C4%8D&ps_startfrom=0&ps_numcards=3&numchange=yes&not_initial=1.](#)

¹²⁹ HOLEČEK, Josef. *Prvé třiletí Československé republiky*. 1922.; cit. dle *Kartotéka NLA* [online]. Dostupné z: https://psjc.ujc.cas.cz/img.php/img/1690/588784969_116780_24724_625 [Cit. 4. 12. 2019].

¹³⁰ KEDROŇ, Radek. Ohledáno a sečteno. Vítač se stal vítězem prezidentských voleb 2018. *iRozhlas* [online]. 26. 1. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/komentare/prezidentske-volby-2018-vitac-slovo-trend-google_1801260630_rak.

¹³¹ Viz pozn. 130.

¹³² Cit. dle DOLEJŠÍ, Václav. Zemanův další pokus zbavit se Sobotky. Trefuje se do něj přes hejtmany ČSSD. *Hospodářské noviny* [online]. 1. 2. 2016. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-65144850-zemanuv-dalsi-pokus-zbavit-se-sobotky-trefuje-se-do-nej-pres-hejtmany-cssd>.

jako oprávněná a pečlivé prověrky imigrantů přicházejících z geografických epicenter těchto hnutí jsou toho jen přirozeným následkem. Proti těmto opatřením ostatně mnoho nenamítají ani ti Evropané, kteří bývají (v českém kontextu) opovržlivě označováni za ‚vítače‘ nebo ‚sluníčkáře‘.¹³³ V poslední době toto pojmenování oživil poslanec Lubomír Volný (tehdy ještě za SPD), kdy v souvislosti s kauzou důchodce Jaromíra Baldy (který kácel stromy na koleje) pronesl při schůzi Poslanecké sněmovny výrok: „A co se týká prvního a prozatím naštěstí jediného odsouzeného teroristy v rámci České republiky, tak toho jste vytvořili vy/ (Smích v sále.) Vy! Vítači! Vy, kteří jste podporovali nelegální migraci. Vy, kteří dnes podporujete legalizaci nelegální migrace!“¹³⁴

Také lexém *vítač* můžeme nalézt v disertační práci Michaely Liškové:

vítač^o -če (3., 6. j. -či, -čovi, 1. mn. -či) m. živ. expr., někdy hanl. kdo vítá uprchlíky, schvaluje jejich (neomezené) přijímání cílovými zeměmi¹³⁵

Zdá se tedy, že lexém *vítač* má jak svým dlouhým vývojem, tak svým významem nejblíže k lexému *sluníčkář* (viz kap. 3.5.1.). Lexém *vítač* však ve všech citovaných textech bývá spojován výhradně s tématem migrační krize, zatímco lexém *sluníčkář* produktoři textů vztahují také k některým jiným tématům, například k ekologii. O vztahu lexémů PK a *vítač* tak můžeme říci, že se od sebe sémanticky poměrně odlišují – lexém *vítač* bývá užíván jako označení užší skupiny lidí, téměř vždy je užíván pejorativně a nebývá charakterizován intelektuálstvím ani příslušností k elitě.

Lepšočlověk

Neologismus *lepšočlověk* můžeme ze slovotvorného hlediska považovat za univerbizaci, kde je motivantem kolokace *lepší člověk* a slovotvorným formantem konektém *-o-*. Pravděpodobnější možností se však zdá, že se jedná o kalk německého výrazu *Gutmensch*, který vznikl pro němčinu typickou kompozicí, konkrétně adjektiva

---

¹³³ REICHSTÄTER, Jan. Fobie psychiatra Höschla. *Lidové noviny*. 9. 1. 2016, s. 23.; cit. dle pozn. 2. Dostupné z: <http://www.neologismy.cz/heslo/vitac/332676>. [Cit. 4. 12. 2019].

¹³⁴ Stenoprotokol 26. schůze PSP ČR, *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 1. 2. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2017ps/stenprot/026schuz/s026296.htm>.

¹³⁵ Lišková 2018, s. 269.

gut (= dobrý) a substantiva (der) *Mensch* (= člověk). Výraz *Gutmensch* se v Německu objevuje již delší dobu, v roce 2011 byl nominován v anketě „Unwort des Jahres“ vybírající nejurážlivější slovo roku (často neologické nebo neosémantické povahy).¹³⁶ V souvislosti s vrcholem migrační krize se tento výraz velmi rozšířil v roce 2015, kdy dokonce anketu „Unwort des Jahres“ vyhrál.¹³⁷ Není bez zajímavosti, že heslo „Gutmensch“ na německé Wikipedii¹³⁸ odpovídá heslo „Sluníčkář“ na české Wikipedii.¹³⁹

Český lexém *lepšočlověk* je velmi zajímavý z hlediska morfologie a slovtvorby. Nominativ plurálu lexému *člověk* je realizován tvarem *lidé* (či hovorovým tvarem *lidi*). V běžné komunikaci tato nepravidelnost nepůsobí žádné problémy. S univerbátem *lepšočlověk*, který se častěji vyskytuje v plurálu *lepšolidé* či *lepšolidi*, je však situace jiná a mluvčí nebo pisatelé jej nezdědka skloňují špatně. Uveďme dva příklady: „Sjednocování je prázdný manipulativní pojem pražské kavárny, lepšolidů a médií. (...) Ani když ho [Jiřího Drahoše] volí všichni lepšolidové okolo vás.“¹⁴⁰ Kvůli problému utvořit tvar singuláru od plurálu *lepšolidé* se dokonce objevil jakýsi napůl singulárový a napůl plurálový patvar *lepšolid*. Lexém *lid* je substantivum hromadné, tudíž označuje větší množství lidí jako celek a netvoří plurál (Čechová a kol. 2011, s. 162). Lexém *lepšolid* by tedy dával smysl jako pojmenování množství *lepšolidí* jako celku, v praxi tomu tak

---

¹³⁶ Sprachkritische Aktion Unwort des Jahres. Pressemitteilung 2011. *Unwort des Jahres* [online]. 17. 1. 2012. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: http://www.unwortdesjahres.net/fileadmin/unwort/Pressemitteilungen/pressemitteilung_unwort2011_01.pdf.

¹³⁷ SKOUPÁ, Adéla. Pražská kavárna vyčpěla, Zeman proto přišel s lepšolidmi, říká jazykovědec Oliva. *Aktuálně* [online]. 27. 12. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/lepsolidi-vystridali-v-zemanove-slovníku-prazskou-kavarnu-ri/~ffflda4209e311e9a0680cc47ab5f122/>.

¹³⁸ Heslo *Gutmensch*, in: <https://de.wikipedia.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Gutmensch>.

¹³⁹ Heslo *Sluníčkář*, in: <https://cs.wikipedia.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Slun%C3%AD%C4%8Dk%C3%A1%C5%99>.

¹⁴⁰ PROVAZNÍKOVÁ, Lucie. Proč je Drahoš (ne)volitelný. *Lucie Provazníková* [online]. 18. 1. 2018. [Cit. 9. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.lucieprovaznikova.cz/2018/01/18/proc-je-drahos-nevolitelný/>.

však není. Opět dva příklady: „Lepší být lepšolid, než Zeman, Babiš, bolševik,“¹⁴¹ a „Ten a ten je ‚populista‘, ‚xenofob‘, ‚lepšolid‘ – je to vyřknuto a není potřeba to ani dokazovat, více se tím zabývat, natožpak o něčem diskutovat.“¹⁴²

Dalším zvláštním tvarem, či spíše již novým lexémem, je pak *lepšoid*, který se zatím vyskytuje převážně v internetových diskusích, v komentářích na sociálních sítích a na různých blozích. Uveďme příklad: „Dnešní lepšoidé se za svoje kolegy z doby rasismu, nacismu či komunismu stydí. Jsou přece pro skutečnou rovnost a milují skutečnou internacionálu.“¹⁴³ Domníváme se, že lexém *lepšoid* byl motivován výše zmíněným nesystémovým tvarem *lepšolid* a zároveň vznikl analogicky podle výše zkoumaného lexému *havloid* (viz kap. 3.5.1.), což naznačuje jak sufix *-oid*, tak sémantická blízkost obou označení.

K dalším morfologickým a slovotvorným anomáliím dochází při snaze vytvořit adjektivum od substantiva *lepšočlověk*, které by systémově mělo mít tvar *lepšolidský* (viz níže). Na blogu *svjedos.cz* můžeme nalézt článek s titulkem „Lepšočlověčí paradox“¹⁴⁴ (lexém *člověčí* se sice vyskytuje v SŠJČ, ale již tehdy byl označen za knižní¹⁴⁵) a ve výše citovaném článku Vladislava Dudáka se na několika místech objevuje adjektivum *lepšolidní*, například: „Naopak má velký smysl poukázat na pokrytectví oněch

---

¹⁴¹ Miloš Rejmont na Facebooku [online]. 30. 12. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/milos.rejmont.5/posts/1002328946635207>; cit. dle SZABAN, Oldřich. Jsem lepšolid! Zeman není demokrat. Politika nahrává vymývání mozků, říká lékař Rejmont z TOP 09. *Parlamentní listy* [online]. 29. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Jsem-lepsolid-Zeman-neni-demokrat-Politika-nahrava-vymyvani-mozku-rika-lekar-Rejmont-z-TOP-09-568548>.

¹⁴² DUDÁK, Vladislav. Vysvětlení k „lepšolidem“ a k demokracii. *Aktuálně* [online]. 6. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://blog.aktualne.cz/blogy/vladislav-dudak.php?itemid=33153>.

¹⁴³ TÁBORSKÁ, Miroslava. Jaká je to se s lepšoidy sranda. *Pravdivě* [online]. 18. 2. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://pravdive.eu/news/99898/jaka-je-to-se-s-lepsoidy-sranda>.

¹⁴⁴ *svjedos.cz*. Lepšočlověčí paradox. *svjedos.cz* [online]. 10. 4. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <http://www.svejdos.cz/2018/04/10/lepsocloveci-paradox/>.

¹⁴⁵ Heslo *člověčí*, in: <https://ssjc.ujc.cas.cz/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=%C4%8Dlov%C4%9B%C4%8D%C3%AD&sti=8385&where=hesla>.

„demokratických“ stran užívajících lepšolidní argumenty. (...) Je to lepšolidní pojetí demokracie a demokratického dialogu černé na bílém.“¹⁴⁶

V Databázi heslářů můžeme při zadání dotazu „lepšo“ nalézt mimo jiné příbuzné lexémy *lepšodítě*, *lepšožena* a *lepšolidský*.¹⁴⁷ Ve výše citovaném článku Lucie Provozničkové se vyskytuje též lexém *lepšost*.¹⁴⁸

Jelikož je *lepšočlověk* lexém v češtině velmi nový, v ČNK jej nenalezneme a v databázi Neomat je jeho nejstarší užití dokumentováno až v listopadu 2018. Podle článku Adély Skoupé se poprvé objevil na webu Svobodný svět v lednu 2017.¹⁴⁹ My jsme nejstarší výskyt lexému *lepšočlověk* dohledali v článku „Co vlastně chtějí ti, co mají odpor k prezidentu Zemanovi?“ od Evy Hrindové, aktivistky a zakladatelky hnutí Naštvané matky, z listopadu 2017. Ta v perexu článku píše: „Zvykli jsme si na kolorit internetových diskusí, kdy mnozí ‚lepšolidi‘ dávají najevo odpor k osobě prezidenta Zemana.“¹⁵⁰ Aniž bychom chtěli jakkoliv komentovat či hodnotit, považujeme v souvislosti s užitím označení *lepšolidi* za pozoruhodné, že Eva Hrindová o sobě na svém blogu na iDnes píše: „Nesnáším škatulkování a lidi, co podléhají předsudkům.“¹⁵¹

Na začátku roku 2018 se lexém *lepšočlověk* začal vyskytovat častěji, (především v souvislosti s prezidentskými volbami). Například sociolog a aktivista Petr Hampl zveřejnil dne 10. ledna 2018 článek „Lepšolidi k politování“, ve kterém *lepšolidi* charakterizuje takto: „Jedná se o lidi, kteří jsou zpravidla o kousek bohatší než burani, ale jejich životní šance zase o tolik vyšší nejsou. Nicméně něco navíc mají. A sice svůj pocit,

---

¹⁴⁶ Viz pozn. 142.

¹⁴⁷ Viz pozn. 1. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php?word=lep%C5%A1o&full=0&encode=utf8_general_ci&psjc=1&ssjc=1&ssc=1&ssc_jmena=1&sn1=1&sn2=1&neomat=1&spr=1&svaz=1.

¹⁴⁸ Viz pozn. 140.

¹⁴⁹ Viz pozn. 137.

¹⁵⁰ HRINDOVÁ, Eva. Co vlastně chtějí ti, co mají odpor k prezidentu Zemanovi? *Eva Hrindová* [online]. 8. 11. 2017. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.evahrindova.cz/co-vlastne-chteji-ti-co-maji-odpor-k-prezidentu-zemanovi>.

¹⁵¹ HRINDOVÁ, Eva. *iDnes* [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://hrindova.blog.idnes.cz/>.

že jsou nějak lepší než ostatní. (...) Nicméně jejich jediným bohatstvím je arogance a pocit nadřazenosti. Pěstují si tedy politickou korektnost a správné názory.“¹⁵²

Dalším výrazným textem, ve kterém se vyskytl lexém *lepšočlověk*, je komentář Václava Klause mladšího z října 2018 s titulkem „Lepšolidi v uplynulém týdnu“, ve kterém píše: „Definice ‚lepšolidí‘ je složitá. Sami sebe považují za vzdělané, i když realita často není tak růžová. Oni naopak lidi jiných názorů nepovažují za lidi jiných názorů, ale za nevzdělance, hlupáky, burany, měšťáky, konzervativní fosilie minulého století, kteří by už neměli v 21. století tady zaclánět, nácky a bolševiky, sluhy kapitálu neekologických firem a zejména za tohle všechno dohromady. Lepšolidi se taky neustále snaží lézt do života jiných lidí a dělat nějaké kampaně, převychovávací a čím dál víc agresivní.“¹⁵³ Po Václavovi Klausovi mladším začal toto označení užívat moderátor a generální ředitel TV Barrandov Jaromír Soukup, který jej dokonce uvedl v podtitulu svého pořadu „Moje zprávy Plus, které nejsou dělané jen pro lepšolidi.“¹⁵⁴ A pravděpodobně od Jaromíra Soukupa jej převzal i prezident Miloš Zeman, který nejvíce přispěl k jeho popularizaci svým vánočním poselstvím předneseným dne 26. prosince 2018, ve kterém pronesl: „To mě přivedlo k tomu, že jsem si osvojil krásný termín ‚lepšolidé‘, který jsem nedávno zaslechl. Lepšolidé jsou ti, kteří se považují za něco lepšího, než my ostatní, a kteří nám neustále radí, co máme dělat, a kteří své názory považují za nadřazené názorům těch druhých. Když se ovšem na strukturu lepšolidí podíváme, tak vidíme, že například sdělovací prostředky jsou mnohdy složeny z komentátorů, který každý den píše o něčem jiném a přitom pořádně ničemu nerozumí. A tito lidé nám chtějí radit. A totéž se samozřejmě týká i neúspěšných politiků. (...) ignorujte radílky, kteří sami v životě nedokázali nic.“¹⁵⁵

---

¹⁵² HAMPL, Petr. Lepšolidi k politování. *Petr Hampl* [online]. 10. 1. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://petrhampl.com/lepsolidi>.

¹⁵³ KLAUS ml., Václav. Lepšolidi v uplynulém týdnu. *Novinky* [online]. 15. 10. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/komentare/486123-komentar-lepsolidi-v-uplynulem-tydnu-vaclav-klaus-ml.html>.

¹⁵⁴ Viz pozn. 137.

¹⁵⁵ ZEMAN, Miloš. Vánoční poselství prezidenta republiky. *iRozhlas* [online]. 26. 12. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/milos-zeman-prezident-vanocni-poselstvi_1812261325_pj.

Přestože doslovný význam kolokace *lepší člověk* je pozitivní, v uvedených příkladech jsme viděli, že lexém *lepšočlověk* je téměř vždy užíván pejorativně, nebo alespoň v negativním kontextu. Tento protiklad značí, že lexém *lepšočlověk* funguje jako prostředek ironie (Hirschová 2013, s. 262). Na tuto ironii poukázal Miloš Knor v rozhlasové glose ze dne 4. ledna 2019, ve které se ptá, zda existují též *horšolidé* a *normolidé* a jak se „to“ dá měřit.¹⁵⁶

Kvůli své novosti se lexém *lepšočlověk* nenachází v práci Michaely Liškové, můžeme ho však nalézt na webu Čestina 2.0, který uvádí jeho definici takto:

„člověk, který se považuje za lepšího než ostatní; jako lepšolidé/lepšolidi jsou označováni liberálové z velkých měst (tzv. pražská kavárna), termín se nejčastěji objevuje na dezinformačních webech“¹⁵⁷

Pokud shrneme výše uvedené výskyty lexému *lepšočlověk* a jejich kontexty, dospějeme k závěru, že produktoři oněch textů užívají lexém *lepšočlověk* v podobném smyslu jako lexémy *dobroser* (snaha radit ostatním a ovlivňovat jejich životy), *havloid* (podobnost tvaru *lepšoid*) a především lexém PK (povýšenost, domnělá příslušnost k elitě a intelektuálům). Hlavní rozdíl ve srovnání s lexémem PK vnímáme především v tom, že lexém *lepšočlověk* je užíván pejorativněji. Domníváme se, že lexém *lepšočlověk* má pro svou produktivitu derivátů a ironický nádech velký potenciál lexém PK alespoň částečně nahradit, a to i přes zmíněné komplikace se skloňováním a tvořením příbuzných lexémů.

Libdemák

Posledním označením, kterému se zde věnujeme, je lexém *libdemák*. Jeho slovtvorná definice by mohla znít „ten, kdo je stoupencem liberální demokracie.“ Motivantem je tedy *liberální demokracie*, přesněji jeho zkratka *libdem*, která je běžně užívaná ve Spojeném království pro označení Liberálně demokratické strany (anglický

---

¹⁵⁶ KNOR, Miloš. Glosa: Lepšočlověk. *Český rozhlas Dvojka* [online audio]. 4. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/milos-knor-lepsoclovek-7717791>.

¹⁵⁷ Heslo *lepšočlověk*, in: <https://cestina20.cz/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/lepsoclovek/>.

název Liberal Democrats).¹⁵⁸ V českém prostředí však spíše než k britské politické straně odkazuje k politickému režimu liberální demokracie obecně.¹⁵⁹ Slovtvorný formant *-ák* značí, že se jedná o příslušníka nebo stoupence hnutí (Čechová a kol. 2011, s. 123).

Hlavním a prakticky jediným veřejně známým uživatelem tohoto lexému je poslanec Lubomír Volný (dříve za SPD), který jej pravidelně používá ve svých příspěvcích na sociálních sítích. Nejčastěji jej užívá ve vokativu plurálu, kdy jím oslovuje svoje (domnělé) odpůrce. Uvedme několik příkladů: „Takže si to zopakujeme mí milí hejtři, ‚libdemáci‘ a ostatní naivisté,“¹⁶⁰ „Vojtěch Vyskočil, mladý pacient z Kliniky, vyzývá k mému ‚ukončení‘. Co Vy na to ‚libdemáci‘ a jeho rodiče? Jak mě hodláte ‚ukončit‘?“¹⁶¹ „To je ale banda nácků, že ano ‚libdemáci‘?“¹⁶² a „Co Vy na to libdemáci? Taky i u nás už makáte na legalizaci pedofilie?“¹⁶³

Lexém *libdemák* zatím není evidován ani v ČNK ani v Databázi heslářů. Jeho jediný výskyt v médiích jsme našli na webu Forum24 v komentáři Jenny Nowak „Šílenosti poslance Volného: Jedte do Bruselu a chodte v plavkách po čtvrti Molenbeek“ z ledna 2019, ve kterém pouze cituje Volného výrok „Co Vy ‚libdemáci‘, máte odvahu studovat islám i jinak než na školení pravdu tisícího člověka?“ a krátce lexém *libdemák* okomentuje: „Kdyby to náhodou nebylo jasné, tak ‚libdemák‘ je oblíbeným termínem

---

¹⁵⁸ Heslo *Liberal Democrats (UK)*, in: <https://en.wikipedia.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Liberal_Democrats_\(UK\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Liberal_Democrats_(UK)).

¹⁵⁹ Heslo *Liberální demokracie*, in: <https://cs.wikipedia.org/> [online]. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Liber%C3%A1ln%C3%AD_demokracie.

¹⁶⁰ Lubomír Volný na Facebooku [online]. 28. 12. 2018. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=642566622825430&id=193203844428379.

¹⁶¹ Lubomír Volný na Facebooku [online]. 12. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=651945615220864&id=193203844428379.

¹⁶² Lubomír Volný na Twitteru [online]. 26. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://twitter.com/lubomir_volny/status/1088954862107271169.

¹⁶³ Lubomír Volný na Twitteru [online]. 22. 2. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: https://twitter.com/lubomir_volny/status/1098865102575538176.

pana poslance, užívaným stejně hojně a stejně nesmyslně, jakým se na Hradě či v TV Barrandov hází po spoluobčanech přihlouplým pojmem lepšolidé.“¹⁶⁴

Jelikož pojmenování *libdemák* ve veřejném prostoru užívá pouze Lubomír Volný a nezdá se, že by se více rozšířilo, můžeme jej považovat za pouhý okazionalismus (Čechová a kol. 2011, s. 80), nikoli za neologismus. S největší pravděpodobností tedy lexém PK nenahradí.

Z důvodu velmi omezeného výskytu nelze vytvořit definici příliš přesnější než výše uvedenou definici slovtvornou. Lexém neviduje ani Michaela Lišková ani web Čestina 2.0. Vzhledem k sémantické vágnosti označení se můžeme domnívat, že jej Lubomír Volný užívá jako synonymum k lexému PK. Na rozdíl od lexému PK však lexém *libdemák* explicitně nevyjadřuje rys Prahy, respektive velkoměsta.

---

¹⁶⁴ NOWAK, Jenny. Šílenosti poslance Volného: Jeďte do Bruselu a chodte v plavkách po čtvrti Molenbeek. *Forum24* [online]. 12. 1. 2019. [Cit. 4. 12. 2019]. Dostupné z: <https://forum24.cz/silenosti-poslance-volneho-jedte-do-bruselu-a-chodte-v-plavkach-po-ctvrti-molenbeek/>.

4. Závěr

4.1. Závěry výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu byla lingvistická charakteristika lexému „pražská kavárna“ a analýza jeho fungování v systému komunikace. Pokusili jsme se uplatnit a případně zkombinovat přístupy různých lingvistických disciplín, přičemž nejpřínosnějšími pro nás byly lexikologie a lexikální sémantika. V průběhu výzkumu jsme vzhledem k lexému PK kombinovali onomaziologický a sémaziologický postup, přičemž druhý jmenovaný jsme využívali častěji. Při dohledávání prvních výskytů lexému PK a jeho synonym a při zkoumání jejich následného vývoje jsme využívali diachronní přístup, ve zbylých částech výzkumu jsme k daným lexémům přistupovali synchronně.

Nyní se pokusíme zformulovat odpověď na hlavní výzkumnou otázku:

Jaká jsou jazyková specifika lexému „pražská kavárna“ a jak funguje v systému komunikace?

Lexém „pražská kavárna“ je přenesené neosémantické pojmenování (viz kap. 2.1.1. a 2.1.2.), jedná se o lexém spisovný, expresivní a neologický (viz kap. 2.2.3.). Vyskytuje se především v socio-politickém diskurzu, a to jak v médiích, tak na sociálních sítích, tedy ve sférách mediální a běžné každodenní komunikace (viz kap. 2.2.5.). Lexém „pražská kavárna“ slouží k označení skupiny obyvatel (jedná se tedy o synekdochu, viz kap. 2.1.2.2.), kterou však nelze jednoznačně definovat, jak jsme viděli na základě mnoha různých kolokací, jež jsme shrnuli v kap 3.4.1. V systému komunikace funguje jako příznakový prostředek nesoucí hodnotící aspekt (viz kap. 2.2.3.), podle kontextu buď pozitivní nebo negativní, a tím pádem často slouží jako prostředek persvaze (viz kap. 2.2.7.) a verbální prostředek vytváření obrazu nepřítelů (viz kap. 2.4.). Spolu s několika dalšími lexémy vytváří lexém PK specifické lexikální paradigma, v němž jsou tyto lexémy více či méně synonymní (viz kap. 3.5.).

Níže předkládáme vlastní pokus o definici lexému „pražská kavárna“, založený na dílčích výsledcích tohoto výzkumu týkajících se jazykového systému i textové praxe. Tato definice samozřejmě nemá žádné vyšší lexikografické ambice.

kavárna ž. □ **pražská kavárna** (hypotetická) skupina obyvatel ČR žijících převážně ve větších městech, kteří sdílejí nesouhlasný postoj vůči Miloši Zemanovi; mívají sklon k intelektuáliství a elitářství; *syn.* lumpenkavárna

V kap. 1.1.2. jsme zformulovali tři vedlejší výzkumné otázky. Nyní se je pokusíme na základě výsledků výzkumu zodpovědět.

Kdy se lexém „pražská kavárna“ začal vyskytovat ve sféře veřejné komunikace a jak se dále vyvíjel?

Kvůli polysémii lexému PK (k doslovnému významu viz kap. 3.1.) a teprve postupnému utváření a ustalování významu přeneseného si netroufáme s naprostou jistotou tvrdit, kdy se lexém PK v přeneseném významu vyskytl úplně poprvé. Ukázali jsme si však, že můžeme souhlasit s Erikem Taberym a Pavlem Janouškem, že kořeny lexému PK sahají již do 30. let 20. století, kdy se ve velmi podobném významu, v jakém se dnes běžně užívá lexém PK, objevily výrazy motivované lexémem *kavárna*, často v kontextu s Prahou (viz kap. 3.2.1.).

Domníváme se, že na základě dat z korpusu „SYN v7“ se nám v kap. 3.2.2. podařilo poměrně úspěšně zdokumentovat proces neosémantizace lexému PK ve druhé polovině 90. let 20. století (tedy postupný posun od doslovného významu k obraznému významu souvisejícímu s intelektuály a elitou) a že nejpozději od roku 2002 se vyskytuje pravidelně a uzualizovaně (posun významu od intelektuálů a elity více k diskurzu české politiky).

Za další (a zatím poslední) milník ve vývoji lexému PK jsme označili 2. listopad 2014, kdy tento výraz několikrát použil Miloš Zeman v rozhlasovém pořadu „Hovory z Lán“, od té doby je lexém PK velmi rozšířen (viz kap. 3.2.3.).

Jakou funkci plní lexém „pražská kavárna“ v diskurzu sociálních sítí?

Na základě analýzy příspěvků ze dvou facebookových skupin PK+ (viz kap. 3.3.1.1.) jsme zjistili, že zatímco některým členům označení lexémem PK vadí jako nepřesné a diskriminační, jiným tento lexém vyhovuje jako prvek, který

sjednocuje obyvatele s blízkými socio-politickými názory, a často označení lexémem PK na svou adresu přijímají s nadhledem a sebeironií.

Na základě analýzy příspěvků ze dvou facebookových skupin PK- (viz kap. 3.3.1.2.) jsme zjistili, že používají lexém PK poměrně přímočaře a jednoduše jako pojmenování skupiny svých názorových oponentů, často na základě toho, komu explicitně vyjadřují svou politickou podporu. Často nahrazují lexém PK jinými výrazy podobného smyslu. Zatímco členové jedné skupiny byli ve svém vyjadřování na adresu občanů označovaných lexémem PK poměrně mírní, ve druhé skupině byla vyšší míra verbální agrese či výsměchu.

Zatímco analýza tweetů (viz kap. 3.3.2.), v nichž se vyskytuje lexém *kavárna*, nebyla v případě Dominika Feriho příliš přínosná, u Martina Konvičky a Jiřího Ovčáčka jsme dospěli k jednoznačnému závěru, že lexémy *kavárna* a PK mají v jejich twitterové komunikaci silnou persvazivní funkci. Tuto funkci užívají k pojmenování skupiny, vůči níž jsou v opozici. Pomocí užívání negativních kolokací s lexémy *kavárna* a PK tak chtějí sdělit informaci, že takto označovaní obyvatelé jsou špatní. Domníváme se tedy, že lexém PK může v určitém kontextu fungovat jako prostředek vytváření jazykového obrazu nepřítele (viz kap. 2.4.).

Které lexémy vytvářejí spolu s lexémem „pražská kavárna“ specifické lexikální paradigma, co mají společného a v čem se liší?

Lexém PK vytváří specifické lexikální paradigma se staršími lexémy *kavárenský povaleč*, *pravdoláskař*, *havloid* a *sluníčkář* a s novějšími lexémy *dobroser*, *vítač*, *lepšočlověk* a *libdemák*. U těchto lexémů jsme v kap. 3.5. provedli slootovorný rozbor, zaznamenali jsme historii jejich výskytů a pokusili se určit jejich asociativní kolokační význam. Na základě této analýzy jsme pak lexémy srovnávali s lexémem PK a také mezi sebou navzájem.

Dospěli jsme k závěru, že lexém *kavárenský povaleč* byl užíván spíše v minulosti a v současnosti již příliš užíván není, naproti tomu lexém *libdemák* se sice začal vyskytovat relativně nedávno, ale jedná se o pouhý okazionalismus s nízkým potenciálem pro větší rozšíření; tyto lexémy mají vzhledem k ostatním nejnižší míru synonymity. Lexémy *pravdoláskař* a *havloid* jsou kvůli své spojitosti

s Václavem Havlem často užívány zaměnitelně (vzájemně jsou silně synonymní), lexém *pravdoláskař* je rozšířenější, lexém *havloid* naproti tomu pejorativnější. Lexémy *dobroser* a *vítač* jsou ve srovnání s ostatními lexémy paradigmatu sémanticky jednoznačnější, a proto bývají užívány pouze v určitých kontextech (především migrační krize). V současnosti nejrozšířenějšími lexémy paradigmatu (spolu s lexémem PK) jsou *sluníčkář* a *lepšočlověk*. Ukázali jsme, že zatímco lexém *sluníčkář* je synonymní nejvíce s lexémem *vítač* (a částečně s lexémem *dobroser*), lexém *lepšočlověk* má z celého paradigmatu k lexému PK sémanticky nejbližší – povýšenost, (domnělá) příslušnost k (městské) elitě, explicitně vyjádřená opozice vůči Miloši Zemanovi – navíc je slovotvorně dosti produktivní. Domníváme se tedy, že lexém *lepšočlověk* má z celého paradigmatu nejvyšší potenciál lexém PK alespoň částečně nahradit.

4.2. Limity výzkumu

Za nejslabší místo teoretické části této práce považujeme některé pododdíly o jazykových rovinách a disciplínách, konkrétně o fonetice a fonologii, morfologii a syntaxi, neboť jsme nedokázali lépe teoreticky vymezit prostředky, které bychom vzhledem k těmto jazykovým rovinám sledovali v analyzovaných textech. Během výzkumu se však ukázalo, že nejdůležitější pro nás byla lexikologie a lexikální sémantika.

V praktické části pak nejsme příliš spokojeni s analýzou některých tweetů, neboť zejména v případě Dominika Feriho nebylo mnoho materiálu k analýze.

Naproti tomu tweetů Jiřího Ovčáčka bylo výrazně více a byly z různých důvodů pozoruhodné. Také jsme díky nim získali mnoho kolokačních významů lexému PK, které se jinde nevyskytovaly. Bohužel ne vždy byl ve vyhledaných tweetech kontext dovolující provést důkladnější analýzu.

Za nejzdařilejší části výzkumu považujeme kap. 3.2. a 3.5. V kap. 3.2. jsme na základě velkého množství dat důkladně zmapovali vývoj lexému PK od prvních výskytů až do současnosti. V kap. 3.5. jsme detailně popsali celkem osm lexémů, které společně s lexémem PK utvářejí specifické lexikální paradigma. Zaměřili jsme se především na sémantické shody a rozdíly mezi těmito lexémy navzájem i ve vztahu k lexému PK, díky

čemuž jsme určili míru jejich synonymity. Domníváme se, že toto jsou dva největší přínosy této práce.

4.3. Diskuse

Výzkum „pražské kavárny“ pohledem lingvistiky nabízí mnoho různých přístupů. Zatímco my jsme se zaměřili na vzájemné působení formy a obsahu tohoto lexému, na jeho historii, na posun od významu doslovného k obraznému a na kolokační význam zjistitelný z analýzy různých typů textů, bylo by zajímavé a přínosné provést výzkumy zaměřené specificky. Domníváme se, že zejména sociolingvistika a její metody by mohly být pro další poznání lexému PK velmi užitečné. Doufáme, že tato práce bude sloužit alespoň jako částečný podklad pro další výzkumy, které by se „pražskou kavárnou“ zabývaly detailněji, ať už hlediska sociolingvistiky či jiných disciplín.

5. Seznam zdrojů

5.1. Literatura

AUSTIN, John Langshaw. *How to Do Things with Words*. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955. London: Oxford University Press, 1962. ISBN 0-674-41152-8.

BECK, Gloria. *Zakázaná rétorika: 30 manipulativních technik*. Přeložila M. POMIKÁLKOVÁ. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1743-2.

BEDNAŘÍKOVÁ, Božena. *Slovo a jeho konverze*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – Filozofická fakulta, 2009. ISBN 978-80-244-2220-6.

BOZDĚCHOVÁ, Ivana. *Tvoření slov skládáním*. Praha: Institut sociálních vztahů, 1994. Lingvistika. ISBN 80-85866-04-8.

ČECHOVÁ, Marie a kolektiv. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. rozš. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s., 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Přehled a slovníky. 4. vyd., v Karolinu 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.

ČERMÁK, František – BLATNÁ, Renata. *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-23-7.

ČERMÁK, František – CVRČEK, Václav – SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Slovník komunistické totality*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-060-9.

ČERMÁK, František. *Základy lingvistické metodologie*. Nástin hlavních principů na pozadí obecné teorie vědy. Dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7066-551-3.

ČMEJRKOVÁ, Světlá – HOFFMANNOVÁ, Jana. *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1034-3.

- ECO, Umberto, ed. *Dějiny ošklivosti*. 2. vyd. Přeložil kol. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1434-8.
- ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. 2. vyd., v Argu 1. vyd. Přeložil M. SEDLÁČEK. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0157-7.
- ECO, Umberto. Vytváření nepřítele. In: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*. Přeložil kol. Praha: Argo, 2013, s. 9–28. ISBN 978-80-257-0825-5.
- FIDELIUS, Petr. *Jazyk a moc*. München: Karel Jadrný, 1983. Arkýř, sv. 7. ISBN 3-922810-06-3.
- FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci*. 2. rozš. vyd. Praha: Triáda, 2016. Paprsek, sv. 2. ISBN 978-80-7474-176-0.
- FILIPEC, Josef – ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- FILIPEC, Josef – DANEŠ, František – MEJSTRÍK, Vladimír a kolektiv. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.
- GAZDA, Jiří. Jazykový obraz nepřítele a jazyková manipulace v současném mediálním diskurzu (Metodologické problémy kritické jazykové analýzy mediálních textů). In: *Slavistika*. Roč. 20, č. 1. Belgrad: Slavističko društvo Srbije, 2016, s. 664–671. ISSN 1450-5061.
- HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Základní teorie, metody a aplikace. 4. rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. 2. rozš. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2233-0.
- HOFFMANNOVÁ, Jana a kolektiv. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika. ISBN 978-80-200-2566-1.
- HORÁLEK, Jan. *Diachronní sémantika a pragmatický význam*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2005. Acta Universitatis Purkynianae, sv. 112. ISBN 80-7044-710-9.

CHROMÝ, Jan. *Základy sociolingvistiky*. Učební materiál pro studenty oboru Český jazyk a literatura. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2644-4.

CHRZ, Vladimír. *Metafory v politice*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-86174-02-6.

JAKOBSON, Roman. Hledání podstaty jazyka. In: *Dvanáct esejů o jazyce*. Přeložili M. PRAVDA, J. ŠABRŠULA. Praha: Mladá fronta, 1970, s. 29–45. Ypsilon, sv. 10. ISBN 23-012-70.

JANOVEC, Ladislav. Sedukce a politika. In: IVANOVÁ, Martina – OLOŠTIAK Martin, ed. *Varia XVIII: zborník abstraktov z XVIII. kolokvia mladých jazykovedcov: Prešov – Kokošovce – Sigord, 3.–5. 12. 2008*. Prešov: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2009, s. 307–317. ISBN 978-80-8068-976-6.

JANOVEC, Ladislav. Sedukce jako jedna ze strategií persváze. In: SLAVÍK, Jan a kolektiv. *Multidisciplinární komunikace – problém a princip všeobecného vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005, s. 146–164. ISBN 80-7290-199-0.

JIRÁK, Jan – ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0182-6.

JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2218-3.

JUNKOVÁ, Bohumila. *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Praha: ARSCI, 2010. Jazykověda, sv. 3. ISBN 978-80-7420-007-6.

KLEMPERER, Victor. *Jazyk Třetí říše – LTI*. Poznámky filologovy. Přeložila Z. KUFNEROVÁ. Jinočany: H&H, 2003. ISBN 80-7319-019-2.

KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1578-3.

LAKOFF, George – JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Přeložil M. ČEJKA. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna, sv. 3. ISBN 80-7294-071-6.

LEECH, Geoffrey. *Semantics. The Study of Meaning*. 2nd ed., revised. Harmondsworth: Penguin Books, 1981. ISBN 0-14-021694-4.

- LEHEČKOVÁ, Eva – CHROMÝ, Jan. *Teoreticko-metodologické výhledy současné lingvistiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. Varia, sv. 14. ISBN 978-80-7308-465-3.
- MACEK, Jakub. *Úvod do nových médií*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. ISBN 978-80-7464-025-4.
- MACKOVÁ, Alena. *Nová média v politické komunikaci*. Politici, občané a online sociální sítě. Brno: Masarykova univerzita – Fakulta sociálních studií – Mezinárodní politologický ústav, 2017. ISBN 978-80-210-8745-3.
- MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. Šťastné zítřky, sv. 1. ISBN 978-80-200-1669-0.
- MACHOVÁ, Svatava – ŠVEHLOVÁ, Milena. *Sémantika a pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-061-7.
- MARTINCOVÁ, Olga. Nová víceslovná pojmenování. In: MARTINCOVÁ, Olga a kolektiv. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2005, s. 159–179. ISBN 80-200-0607-9.
- MARTINCOVÁ, Olga. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983. ISBN 60-008-83.
- MARTINKOVÁ, Michaela. O víceznačnosti. In: *Studie k moderní mluvnici češtiny. 4, Dynamika českého lexika a lexikologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – Filozofická fakulta, 2013, s. 52–77. ISBN 978-80-244-3622-7.
- ORWELL, George. *Devatenáct set osmdesát čtyři*. Ilustroval J. RÓNA. Přeložila P. MARTÍNKOVÁ. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1479-9.
- ORWELL, George. *Farma zvířat*. Přeložil G. GÖSSEL. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-969-2.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. rozš. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment s.r.o., 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.
- PETR, Jan a kolektiv. *Mluvnice češtiny (1)*. Praha: Academia, 1986. ISBN 21-099-86.

RANGELOVA, Alben. Neosémantizmy a neosémantizační procesy. In: MARTINCOVÁ, Olga a kolektiv. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2005, s. 159–179. ISBN 80-200-0607-9.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Pragmatika*. Studijní příručka. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2845-5.

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. Přeložil F. ČERMÁK. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0070-6.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Informace – text – kontext*. Nad současnou situací médií. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-2059-2.

SCHWARZOVÁ, Monika. *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Přeložil F. SMOLÍK. Praha: Dauphin, 2009. ISBN 978-80-7272-155-9.

VANĚKOVÁ, Irena a kolektiv. *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

VANĚKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči*. Člověk, řeč a přirozený svět. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.

VLAŠÍN, Štěpán a kolektiv. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. ISBN 22-141-84.

WERNER, Vilém. *Noví lidé (život jde dál)*. Praha: A. Neubert, 1939.

WIERZBICKA, Anna. *Sémantika: elementární a univerzální sémantické jednotky*. Praha: Karolinum, 2014. Lingvistika, sv. 4. ISBN 978-80-246-2289-7.

5.2. Závěrečné práce

ŘURKOVÁ, Veronika. *Neosémantizmy v současné češtině*. Olomouc: Filozofická fakulta UP, 2012.

ŘURKOVÁ, Veronika. *Neosémantizmy v současném mediálním diskursu*. Olomouc: Filozofická fakulta UP, 2014.

KŘENKOVÁ, Karolína. *Persvazivní a diskurzivní strategie Jiřího Ovčáčka na sociální síti Twitter: konstruování mediálního obrazu prezidenta Miloše Zemana*. Brno: Fakulta sociálních studií MU, 2018.

LIŠKOVÁ, Michaela. *Neologismus v lingvistickém, mediálním a běžném obrazu světa*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2018.

LUŇÁČKOVÁ, Michaela. *Jazyk a styl současných politických textů*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2010.

PILÍK, Pavel. *Jazykové ztvárnění propagandy v tisku v době bývalého Československa*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2010.

ŠINKOVIČOVÁ, Patricie. *Jazykový rozbor příznakových projevů na dezinformačním serveru*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2019.

ŠTICHOVÁ, Eva. *Komplexní analýza prezidentovy komunikace s veřejností*. Olomouc: Filozofická fakulta UP, 2018.

ŠVEJDA, Zdeněk. *Zjevná a skrytá manipulace v politických projevech socialistické éry*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2014.

VOCEL, Jan. *Diskurzivní analýza politických postojů prezidenta České republiky Miloše Zemana a krajně pravicových politických stran*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2017.

5.3. Internetové zdroje

Český národní korpus (<https://www.korpus.cz/>)

Čeština 2.0 (<https://cestina20.cz/>)

Databáze excerpčního materiálu Neomat (<http://www.neologismy.cz/>)

Databáze heslářů (<https://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/>)

KonText (<https://kontext.korpus.cz/>)

Nový encyklopedický slovník češtiny (<https://www.czechency.org/>)

Příruční slovník jazyka českého (<https://psjc.ujc.cas.cz/>)

Slovník spisovného jazyka českého (<https://ssjc.ujc.cas.cz/>)